

JSWR
2791-836X

**Uluslararası
Sosyal
Hizmet
Araştırmaları
Dergisi**

International Journal of Social Work Researches

JSWR

Volume 1 Number 1 March 2021

Cilt 1 Sayı 1 Mart 2021

Published by
Bilim Teknoloji Mühendislik Sanat Matematik Eğitimi Araştırmaları Derneği

International Journal of Social Work Researches

Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi

Frequency / Yayınlanma sıklığı: Biannually / Yılda 2 Sayı

e-ISSN: 2791-836X

Published Platform / Yayınlandığı Platform: Dergipark

Address / Adres: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jswrpub>

Chief Editor / Baş Editör

Hüseyin DOĞAN

Muş Alparslan Üniversitesi

Field Editor / Alan Editörleri

İslam AKÇE

Resul DURAN

Mardin Artuklu Üniversitesi

Hakkâri Üniversitesi

Editorial Board / Editör Kurulu

Sema BUZ

Yasemin ÖZKAN

Ebulfez SÜLEYMANLI

Rıfat BİLGİN

Hasan Hüseyin TAYLAN

Hıdır APAK

Serhat TEK

Ayşin ÇETİNKAYA BÜYÜKBODUR

Deniz ŞARLAK

Bekir GÜZEL

Hacettepe Üniversitesi

Hacettepe Üniversitesi

Üsküdar Üniversitesi

Fırat Üniversitesi

Sakarya Üniversitesi

Mardin Artuklu Üniversitesi

Bitlis Eren Üniversitesi

Muş Alparslan Üniversitesi

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

*The responsibilities of the articles written within the scope of the journal belong to the authors.
Dergi kapsamında yazılan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.*

İÇİNDEKİLER TABLOSU / TABLE OF CONTENTS

**Cilt 1, Sayı 1,
Mart 2021**

**Volume 1, Number 1,
March 2021**

01	Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Dezavantajlı / Risk Altındaki Yaşlılara Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi <i>Yazar: Resul Duran</i>	Evaluation of Social Work Students Attitudes Towards the Disadvantaged/ at Risk Elderly <i>Author: Resul DURAN</i>	01
13	Sosyal Bilimlerde Geleceğin Meslekleri <i>Yazar: Salih Gülen, İsmail DÖNMEZ</i>	Future Professions in Social Sciences <i>Author: Salih Gülen, İsmail DÖNMEZ</i>	13
22	Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Çalışmanın Temel Unsurları <i>Yazar: Emine ATAMAN</i>	Fundamental Elements of Social Work as a Human Rights Profession <i>Author: Emine ATAMAN</i>	22
30	Çocuk Sahibi Olmak ve Ebeveynlik <i>Yazar: Yunus MACİT</i>	Having Children and Parents <i>Author: Yunus MACİT</i>	30
41	Erken Çocuklukta Motivasyon İle İlgili Yapılan Yurtiçi ve Yurtdışı Çalışmaların İncelenmesi <i>Yazar: Semih UÇAR</i>	Examination Of Domestic And International Studies On Motivation In Early Childhood <i>Author: Semih UÇAR</i>	41

Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Dezavantajlı/ Risk Altındaki Yaşlılara Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi

Evaluation of Social Work Students Attitudes Towards the Disadvantaged/ at Risk Elderly

Resul DURAN ⁽¹⁾

Cited/Atıf: Duran, R. (2021). Sosyal hizmet öğrencilerinin dezavantajlı/ risk altındaki yaşlılara yönelik tutumlarının değerlendirilmesi, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-12.

ÖZET

İnsanlar yaşlandıklarında dezavantajlı bir duruma düşmekte ve bu durumdan dolayı çeşitli sorunlar ile karşılaşabilmektedir. Sosyal hizmet disiplini için yaşlılar bir odak noktası oluşturmakta ve yaşlıların sağlığına, barınmasına, korunmasına, sosyal ilişkilerine, ekonomik durumuna ve refahına yönelik çeşitli uygulamalar önermekte ve geliştirmektedir. Nicel bir araştırma olan bu çalışmada amaç, sosyal hizmet eğitimi gören öğrencilerin yaşlılara yönelik ilgilerinin, tutumlarının ve yaşlıların bakımına yönelik bakış açılarının belirlenmesidir. Yaşlılara yönelik tutum ve yaşlıların bakımına yönelik ölçekler geliştirilmiştir. Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde frekans, t-testi, anova, ki-kare testi ve regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlılara yönelik ilgileri yüksek seviyelerde tespit edilmiş, yaşlılara yönelik tutumları olumlu yönde saptanmış ve yaşlıların kurum bakımında kalmalarının da olumlu olarak karşılandığı belirlenmiştir. Çalışmada, sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumlarının temel belirleyicileri arasında; öğrencinin yaşı, ailesinin geliri, cinsiyeti ve yaşadığı aile tipi gibi faktörler olduğu bulunmuştur

ABSTRACT

When people get older, they fall into a disadvantaged situation and may encounter various problems due to this situation. The elderly constitute a focal point for the social work discipline and various practices are recommended and developed for the health, shelter, protection, social relations, economic situation and well-being of the elderly. The aim of this study, which is a quantitative research, is to determine the interests, attitudes and perspectives of students receiving social work education towards elderly people. Scales for attitudes towards and care for the elderly have been developed. Frequency, t-test, anova, chi-square test and regression analysis were used to evaluate the obtained data. As a result of the analysis, the interest of social service students towards the elderly was determined at high levels, their attitudes towards the elderly were determined positively and it was determined that the elderly people staying in institutional care were also welcomed. In the study, it was found that factors such as the student's age, family income, gender and the type of family in which he lived were among the main determinants of social work students' attitudes towards older people.

MAKALE TARİHİ

Geliş Tarihi: 03.11.2020
Kabul Tarihi: 04.12.2020

ANAHTAR KELİMELER

Sosyal hizmet öğrencileri,
yaşlı, ilgi, tutum, bakım

ARTICLE HISTORY

Received: 03.11.2020
Accepted: 04.12.2020

KEYWORDS

Social work students,
elderly, interest, attitude,
care

¹ Öğr. Gör., Hakkâri Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, e-posta: resuldurannn@gmail.com.

GİRİŞ

Yaşlılık, 65 yaş ve üzeri olarak tanımlanan, çevresel faktörlere uyum sağlama becerisinin giderek zayıflaması, önlenmesi mümkün olmayan kronolojik, psikolojik, biyolojik ve sosyolojik boyutlu bir gerileme dönemidir (Ardahan, 2010; Şeker ve Kurt, 2018). Nüfustaki 60 yaş ve üstü bireylerin sayısı ve oranı giderek artmaktadır. 2019'da 60 yaş ve üstü birey sayısı 1 milyar olmuştur. Bu sayı 2030'da 1,4 milyara, 2050'de 2,1 milyara yükselecektir. Bu artış görülmemiş bir hızla gerçekleşmekte ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde önümüzdeki yıllarda hızlanacağı düşünülmektedir (WHO, 2020). Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yaşlı nüfusu sürekli olarak artmaktadır. 65 yaş ve üstü nüfus, 2014 yılında 6 milyon 192 bin 962 kişi iken, son beş yılda % 21,9 artarak 2019 yılında 7 milyon 550 bin 727 kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı da, 2014 yılında % 8,0 iken, 2019 yılında % 9,1'e yükselmiştir. Nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı nüfus oranının 2023 yılında % 10,2, 2030 yılında % 12,9, 2040 yılında % 16,3, 2060 yılında % 22,6 ve 2080 yılında % 25,6 olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2020).

Tıpta sağlanan ilerlemeler, teknolojik gelişmeler, koruyucu sağlık uygulamaları, doğum oranlarının düşmesi, doğumda beklenen ortalama yaşam süresinin yükselmesi, kişilerin sağlık bilgilerine ulaşma kolaylığı ve kadınların da çalışma hayatı içerisinde daha çok yer alıp ekonomik seviyelerinin yükselmesi yaşlı nüfusunun artmasına yol açmaktadır (Özmete ve Hussein, 2017; Korkut, 2019; Şeker ve Kurt, 2018; Pehlivan ve Vatansever; 2019).

Yaşlı nüfusunda yaşanan artış, bu bireylerin ihtiyaçlarına yönelik sosyal politikaların ve sosyal hizmetlerin etkili bir şekilde hayata geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Sosyal hizmet disiplini, yaşlılara yönelik hizmetlerin planlanmasında ve uygulanmasında önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden daha yaratıcı ve etkili hizmetlerin sunulmasından sorumlu olacak sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlılığa bakış açıları ve yaşlılara yönelik tutumları sunulacak hizmetlerin kalitesini belirleyici etkiye sahip olacaktır.

Bu çalışma, ön lisans ve lisans düzeyinde sosyal hizmet bölümünde öğrenim gören öğrencilerin yaşlıların bakımlarına yönelik bakış açıları, yaşlılara yönelik ilgileri, tutumları ve bu tutumun belirleyici etkenlerini araştıran bir çalışma olarak alan yazına katkı sağlamayı hedeflenmektedir. Çalışmada ilk olarak yaşlılık, yaşlılıkla ilgili nitelermeler, değerler, kavramlar ve politikalar ile ilgili kavramsal çerçeveye değinilmiştir. Sonrasında çalışmanın yöntemine ve verilerin istatistiksel analizlerinden oluşan sonuçlara yer verilmiştir. Çalışma son olarak, sunulan bulgular çerçevesinde tartışma ve sonuç kısımları ile sonlandırılmıştır.

1. YAŞLILIK

Yaşlılık, üretim ilişkilerinin yeniden tasarlama sürecine kadar toplumsal bir değeri, bilgeliği, saygıyı, tecrübeyi ve gücü ifade etmekteyken günümüzde yaşlılara atfedilen bu değerler yok olmaya başlamış ve yaşlanma bir 'toplumsal veba' şeklinde anlamlandırılmıştır. Günümüzde toplumsal veba şeklinde örgütlenen yaşlanmanın bireysel düzeyde ortaya çıkaracağı kopma ve korkuyla nasıl baş edilebileceği önemli bir problem olarak durmaktadır. Küresel dünya, yaşlılığı toplumda yok sayarak, gençliği yaşlılığa göre yücelterek ve yaşlılığı tıbbileşme akışı içinde görerek, yaşlılığı dışlama ve yok etme yolunu tercih etmektedir (İpek, 2019). Yaşlanma ile ilgili çok fazla kalıp yargı bulunmaktadır. Bu kalıp yargılar, bireylerin yaşlandıkça birbirlerine daha benzer hale geldiği inancının yaygınlaşmasına, yaşlıların hoşgörüsüz, sabit fikirli veya tutucu olarak görülmesine, psikolojik, bilişsel ve fiziksel açıdan geride kaldıklarının ve toplumdan soyutlanmış bir biçimde yaşadıklarının düşünülmesine, kaçınılmaz bir şekilde hasta, bunalımlı, muhtaç, cinsiyetsiz, tüketen bireyler olmasına (Özateş Gelmez, 2019), bunak, tavır ve düşünce açısından katı, ahlak açısından eski moda olarak görülmesine neden olmaktadır (Butler, 1989).

Yaşaya dayalı ayrımcılık, bireyin yaşını temel alarak bireye yönelik ayrımcı davranışlar ve tutumlardır. Yaşlılara ve gençlere yönelik yaş ayrımcılığı bulunmaktadır. Gençlere yönelik yaş ayrımcılığı, yaşlarından dolayı düşüncelerini ve fikirlerini önemsememek, tecrübe eksikliğine yönelik yetersizlik vurgusunda bulunmak; yaşlılara yönelik yaş ayrımcılığı ise üretimden çekilmeleri ile birlikte topluma ekonomik ve sosyal bir yük olarak görülmeleri, sosyal güvenliğin maliyeti ve bakım sorunları konuları şeklindedir. Palmore'ye (1969) göre yaş ayrımcılığı, ileri yaştaki kişilere yönelik ön yargıyı, davranış ve tutumlar aracılığıyla ifade eden bir terimdir. Butler (1968), ilk olarak 1968 yılında yaş ayrımcılığı terimini kullanmış ve kişisel, kültürel ve yapısal olmak üzere üç düzeyden oluştuğunu belirtmiştir. Kişisel düzeyde, kişinin yaş ve yaşlanmaya ilişkin görüşü belirleyici olmakta ve bu görüş daha çok kişinin içinde yetiştiği, öğrendiği ve sosyalleştiği yaşlılığa ilişkin kabullerle ilgili olmaktadır. Kültürel düzeyde, kültürün yaşlıya bakış açısı, bu bakış açısının medyaya nasıl sunulduğu, yaş ve yaşlılıkla ilgili şakalar, espriler ve atıflar belirleyici olmaktadır. Yapısal düzeyde de, kurumların veya politikaların yaşlılara yönelik tasarlanmaması, hizmet sunulmaması veya yetersiz hizmetin sunulması, adil olmayan hizmetler ve politikalar (Can, Işık, Erenoğlu, Tambağ ve Halıdı, 2019; Buz, 2015; Kalaycı, Özbek Yazıcı, Özkul ve Helvacı, 2017).

Yaşlı ayrımcılığı yapılmasında, insanların ölüme karşı duydukları korku, cinselliğin ve bedensel güzelliğin çok önemsenmesi, üreticiliğe ve ekonomik verimliliğe önem verilmesi, yaşlıların her zaman huzurevi gibi kurum ve kuruluşlarda kalmalarının düşünülmesi gibi faktörler etkilidir. Yaşlı ayrımcılığı tutumları, çalışma yaşamında, aile yaşamında, sağlık bakım sisteminde, psikolojik değişimlerde, fizyolojik değişimlerde, cinsel yaşamda ve sosyal yaşamda görülmektedir (Tekin Kaya ve Örsal, 2018). Ayrıca yaşlılara karşı bilinçsiz ön yargılar, algılamalar, inançlar ve değerler yaşlılara yönelik olumsuz tutumların oluşmasında önemli faktörlerdir (Özdemir ve Bilgili, 2014). Araştırmalar gösteriyor ki, eğitimcilerin, danışmanların ve sağlık çalışanlarının yaşlılara karşı önyargılı olma olasılığı da benzerdir (Nelson, 2005).

Yaşlılık, kişinin kalıtımla getirdiği özelliklere, çevre koşullarına, beslenmesine ve kültürel etkilere göre erken veya geç, sorunlu veya daha az sorunlu olmaktadır (Şahin ve Erdem, 2017). Kişinin kalıtımla getirdiği ve sonradan sosyal çevresinde öğrendikleri özellikler bireylerin kişiliğinin oluşmasında önemli faktörlerdir. Kişilik yaşamın tüm dönemlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Kişilik, insanın geçtiği veya geçeceği diğer dönemlerde olduğu gibi yaşlanma döneminde de uyumun belirlenmesinde ve başarılı yaşlanmada çok önemli bir unsurdur. Biyolojik değişiklikler, bilişsel değişiklikler ve sosyal değişiklikler yaşlı bireyin hayatında önemli etkilere sahiptir. Yaşlılığın sağlığının bozulması, zihinsel problemler yaşaması ve toplumdan soyutlanma ve değersizlik hislerinin oluşması bu değişiklikler sonucu ortaya çıkmaktadır (Srivastava ve Das, 2013). Yaşlıların yaşadığı sorunlar, uzun bir süre görmezden gelindikten sonra, günümüzde birçok toplumda en temel problemlerden biri olarak görülmeye başlanmıştır. Yaşlılar, yüksek seviyede duygusal zorluklar ve fiziksel hastalıklar, yeterli olmayan barınma imkânları, toplumda anlamlı bir rol edinememe ve düşük statü gibi bir dizi kişisel ve toplumsal sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Yaşlıların karşılaştığı sorunlar; düşük statü, erken emeklilik, sağlık sorunları ve sağlık hizmeti giderleri, ekonomik sorunlar, ailelerin ve arkadaşların kaybı, aktif çalışma yaşamından ayrılma, emeklilik döneminde yaşama uyumsuzluk, öğrenme kapasitesinde yetersizlikler, sosyal izolasyon, yalnızlık, rol ve statülerin kaybı veya değişmesi, yetersiz barınma, ulaşım, suç mağduru olma, dengesiz beslenme, depresyon ve diğer duygusal problemler, ebeveyn istismarı ve ölümdür (Zastrow, 2018; Danış ve Günay, 2019).

Aile kurumunda yaşanan dönüşümler, yaşam biçimlerinin ve çalışma koşullarının değişmesi sonucu, aile içerisinde söz sahibi ve belirli bir statüye sahip olan yaşlı bireylerin değişimlerden sonra aileye yük olarak görüldüğü ve aile kurumunun dışına itildiği belirlenmiştir (Türkan ve Sezer, 2017). Yaşlı bireylerin zihinsel ve sağlık sorunları ile birlikte eş ölümü, rollerde değişim, emekli olma, sosyo-kültürel koşullar, sosyal destek sistemlerinin azlığı, arkadaş eksikliği yaşaması, sınırlı bir sosyal etkileşimin olması bu bireylerin sosyal izolasyon ve yalnızlık

yaşamasına neden olmaktadır (Beneito-Montagut, Cassián-Yde and Begueria, 2018; Akbaş, Taşdemir Yiğitoğlu ve Çunkuş, 2020).

İleriki yaştaki yetişkinliği kaçınılmaz bir zihinsel ve fiziksel gerileme dönemi olarak tanımlamak yanlış bir algıdır. Bu durum yaşlıların ikinci sınıf yurttaş muamelesi görmesine neden olmaktadır (Zastrow, 2018). Bireyler yaşlandıkça, yaşadıkları değişimlerin imgeleri, anlamı ve önemi bu değişimlerin bulunduğu sosyal gerçeklik tarafından etkilenmektedir. Bu değişimler çerçevesinde yaşlanmak, yeni roller, yeni yaşam, yeni sorumluluklar, yeni ödevler ve yeni haklar elde etmek anlamına gelmektedir. Ancak bu yeni hakların elde edilmesi eski hakların yitirilmesi anlamına da gelmektedir (Danış ve Günay, 2019).

Yaşlanma hem zorluklar hem de fırsatlar sunmaktadır. Yaşlanma, birinci basamak sağlık hizmeti ve uzun süreli bakıma olan talebi artıracak, daha büyük ve daha iyi eğitilmiş bir işgücü gerektirecek, sosyal ve fiziksel ortamların daha yaş dostu hale getirilmesi gereksinimini artıracaktır. Bu değişen demografiye uyum sağlayan ve sağlıklı yaşlanmaya yatırım yapan toplumlar, insanların hem daha uzun hem de daha sağlıklı hayatlar yaşamasını ve toplumların kazançlarını toplamasını sağlayabilmektedir (WHO, 2020).

Yaşlılara yönelik Türkiye’de uygulanan politikalar genel olarak; emeklilik, sağlık, istihdam, konut, bakıcı aile ve toplum destek politikalarıdır (Korkut, 2019). Yaşlılık döneminde bireylerin geronteknolojik desteklerle yapılandırılmış ve konforlu bir şekilde planlanmış bir çevrede kaliteli bir yaşama sahip olmaları temel hedefler arasındadır. Yaşlıların yaşam kalitesini yükseltmek için ekonomik koşulların iyileştirilmesi, eğitim seviyesinin yüksek olması, sağlıklı bir yaşam, konforlu ve yaşlıya göre dizayn edilmiş bir konutta oturma, yaşlı dostu kentler, gereksinimlerin karşılanması, yaşlıyı anlama ve yaşlının içinde bulunduğu sorunlara karşı çevresindekilerde farkındalık oluşturmak önemlidir (Özmete, 2019).

Amerika Birleşik Devletleri’nde sosyal hizmet uzmanlarının yaşlılar için sunduğu hizmetler; aracılık hizmeti, vaka yönetimi ve bakım yönetimi hizmetleri, aktif destek, birey ve aile danışmanlığı, yaş danışmanlığı, yaşlı günlük bakım hizmetleri, kriz müdahalesi hizmetleri, yaşlı koruyucu aile hizmetleri, yaşlı koruyucu hizmetleri, destek ve terapi grupları, süreli bakım, ulaşım ve barınma desteği, hastane ve huzurevlerinde sosyal hizmet şeklindedir (Zastrow, 2018).

Bu çalışmada amaç, sosyal hizmet eğitimi gören öğrencilerin yaşlılara yönelik ilgilerinin, tutumlarının ve yaşlıların bakımına yönelik bakış açılarının belirlenmesidir. Yaşlılar, yaşlılık dönemi boyunca çeşitli problemler ile karşı karşıya kalmaktadır. Toplumun yaşlılara bakış açısı, sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumu, yaşlıların bakımına yönelik görüşleri, yaşlılara yönelik ilgileri ve yaşlılara yönelik tutuma etki eden faktörler çalışmanın problemlerini oluşturmaktadır.

2. YÖNTEM

Yapılan çalışmada betimsel ve ilişkisel tarama modelleri kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte veya şuan bulunan bir durumu var olduğu biçimde betimlemeyi amaç edinen araştırma yaklaşımlarıdır. Diğer tarama modeli olan ilişkisel tarama modeli, iki ve daha fazla sayıda değişkenler arasındaki birlikte değişim varlığını ya da derecesini belirleyen araştırma modelidir (Karasar, 2015).

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini Türkiye’de ön lisans ve lisans düzeyinde sosyal hizmet öğrenimi gören öğrenciler oluşturmaktadır. Yapılan çalışmada, nicel örneklem yöntemlerinden olan kolayda örnekleme seçilmiştir. Çalışmada, veri toplama süreci sonunda analizler 188 katılımcının anketi doğrultusunda yapılmıştır.

2.2. Verilerin Toplama Aracı ve Süreci

Araştırmanın veri toplama aracı olarak anket hazırlanmıştır. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde sosyo-demografik bilgiler, ikinci bölümde sosyal hizmet bölümüne ve yaşlılığa yönelik bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca ikinci bölümde yaşlılara yönelik tutum ve yaşlıların bakımına yönelik görüşleri kapsayan iki tane ölçek bulunmaktadır. Tutum ölçeği beş maddeden ve bakım ölçeği altı maddeden oluşmaktadır. Anket Google form üzerinde hazırlandıktan sonra link haline getirilip gerekli bilgilendirmelerden sonra sosyal hizmet bölümünde öğrenim gören öğrencilere ulaştırılmaya çalışılmıştır. Ankete katılan öğrencilere ulaşan verilerin toplanması, hazırlanan anket formunun doldurulmasıyla, verilerin otomatik olarak kaydedilmesi biçiminde gerçekteşmiştir.

2.3. Veri Analizi

Araştırmanın anket formunda bulunan sorular "SPSS 22" programıyla analiz edilmiştir. Otomatik olarak kaydedilen veriler önce Excel dosyasına daha sonra da gerekli kodlamalar sonucu SPSS programına aktarılmıştır. SPSS programında çalışmanın amacı çerçevesinde betimsel tablolar, ortalama, standart sapma, bağımsız örneklem t testi, anova, ki-kare testi ve regresyon gibi istatistiksel analizler yapılmıştır.

Yaşlılara yönelik tutum ve görüşler ölçeğinin cronbach α güvenilirlik katsayısı 0,976 ve yaşlıların bakımına yönelik görüşler ölçeğinin cronbach α güvenilirlik katsayısı 0,969 olarak hesaplanmıştır. Her iki ölçeğin de güvenilirlik düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir.

3. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet öğrencilerinin dezavantajlı /risk altındaki yaşlılara yönelik tutumlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1. Cinsiyet dağılımları

Gruplar	N	%
Kadın	162	86,2
Erkek	26	13,8
Toplam	188	100

Tablo 1'de araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin, cinsiyet dağılımlarına yer verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin %86,2'sinin kadın, %13,8'inin ise erkek olduğu belirlenmiştir. Üniversitelerin sosyal hizmet bölümleri incelendiğinde kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla sayı olarak çok daha fazla olmalarından dolayı kız öğrenciler, erkek öğrencilere göre çalışmaya daha fazla katılım sağlamıştır. Çalışmaya katılan öğrenci sayısı 188 olup bazı sorulara tam katılımın sağlanmadığı belirlenmiştir.

Tablo 2. Yaş dağılımı

Gruplar	N	%
18-19	52	27,7
20-21	76	40,4
22-23	38	20,2
24+	22	11,7
Toplam	188	100

Tablo 2'de araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin yaş dağılımlarına yer verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin %27,7'sinin 18-19 yaş aralığında olduğu, %40,4'ünün 20-21 yaş aralığında olduğu, %20,2'sinin 22-23 yaş aralığında olduğu ve %11,7'sinin de 24+ yaş grubunda olduğu saptanmıştır. Ayrıca çalışmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 21.10, minimum yaş 18, maksimum yaş ise 35 olarak belirlenmiştir. Çalışmaya ön lisans ve lisans öğrencileri katılım sağlamıştır. Ön lisans ve lisans bölümlerinde 1. ve 2.

sınıflardaki öğrencilerin yaşları benzer olduğu için en çok katılım 18-21 yaş aralığında olmuştur.

Tablo 3. Okunulan sınıf dağılımı

Gruplar	N	%
1. Sınıf	94	50,3
2. Sınıf	70	37,4
3. Sınıf	13	7,0
4. Sınıf	11	5,3
Toplam	187	100

Tablo 3'te araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin okudukları sınıfların dağılımlarına yer verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin %50,3'ünün 1. sınıfta okuduğu, %37,4'ünün 2. sınıfta okuduğu, %7'sinin 3. sınıfta okuduğu ve %5,3'ünün de 4. sınıfta okuduğu saptanmıştır. Ayrıca çalışmaya katılan öğrencilerin sınıf ortalamaları 1.64, medyan ve mod ise 1'dir. Çalışmaya en çok katılan yaş grubu 18-21 aralığında olup bu yaş grupları daha çok 1. ve 2. sınıf öğrencileridir.

Tablo 4. Aile tipi

Gruplar	N	%
Geniş Aile	72	38,3
Çekirdek Aile	110	58,5
Tek Ebeveynli Aile	6	3,2
Toplam	188	100

Tablo 4'te araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin yaşadığı aile tipi dağılımlarına yer verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin % 38,3'nün geniş aile, %58,5'nin çekirdek aile ve %3,2'sinin tek ebeveynli ailelere sahip olduğu belirlenmiştir. Türkiye'de aile kurumunun değişmesinden kaynaklı, çekirdek aile oranı diğer aile tiplerine göre daha fazladır. Öğrencilerin büyük bir kısmının çekirdek aile tipinde yaşaması da buna örnektir.

Tablo 5. Sosyal hizmet bölümünü öncelikli tercih etme nedeni

Gruplar	N	%
Dezavantajlı/Risk altındaki bireylere yardım etmek	121	64,4
İş imkânları iyi olduğu için	13	6,9
Çevredeki bireylerin tavsiyesi üzerine	24	12,8
Puanın yetmesi	22	11,7
Diğer	7	3,7
Toplam	188	100

Tablo 5'te araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin, sosyal hizmet bölümünü öncelikli tercih etme nedeni dağılımlarına yer verilmiştir. Katılımcıların %64,4'ü dezavantajlı/ risk altındaki bireylere yardım etme isteğinden, %6,9'u sosyal hizmet bölümünün iş imkânları iyi olduğundan, %12,8'i çevresinde bulunan bireylerin tavsiyesinden, %11,7'sinin sosyal hizmet bölümüne puanının yetmesinden ve %3,7'sinin de diğer sebeplerden sosyal hizmet bölümünü tercih ettiği belirlenmiştir. Sosyal hizmet mesleğinin ilgi odağını oluşturan dezavantajlı/ risk altındaki bireylere yönelik çalışmaların, bu bölümü tercih etmek isteyen öğrenciler açısından belirleyici faktördür.

Tablo 6. Toplumun yaşlılara bakış açısı

Gruplar	N	%
Yaşlılar toplum için değerlidir ve saygı görmeliler	126	67
Yaşlılar tecrübe sahibidir ve topluma kılavuzluk ederler	51	27,1
Aile içi ilişkilerde sorunlara neden olurlar	5	2,7
Yaşlılar tüketici konumdalar ve toplum için yük oluşturmaktalar	6	3,2
Toplam	188	100

Tablo 6'da araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin, toplumun yaşlılara bakış açısının nasıl olduğunu belirleyen dağılımlara yer verilmiştir. Katılımcıların %67'si yaşlıların toplum için değerli olduğu ve saygı görmeleri gerektiğini, %27'si yaşlıların tecrübe sahibi olduğu ve topluma kılavuzluk yaptığını, %2,7'si yaşlıların aile içi sorunlara neden olduğunu ve %3,2'si yaşlıların tüketici konumunda olduğu ve toplum için yük oluşturduğunu belirtmiştir. Bu veriler toplumun yaşlılara yönelik olumlu bir bakış içerisinde olduğunu göstermektedir.

Tablo 7. Yaşlılara yönelik tutum ve görüşler

M. No	Maddeler	X	SS
1	Yaşlıların toplum içerisindeki konumu güçlendirilmelidir	3,67	1,432
2	Yaşlılara yönelik her türlü ihmal, istismar ve şiddet ortadan kalkmalıdır	4,03	1,538
3	Çalışmak isteyen yaşlılara istihdam sağlanmalıdır	3,30	1,378
4	Yaşlı bireylere saygı gösterilmelidir	4,03	1,538
5	Yaşlılara yönelik sağlık, ekonomik, sosyal ve psikolojik destekler sağlanmalıdır	4,02	1,520
Toplam (Ortalama)		3,81	1,481

Tablo 7'de çalışmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumları ve görüşlerini ölçen ölçeğe verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde (2,4,5) maddelerinin 4 puanın üstünde olduğu görülmektedir. Bu maddeler, yaşlılara saygı gösterilmesi, yaşlılara yönelik istismarın ortadan kaldırılması ve yaşlılara gerekli desteklerin sağlanması boyutunda olumlu ifadelerdir. Geriye kalan maddeler (1,3) 3-4 puan aralığında ve öğrencilerin bu maddelere verdikleri yanıtlar da olumlu yöndedir. Ölçeğe genel olarak bakıldığında öğrencilerin yaşlılara yönelik olumlu bir tutum içerisinde olduğu belirlenmiştir.

Tablo 8. Yaşlıların bakımına yönelik görüşler

M. No	Maddeler	X	SS
1	Yaşlıların beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmalıdır	3,77	1,436
2	Yaşlıların kazalardan korunması için çevrenin düzenlenmesi gerekmektedir	3,90	1,462
3	Yaşlıların yaşadıkları ev, yaşlıların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde dizayn edilmelidir	3,89	1,440
4	Yaşlıların bakımı huzurevi, bakımevi vb. kuruluşlarda ve profesyonel meslek elamanları tarafından yapılmalıdır	3,21	1,432
5	Huzurevi, bakımevi vb. kuruluşların sayısı artmalı ve profesyonel meslek elemanları istihdam edilmelidir	3,65	1,492
6	Kamu kurumları dışında özel sektörün de yaşlılara yönelik daha fazla sorumluluk alması gerekmektedir	3,71	1,512
Toplam (Ortalama)		3,70	1,462

Tablo 8'de çalışmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlıların bakımına yönelik görüşlerini ölçen ölçeğe verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde tüm maddelerin (1,2,3,4,5,6) 3-4 puan aralığında olduğu saptanmıştır. Yaşlılara yönelik barınma ve çevresel düzenlemelerin yapılması ve devlet tarafından yaşlıların temel gereksinimlerinin karşılanması gerekliliği bildirilmiştir. Ayrıca mesleğin gerekliliğinden kaynaklı yaşlıların bakımının devlet kurumlarında ve özel kuruluşlarda da yapılabileceği düşüncesi saptanmıştır. Ölçeğe genel olarak bakıldığında öğrenciler, yaşlıların ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini belirtmiş ve öğrencilerin yaşlıların bakımı için kurum bakımına yönelik olumlu bir tutum içerisinde olduğu belirlenmiştir.

Tablo 9. Sosyal hizmet bölümünün dezavantajlı bireylere yönelik ilgiyi etkilemesi

Cinsiyet	Sosyal hizmet bölümüne yerleştikten sonra dezavantajlı / risk altındaki bireylere yönelik ilginiz arttı mı?					
	Evet		Hayır		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Kadın	157	98,1	3	1,9	160	100

Erkek	23	88,5	3	11,5	26	100
Toplam	180	96,8	6	3,2	186	100.0

(p<0,05)

Tablo 9'da sosyal hizmet öğrencilerinin sosyal hizmet bölümüne yerleştikten sonra dezavantajlı/ risk altındaki bireylere yönelik ilgilerini ölçmek amacıyla ki-kare testi uygulanmıştır. Çalışmaya katılan kadın öğrencilerin %98,1'i ve erkek öğrencilerin %88,5'i sosyal hizmet bölümüne yerleştikten sonra dezavantajlı bireylere yönelik ilgilerinin arttığını ifade etmiştir. Kadın ve erkek öğrencilerin verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (p<0,05).

Tablo 10. Yaşlılara yönelik ilgi puanlaması

	Gruplar	N	X	Ss	t	p
Toplam (Tutum)	Kadın	162	8.11	1.710	,904	,474
	Erkek	26	7.76	1.839		

Tablo 10'da sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlılara yönelik ilgilerini 0-10 puan arasında puanlanması istenmiştir. Yaşlılara yönelik ilgi puan ortalaması 8,06 ve standart sapması 1,727 olarak belirlenmiştir. Bu tabloda T testi uygulanmıştır. Cinsiyet ve yaşlılara yönelik ilgi karşılaştırılmıştır. Kadın öğrencilerin puan ortalaması 8.11, erkek öğrencilerin puan ortalaması 7.76'dır. İki cinsiyet grubu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak iki cinsiyet grubunun da yaşlılara yönelik ilgisi üst seviyelerdedir.

Tablo 11. Yaşlılara yönelik ilgi puanlaması

	Gruplar	N	X	Ss	F	p
Toplam (Tutum)	Geniş Aile	70	8,129	1,7850	,126	,882
	Çekirdek Aile	110	8,036	1,6915		
	Tek Ebeveynli Aile	6	8,333	2,0656		

Tablo 11'de aile tipi ile yaşlılara yönelik ilgi Anova testi ile değerlendirilmiştir. Yaşlılara yönelik ilgi puanı 0-10 arasındadır. Geniş aile tipinde yaşayan öğrencilerin puan ortalaması 8.129, çekirdek aile tipinde yaşayan öğrencilerin puan ortalaması 8.036 ve tek ebeveynli ailede yaşayan öğrencilerin puan ortalaması 8.333'dür. Gruplar arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır (p > 0,05). Ancak yaşlıların da yaşadığı geniş aile tipinde yaşayan öğrencilerin, yaşlılara yönelik ilgisi daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 12. Yaşlılara yönelik kurumda çalışma isteği

Cinsiyet	Sosyal hizmet bölümü mezunu olduktan sonra yaşlılara yönelik bir kurumda çalışmak ister misiniz?					
	Evet		Hayır		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Kadın	141	87,6	20	12,4	161	100
Erkek	23	88,5	3	11,5	26	100
Toplam	164	87,7	23	12,3	187	100.0

Tablo 12'de sosyal hizmet öğrencilerinin sosyal hizmet bölümü mezunu olduktan sonra yaşlılara yönelik bir kurumda çalışmak isteyip istemediklerini ölçmek amacıyla ki-kare testi uygulanmıştır. Çalışmaya katılan kadın öğrencilerin %87,6'sı ve erkek öğrencilerin %88,5'i sosyal hizmet bölümü mezunu olduktan sonra yaşlılara yönelik bir kurumda çalışmak istediklerini ifade etmiştir. Kadın ve erkek öğrencilerinin verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır (p>0,05). Ancak hem kadın hem de erkek öğrencilerin büyük bir kısmı mezun olduktan sonra yaşlılara yönelik bir kurumda çalışmaya olumlu yaklaşmaktadır.

Tablo 13. Yaşlılara yönelik tutum ölçeği üzerine regresyon analizi

Değişkenler	β	SE	t	P
Yaş	,066	,034	1,917	,057
Gelir	1,911	,000	,356	,722
Kadın	,436	,270	1,616	,108
Çekirdek aile	,764	,198	3,858	,000**
Tek ebeveynli aile	1,114	,528	2,108	,037*
R ²		0.10		
N		188		

Notlar: Erkek ve geniş aile tipi referans gruplarıdır.
 β standart olmayan katsayıları, SE standart hatayı belirtir.
*p<,05, **p<,001.

Tablo 13'te yaşlılara yönelik tutum ölçeğinin (bağımlı değişken), çeşitli bağımsız değişkenler ile regresyon analizi yapılmıştır. Buna göre, yaşlılara yönelik tutumları etkileyen faktörler arasında öğrencinin yaşı, ailenin geliri, cinsiyeti ve yaşadığı aile tipi yer almaktadır. Yapılan çalışmada çekirdek aile ve tek ebeveynli aile ile ölçek ortalaması arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ailenin aylık geliri, cinsiyet ve yaş değişkenleri ile ölçek ortalaması arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Değişkenler ile ölçek ortalaması arasında pozitif yönlü bir ilişki belirlenmiştir.

4. TARTIŞMA

Sosyal hizmet bölümünde ön lisans ve lisans düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin yaşlılara yönelik ilgisi, tutumu ve yaşlıların bakımına yönelik görüşlerini belirleyebilmek için bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin perspektifinden toplumun yaşlılara bakış açısı sorgulanmıştır. İki tane olumlu ve iki tane olumsuz ifadeye yer verilmiştir. Öğrencilerin verdiği yanıtlar doğrultusunda %67'si yaşlıların değerli ve saygıyı hak ettikleri, %27,1'i tecrübe sahibi oldukları ve kılavuzluk yapmaları gerektiğini, %2,7'si aile ilişkilerinde sorunlara neden olduğunu ve %3,2'si ise toplum için yük oluşturduğunu belirtmiştir. Literatürde bu konuda yapılan çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Yaşlılık en çok şefkat ve bilgelik kavramları ile nitelendirilmiştir (Yetiş ve Gürbüz, 2018; Can vd, 2019; Salman, Gülçek, Aylaz ve Polat, 2018; Danış ve Kara, 2017).

Sosyal hizmet bölümünde öğrenim gören öğrencilerin sosyal hizmet bölümünü tercih etme oranına bakıldığında %64,4'ü dezavantajlı/ risk altındaki bireylere yardım etmek istediği için bu bölümü tercih ettiği ve %96,8'inin sosyal hizmet bölümüne başladıktan sonra dezavantajlı bireylere yönelik ilgilerinin arttığı bulunmuştur. Literatürde yapılan diğer çalışmalara bakıldığında öğrenciler sosyal hizmet bölümünün kendileri için uygun bir bölüm olduğunu gördükleri için daha çok tercih etmişlerdir. İnsanlara yardım etme isteğinden kaynaklı tercih etme oranının da yüksek olduğu görülmüştür (Işıksan, Erbay, Akçay ve Ege, 2016; Demirbilek vd, 2019). Bu sorunun bu çalışmada yer almasının nedeni, yaşlıların da dezavantajlı bireyler arasında yer alması ve öğrencilerin sosyal hizmet bölümünü tercih etmede bu etmenin ne kadar etkili olduğu şeklindedir.

Alan yazın incelendiğinde cinsiyetin yaşlılara yönelik tutumu etkilediği belirlenmiştir (Altay ve Aydın, 2015; Ceylan ve Öksüz, 2015; Özütürker, 2019). Yaptığımız çalışmada cinsiyet ile yaşlılara yönelik tutum ve ilgi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (p>0,05). Öğrencilerin yaşı ile yaşlılara yönelik tutum ölçeği arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (p>0,05). Ceylan ve Öksüz'ün yaptığı çalışmada yaş ile yaşlılara yönelik tutum ölçeği arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken, yapılan diğer çalışmalarda yaşın yaşlılara yönelik tutumu etkilediği belirlenmiştir (Soyuer, Ünal, Güleser ve Elmalı, 2018; Salman, Gülçek, Aylaz ve Polat, 2018).

Sosyal hizmet öğrencilerinin yaşadığı aile tipi ile yaşlılara yönelik tutum arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Geniş ailede yaşayan öğrencilerinin yaşlılara yönelik

tutumu pozitif ve yaşlılara yönelik ilgisi de daha yüksektir. Bulgularımıza benzer sonuçlar, literatür çalışmalarında da görülmüştür (Ceylan ve Öksüz, 2015; Yılmaz ve Özkan, 2010; Şahin ve Demirel, 2018; Salman, 2018; Özüdürker, 2019).

Öğrenciler tarafından yaşlılara yönelik barınma ve çevresel düzenlemelerin yapılması ve devlet tarafından yaşlıların temel gereksinimlerinin karşılanması gerekliliği bildirilmiştir. Mesleğin gerekliliğinden kaynaklı yaşlıların bakımının devlet kurumlarında ve özel kuruluşlarda da yapılabileceği düşüncesi saptanmıştır. Yaşlıların barınmasına yönelik kurgulanan ölçeğe genel olarak bakıldığında, öğrencilerin yaşlıların bakımı için kurum bakımına yönelik olumlu bir tutum içerisinde olduğu belirlenmiştir. Yaptığımız çalışmanın aksine, Yetiş ve Gürbüz'ün (2018) ve Danış vd. nin (2015) yaptığı çalışmalarda öğrencilerin kurum bakımına olumsuz yaklaştığı, yaşlıların kendi evlerinde veya çocuklarının evinde kalmaları gerekliliği belirtilmiştir.

Yapılan çalışmada öğrencilerin, sosyal hizmet bölümünden mezun olduktan sonra yaşlılara yönelik bir kurumda çalışmak isteyenlerin oranı %87,7 olarak saptanmıştır. Aynı şekilde sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlı müracaatçılar ile çalışma isteğine yönelik çalışmalara bakıldığında benzer sonuçlara erişilmiştir. Ceylan ve Öksüz'ün (2015) çalışmasında öğrencilerin %57'si ve Özüdürker'in (2019) çalışmasında öğrencilerin %76,8'i yaşlı müracaatçılarla çalışmak istediğini belirtmiştir. Yapılan bu çalışmada, diğer çalışmalara göre öğrencilerin yaşlılara yönelik çalışma isteğinin daha üst seviyede olduğu görülmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizleri yapılmış ve öğrencilerin yaşlılara yönelik ilgileri, yaşlılara yönelik tutumları ve yaşlıların bakımına yönelik bakış açıları belirlenmiştir. Bu çerçevede araştırma bulgularından:

- Öğrencilerin sosyal hizmet bölümünü öncelikli olarak tercih etme nedeni, dezavantajlı bireylere yardım etmek istemelerinden kaynaklanmaktadır. Dezavantajlı gruplardan birini de yaşlılar oluşturmaktadır. Bu durumda sosyal hizmet öğrencilerinin dezavantajlı yaşlılara yardım etmek istediği görülmektedir. Yaşlıların ihtiyaçları ve karşı karşıya kaldıkları psikolojik, sağlık ve sosyal sorunları konusunda, özellikle yaşlı alanında çalışan ve bu alanda çalışacak, bireylerin bilgilendirilmesi, farkındalıklarının artırılması, müfredatta yaşlılığa yönelik ders sayısının artırılması önemli olacaktır.
- Sosyal hizmet öğrencilerinin gözünden toplumun yaşlılara bakış açısı yaşlıların değerli olması, saygı görmeleri, tecrübe sahibi olmaları ve topluma kılavuzluk yapmaları şeklindedir. Öğrenciler, yaşlıların toplum içindeki saygınlıklarını koruduklarını belirtmiştir. Bu saygınlığın toplum içerisinde devam ettirilmesi ve yaşlı istismarının önüne geçilmesi önemlidir. Bu konuda topluma ve özellikle yaşlılar ile birlikte yaşayan kişilere yönelik eğitimlerin verilmesi, yaşlılar ile empati yapabilme becerilerinin kazandırılması gerekmektedir.
- Öğrencilerin yaşlılara yönelik ilgisi de üst seviyededir. Kadınların erkeklere oranla yaşlılara daha ilgili olduğu ancak anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir. Öğrencilerin yaşlılara yönelik ilgilerini sürekli üst seviyede tutacak uygulamaların (staj, film, yaşlılara yönelik kurum ziyaretleri) yapılması önerilmektedir.
- Öğrenciler yaşlılara yönelik olumlu bir tutum içerisinde. Sosyal hizmet disiplini yaşlılığa yönelik verdiği derslerde bu durumu pekiştirmektedir. Yaşlılara verilen değer ve gösterilen saygı, yaşlılara yönelik tutumun da olumlu olmasını etkilemektedir. Bu yüzden yaşlıların toplumumuzda bu saygıyı ve değeri kaybetmemeleri ve var olan statülerini devam ettirmeleri için gerekli politikalar uygulanmalıdır.

- Öğrenciler, yaşlıların bakımı için kurum bakımına yönelik olumlu bir tutum içerisindedir. Sosyal hizmet disiplininin alanına giren yaşlı bakımı ve bakım için gerekli kurum ve kuruluşların sayısı ve niteliğinin artırılması gerekmektedir. Ayrıca bu kurumlarda profesyonel meslek elemanlarının istihdamı daha fazla sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, E., Taşdemir Yiğitoğlu, G. ve Çunkuş, N. (2020). Yaşlılıkta sosyal izolasyon ve yalnızlık. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 15(26), 4540-4562
- Altay B. ve Aydın T. (2015). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının değerlendirilmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 12(1), 11-18
- Ardahan, M. (2010). Yaşlılık ve huzurevi. *Aile ve Toplum*. 5(20), 25-32.
- Beneito-Montagut, R., Cassián-Yde, N. and Begueria, A. (2018). What do we know about the relationship between internet-mediated interaction and social isolation and loneliness in later life?. *Quality in Ageing and Older Adults*. 19(1), 14-30
- Butler, R. N. (1989). Dispelling ageism: the cross-cutting intervention. *American Academy of Political and Social Sciences*, 503(1), 138-147
- Buz, S. (2015). Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 14(53), 268-278
- Can, R., Işık, M.T., Erenoğlu, R., Tambağ, H. ve Halıdı, G. (2019). Sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu yaşlı bakımı bölümünde okuyan öğrencilerin yaşlılara yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Türkiye Biyoetik Dergisi*. 6(1), 13-25
- Ceylan, H., ve Öksüz, M. (2015). Sosyal hizmet lisans öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39), 459-466.
- Danış, M.Z. ve Günay, G. (2019). Yaşlılık döneminde karşılaşılan psikososyal sorunlar. U. Yanardağ ve M. Zubaroglu Yanardağ (Ed.). *Yaşlılık ve Sosyal Hizmet içinde* (43-66 ss.). Ankara: Nika Yayınevi
- Danış, M.Z. ve Kara, H.Z. (2017). Üniversite öğrencilerinin yaşlı bireylere ilişkin görüşleri üzerine bir araştırma. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*. 3(2), 221-233.
- Demirbilek, M., Şenol, T., Tutak, M., Hoşça, E., Yıldırım, A. ve Şahin, Ö. (2019). Lise son sınıf öğrencilerinin sosyal hizmet mesleğine ilişkin görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 27(3), 993-1003.
- Işıkhan, V., Erbay, E., Akçay, S. ve Ege, A. (2016). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin mezuniyet sonrası gelecek planları: Ankara, Başkent ve Hacettepe üniversitesi örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27 (1), 7-24.
- İpek, M. (2019). Küreselleşme neoliberal politikalar ve değişen yaşlılık algısı. U. Yanardağ ve M. Zubaroglu Yanardağ (Ed.). *Yaşlılık ve Sosyal Hizmet içinde* (189-210 ss.). Ankara: Nika Yayınevi
- Kalaycı, I., Özbek Yazıcı, S., Özkul, M. ve Helvacı, G. (2017). Sağlık çalışanları ve öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumları: sistematik derleme. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 2(1), 21-30
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemi*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Korkut, G. (2019). Yaşlılık ve yaşlılara yönelik sosyal politikalar. U. Yanardağ ve M. Zubaroglu Yanardağ (Ed.). *Yaşlılık ve Sosyal Hizmet içinde* (147-170 ss.). Ankara: Nika Yayınevi
- Nelson, T.D. (2005). Ageism: prejudice against our feared future self. *Journal of Social Issues*, 61(2), 207-221
- Özateş Gelmez, Ö.S. (2019). Sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlılığa ilişkin kalıpyargıları: keşif ve dönüşüm. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 22(1), 157-188

- Özdemir, Ö. ve Bilgili, N. (2014). Sağlık hizmetlerinde yaşlı ayrımcılığı. *Gülhane Tıp Dergisi* 56 (128-131)
- Özmete, E. (2019). Yeni yüzyılda yaşlanma için gündem: temel kavramlar ve yaklaşımlar. U. Yanardağ ve M. Zubaroglu Yanardağ (Ed.). *Yaşlılık ve Sosyal Hizmet içinde* (11-29 ss.). Ankara: Nika Yayınevi
- Özmete, E. ve Hussein, S. (2017). Türkiye'de yaşlı bakım hizmetleri raporu: Avrupa'dan en iyi uygulama örnekleri ve Türkiye için bir model tasarımı. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal İçerme Politikaları Alanında Kurumsal Kapasitenin Artırılması Projesi.
- Özütürker, S. (2019). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yaşlılığa bakışı. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD)*, 12(2), 107-112
- Pehlivan, S. ve Vatansever, N. (2019). Hemşirelerin yaşlıya yönelik tutumları ve etkileyen faktörler. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 45(1), 47-53
- Salman, M., Gülçek, E., Aylaz, R. ve Polat, F. (2018). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlılara karşı tutumlarının değerlendirilmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 11(2), 1-7.
- Soyuer, F., Ünalın, D., Güleser, N., ve Elmalı, F. (2010). Sağlık meslek yüksekokulu öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları ve bu tutumların bazı demografik değişikliklerle ilişkisi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 20-25.
- Srivastava, K. and Das, R.C. (2013). Personality pathways of successful ageing. *Industrial Psychiatry Journal*. 22(1), 1-3
- Şahin, H. ve Erdem, Y. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 175-188
- Şahin, H., ve Demirel, B. (2018). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin tutumlarının belirlenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(59), 1114-1120.
- Şeker, A. ve Kurt, G. (2018). Bir sosyal politika alanı olarak yaşlılık ve sosyal hizmet uygulamaları. *Nüfusbilim Dergisi*. 40 (7-30).
- Tekin Kaya, N. ve Örsal, Ö. (2018). Sosyal bir sorun: yaşlı ayrımcılığı. *Social Sciences Studies Journal*. 4(16), 1350-1355
- Türkan, M. ve Sezer, S. (2017). Yaşlı yoksulluğunun yarattığı sosyal ve psikolojik sorunlar: Muğla örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 4(4), 35-57
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020). İstatistiklerle yaşlılar, 2019. Erişim Adresi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2019-33712> Erişim Tarihi 24.12.2020
- WHO. (2020). World Health Organization. Health Topics/Ageing. Erişim Adresi https://www.who.int/health-topics/ageing#tab=tab_1 Erişim Tarihi 23.12.2020
- Yetiş, G. ve Gürbüz, P. (2018). Sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu öğrencilerinin yaşlılık kavramı ve yaşlılar hakkındaki düşüncelerinin belirlenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD)*. 11(1), 26-33.
- Yılmaz, E., ve Özkan, S. (2010). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2, 35-53.
- Zastrow, C. (2018). *Sosyal Hizmete Giriş*. (Çev. Ed. D.B. Çiftçi). (5. Baskı). Ankara: Nika Yayınevi. (Orijinal Yayın Tarihi 2010)

Sosyal Bilimlerde Geleceğin Meslekleri

Future Professions in Social Sciences

Salih GÜLEN^{(1), (2)}, İsmail DÖNMEZ⁽³⁾

Cited/Atıf: Gülen, S. & Dönmez, I. (2021). Sosyal bilimlerde geleceğin meslekleri, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 13-21

ÖZET

Bireylerin ilgi-yeteneklerinin ve toplumsal değişimlerin meslek tercihlerinde etkili olduğu söylenebilir. Bu araştırmada sosyal bilimler alanında gelecekte popüler olması muhtemel meslekler incelenmiştir. Ulusal ve ulusal arası literatüre dayanan bu çalışma bir derleme çalışmasıdır. 21. Yüzyılda toplumu etkileyen, pandemi, endüstri 4.0, göç, 5G, uzay çalışmaları gibi önemli küresel değişimler ve eğitimden kaynaklı nedenlerden dolayı bireyin meslek tercihlerinin netleştiği söylenebilir. Gelecekte popüler mesleklerin sağlık ve dijitalleşme alanlarına yönelmesi muhtemel olsa da eğitim, sağlık, bilişim, tarım, sanat, spor ve müzik gibi alanlarda sosyal bilimler içerisinde değerlendirilebilecek meslek gruplarının da ön planda olması beklenmektedir.

ABSTRACT

It can be said that individuals' interests-abilities and social changes are effective in their choice of profession. In this study, professions that are likely to be popular in the future in the field of social sciences are examined. This study, based on national and international literature, is a compilation study. It can be said that the profession preferences of the individual have become clear due to important global changes such as pandemic, industry 4.0, immigration, 5G, space studies and education-related reasons that affect the society in the 21st century. Although it is likely that popular professions will turn to the fields of health and digitalization in the future, it is expected that occupational groups that can be evaluated within the social sciences in areas such as education, health, informatics, agriculture, arts, sports and music are also expected to be at the forefront.

MAKALE TARİHİ

Geliş Tarihi: 18.11.2020
Kabul Tarihi: 02.01.2021

ANAHTAR KELİMELER

Eğitim, geleceğin meslekleri, küresel değişimler, meslek, sosyal bilimler

ARTICLE HISTORY

Received: 18.11.2020
Accepted: 02.01.2021

ANAHTAR KELİMELER

Education, future professions, global changes, profession, social sciences

GİRİŞ

İcatlar ve yenilikler toplumda değişim ve farklılaşmaya yol açmaktadır. Nitekim dünyanın doğal döngüsü içerisinde bu değişim oldukça normaldir. Değişim ile beraber ortaya çıkan yenilikleri bireyin tanıması ve ayak uydurması önem arz etmektedir. Bu değişimler; 1990'lı yıllardan itibaren başlayan küreselleşme, süregelen göç hareketleri, 21.yy'da dijitalleşme, 2019 yılının sonlarında başlayan pandemi krizi, son yıllarda özel şirketlerin uzay çalışmaları veya iletişim teknoloji hareketleri olarak sıralanabilir. Tüm bu değişimler bireyin kendi ilgi ve yetenekleri doğrultusunda seçim yapacağı meslek seçimlerini etkilemektedir. En büyük değişimlerin çoğunlukla dijitalleşme, roket sanayi, mühendislik ve sağlık alanları olduğu hissedilse de sosyal bilimler alanlarında da benzer değişimlerin olduğu

¹ Sorumlu yazar, e-posta: sgnova@windowslive.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Malazgirt MYO, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü

³ Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Bulanık MYO, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü

unutulmamalıdır. Bir toplumun eğitim imkanlarının yetersizliği, iç savaşlara ve göçlere neden olurken, başka bir toplumda eğitim imkanları (küresel salgın sürecinde aşı çalışmaları gibi) günlük sorunların çözümüne yönelik çalışmaların artmasını sağlamaktadır. Eğitim, sosyal bilimler alanına verilen örneklerden sadece biridir. Sosyal bilimler alanında çeşitli meslek alanları bulunmaktadır. Bazı meslek alanları diğer bilimlerle iç içe geçmiştir. Dolayısıyla disiplinler arası çalışmalara imkân vermektedir. Genel olarak sosyal bilimler birey-çevre ve ilişki odaklı disiplinler ile ilgilenmektedir.

1.1. Sosyal bilimler nedir?

Sosyal bilimler temelde bilgi ve bilime yönelik fikirlerin, düşüncelerin ve söylemlerin ele alındığı uğraşı alanıdır. 16 yüzyıldan itibaren var olma çabası veren sosyal bilimler 19 yüzyıldan itibaren diğer bilimlerden ayrı bir yapıya bürünmüştür (Karataş, 2015; Žuk, 2020). Özellikle doğa bilimlerinin oluşmasıyla toplumun incelenmesi, bireyin incelenmesi, bireyin toplum ilişkileri, bireyin çevre ilişkileri ve bunlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi gerekmektedir (Fırıncioğulları, 2016). Bu incelemeleri günümüzde sosyal bilimler yapmaktadır. Temel olarak bireyin toplumla, birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen disiplinler topluluğunun genel adı sosyal bilimlerdir. Eğitim, hukuk, antropoloji, felsefe, tarih, coğrafya, arkeoloji, psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi, ekonomi gibi disiplinler sosyal bilimler çatısı altında yer alır (Bektaş, 2019). Birey bu disiplinler ile ilgilenir, uğraşı verir. Kendi ilgi ve yeteneklerine ek olarak değişen dünya düzeninin göre bir hesaplama yapar. Tanır, öğrenir ve kullanır. Birey sosyal bilimler disiplinleri çerçevesinde bir beceri, uzmanlık ya da çalışma alanı yaratır. Genel olarak çocukluğundan beri planlayıp uğraşı verdiği bu çalışma alanı meslek olarak düşünülebilir.

1.2. Meslek ve meslek gelişim kuramları

Meslek kavramı dilimize Arapçadan yerleşmiş ve “yeteri düzeyde nitelikli olma” anlamında kullanılmaktadır. Nitekim İngilizce “*profession*” ve ya “*profession*” kavramları bunu karşılamaktadır (Karaca, 2018). Aslında belirli bir eğitim ve deneyim sonunda, üretim ve hizmetle sonuçlanan, karşılığı alınan kuralları belirlenmiş iş olarak tanımlanabilir (Aydemir, 2018). Birey var olan meslekler içerisinde kendi ilgi yetenekleri ve değişen dünya düzenine uygun bir meslek tercihinde bulunur. Bireyin doğuşundan itibaren meslek seçimleri içerisinde bulunduğu, çeşitli aşamalarla ergenlik sonunda ya da yetişkinlik başında meslek tercihi gerçekleştirdiği söylenebilir. Bu konuda birçok bilim insanının geliştirdiği kuramlar incelendiğinde genel olarak benzer aşamalar olsa da yıllar içerisinde bireyin meslek tercihlerine bakış açısının değişikliği göze çarpmaktadır. Tablo 1’de bazı kuramlara göre bireyin meslek seçimi aşamaları verilmiştir.

Tablo 1. Bireyin mesleki gelişim süreci

Super Meslek Gelişim Süreci (Çoban, 2009)	Isaacson Meslek Gelişim Süreci (Karaca, 2018)	Gizenberg Meslek Gelişim Süreci (Yeşilyaprak, 2008)
1- Büyüme evresi (0-14 yaş)	1. Uyanış ve Farkında Olma (5-12 yaş)	1. Fantezi dönemi (5-11 yaş)
2- İnceleme evresi (15-24 yaş)	2. Meslekleri Keşfetme ve Araştırma (12-15 yaş)	2. Geçici seçim (deneme) dönemi (11-17 yaş)
3- Yapılanma evresi (25-44 yaş)	3. Karar Verme (15-18 yaş)	İlgi, yetenek, değer
4- Sürdürme evresi (45-64 yaş)	4. Hazırlık (18-23 yaş)	3. Gerçekçi Dönem (17-23 yaş)
5- Gerileme evresi (65+ yaş)	5. İşe Yerleştirme (24+ yaş)	Keşfetme, belirleme

Tablo 1 incelendiğinde Super, Isaacson ve Gizenberg’in ileri sürdükleri bireyin mesleki gelişim süreçlerine ait aşamalar görülmektedir. Genel olarak bu aşamaların çocukluk çağında başlaması ve ilerleyen yaşa bağlı olarak şekillenip bir karara bağlandığı anlaşılmaktadır. Bu kuramlara ek olarak Parsons’un geliştirdiği özellik-faktör yaklaşımı; (1) bireyi tanıma, (2) meslekleri tanıma ve (3) meslek seçme olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır (Nazlı, 2008). Bu yaklaşımların ortaya çıkma sebepleri gibi bireyin meslek tercihlerindeki farklılıkların çeşitli nedenlerinin olduğu düşünülmektedir.

2. MESLEK TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN ETMENLER

Bireyin meslek tercihi çeşitli gelişim kuramlarına göre farklılık göstermektedir. Roe’nun mesleki gelişim kuramına göre bireyin çocukluk yıllarındaki ilgilerinin temelindeki ihtiyaçların karşılanması ile ilgilidir (Durmuş, 2012). Super’in mesleki gelişim kuramına göre meslek birey-çevre etkileşimi ile

oluşan benliğin tercihlere yansımalarıdır (Çoban, 2009). Benzer şekilde Holland'ın mesleki gelişim kuramına göre bireyin meslek tercihi kişiliği ile ilgilidir. Aynı meslek grupları benzer kişilikleri göstermektedir (Karaca, 2018). Söz konusu meslek gelişim kuramlarının özünde çocukluk yıllarından başlayan ilgi ve yeteneğin kişiliğin etkisi ile yaptığı tercihler sonucu bireyin mesleği belirlenmektedir. Bunlara ek olarak yaşlılık oranının artması, (doğum oranının düşmesi ile toplumda yaş ortalamasının yükselmesinden kaynaklanmaktadır. Bu oran artınca iş gücü azalmaktadır.), nüfus artışı ve makineleşme gibi etmenlerde meslek tercihlerini etkilemektedir (Işık ve Erol, 2020; Yasım, 2020). Genel olarak meslek seçimini etkileyen yetenek, ilgi, cinsiyet ve yaş, psikolojik gereksinimler, güdülenme, eğitim, zekâ, aile, sosyo-ekonomik düzey, meslek değerleri, statü, yenilikler, hareketler ve global düzeyde değişimler gibi etmenler olduğu söylenebilir (Karaca, 2018). Tüm bu etmenler içerisinde şüphesiz eğitim ve global düzeyde meydana gelen değişimlerin veya yeniliklerin ayrı bir yer tutmaktadır.

2.1. Eğitim

Eğitim, bireyin zihnen ve bedenen, toplumsal veya istenilen gereksinimler doğrultusunda davranışlarının geliştirilmesi, belli amaçlar doğrultusunda yeni beceriler, davranış ve bilgilerin kazandırılması çalışmalarının tamamına denir (Akyüz, 2008). Bireyin eğitimi, seçtiği mesleği ile paralellik göstermektedir. Avukat olmak isteyen hukuk okuması, öğretmen olmak isteyen eğitim okuması gibi örnekler verilebilir. Bir de çağın gereklerine ayak uydurmak gibi eylemlerden dolayı meslek seçimleri verilen eğitime göre değişiklik gösterebilmektedir. Artan teknolojik gelişmeler ve bilişim teknolojilerindeki gelişmeler üniversitelerin veya okulların bu alandaki meslek gruplarına göre entegre etmesine neden olmuştur. Ayrıca birçok bireyin okullarda bilişim teknolojilerine yönelik meslek gruplarının artmasının olumlu bir gelişme olarak görüp buna göre meslek tercihi yapabilmektedir (Tataj ve Kola, 2021).

Bireyin meslek tercihleri ilgi ve yetenekleri doğrultusunda olması gerekmektedir (Akalin, 2006). Maddî kazanç, sosyal statü veya rekabetçi yaşam tarzının dayatması ile yapılmamalıdır. Özellikle ülkelerin ekonomik özellikleri, politikaları değil çağın gerekleri ve bilimsel ilerleyiş göz önüne alınarak ilgi ve yetenekleri doğrultusunda meslek tercihleri yapılmalıdır (Tatlı, Kazan ve Öngel, 2021). Yıllar içerisinde meslek tercihlerinin değişmesinde bir sürü etken veya neden söylenebilir. Bir dönemlerin çokta popüler olan mesleklerinin günümüzde rağbet görmemesinin yerel veya küresel nedenleri mümkündür (Ayrıntı, 2020). Genel olarak kaybolan mesleklerin yerinin yeni meslek grupları ile dolacağı kanısı hâkim olabilmektedir (Yasım, 2020). Yeni meslek grupları ile beraber yeni işçi sınıflarının oluşması da muhtemeldir. Makine-insan sınıfının oluşması çok uzak olmadığı düşünülebilir (Işık ve Erol, 2020). Günümüzde bireyler ile geleceğin meslekleri hakkında söyleşi veya araştırma yapıldığında sağlık ve eğitim odaklı meslek gruplarının çoğunlukta olduğu bilinmektedir (Balçın, Yavuz Topaloğlu, 2018; Bulut, 2018). Genel olarak araştırmalar bireyin ilgi, yetenek ve beklentileri doğrultusunda yaygın mesleklere ek olarak gelecek meslek gruplarına yönelik daha fazla bilgilendirmenin yapılması gerektiği bilinmektedir (Karaca, 2018).

2.2. Küresel değişimler

2.2.1. Küresel salgın

İnsanoğlu tarihinin birçok döneminde yerel ve küresel salgınlarla baş başa kalmıştır (Kurt, Sehitoglu ve Şengüllendi, 2020). Son otuz yılda bile aralıklarla kuş gribi, domuz gribi ve Kırım Kongo kanamalı ateşi gibi salgınlar ile mücadele etmiştir. 2019 Aralık ayı itibarıyla bir virüsün insan bedenine grip hücreleri ele geçirmesiyle başlayan küresel salgın ise insanoğlunun son sınavı olarak görülmektedir. Corona veya Covid19 olarak nitelendirilen bu virüsün çok hızlı yayılması, aşısının olmaması ve artan nüfus gibi etmenlerden dolayı 2020 Mart gibi tüm dünyada etkisini göstermiştir (Serinikli, 2021). Yoğun kısıtlamalar, sosyal hayatın ortadan kalkması, okulların uzun süreli tatili ve karantina dolu günler ile bir yıldan fazladır devam etmektedir. Salgın döneminde insan davranışları, değişimleri ve hastalıkları ile hijyen tutumları önem kazanmıştır. Salgın ve karantina sürecinde gıda tüketimi, hijyen maddelerinin tüketimi, ve çalışma alışkanlıkları neredeyse tamamen değişim göstermiştir (Dönmez ve Gürbüz, 2020). Özellikle virüs, salgın hastalıklar, aşı, bağışıklık sistemi gibi çalışma alanları hız kazanmıştır. Muhtemelen gelecekte de bu alanlar popüleritesini korumaya devam edecektir. Bunların yanı sıra egzersiz, spor, müzik aleti çalma, resim yapma, meditasyon, yoga, organik tarım, toprak veya çevre

uğraşları gibi meslek gruplarının da önemi artmıştır. Ayrıca salgın sürecinde teknoloji kullanımı, internet ve teknolojik araçların önemi oldukça artmıştır (Ayrıntı, 2021).

2.2.2. Uzay araştırmaları

Eskiden beri insanoğlunun uzaya yönelik merakı söz konusudur. Gidip keşfetmek, fethetmek ve koloni kurmak en büyük idealler arasında bulunmaktadır. Günümüzde bu devam ederken şimdilerde uzaya gönderilen roketler, bunların geri dönmesi, dünya yörüngesinde yapay uydular ve bunların iletişim amaçlı kullanılması, başta Mars olmak üzere başka gezegenlerde hayat bulma umudu gibi araştırmalar devam etmektedir (Gülen ve Demirkuş, 2014; Oskay, 2020). Durum böyle iken birçok devlet ve şirket sahipleri uzayı tıpkı keşfedilmeyi bekleyen bir maden olarak algılamaktadırlar (Bebitova ve Roduplu Şahin, 2020). Nitekim birçok insan için uzay araştırmaları kıtlık, sosyo-ekonomik, çevresel ve ekolojik sorunların tamiri, giderilmesi gibi alanlarda umut vadetmektedir. Bu umut alanlarından yeni meslek grupları veya bazı mesleklerin popülerliği artmaktadır. Tarım, uzay araştırmaları, roket sanayii, çevre mühendisliği, hava mühendisliği, ekoloji uzmanlığı gibi daha birçok meslek grupları için fırsat olabilir.

2.2.3. 5G

Mobil iletişim teknolojilerinin beşinci nesli olarak bilinen 5G aslında cep telefonlarının ve dijital teknolojilerinin çok geniş bir bant içinde kullanımınıdır (Gohil, Modi ve Patel, 2013). Burada unutulmamalıdır, beşinci nesil dördüncü nesilden bir fazla ya da bir katı büyüklüğünde değil, çok çok daha fazla geniş ve büyük bir iletişim ağını kast etmektedir. İletişim, sağlık, uzay araştırmaları ve telekomünikasyon gibi alanlarda çığır açmaktadır. Bir doktor çok uzak bir mesafeden dijital teknolojileri kullanarak başka bir ülkedeki hastayı ameliyat edebilir. Bir cep telefonu ile yanındaymış gibi görüntülü konuşma veya bir bilgisayardan diğerine binlerce kat daha hızlı veri aktarımı gibi birçok kolaylık sağlamaktadır. Aslında 2020 itibarıyla faaliyete geçmesi beklense de yoğun iletişim ağları, baz istasyonları gerektirdiğinden henüz tamamlanamamıştır (Mitra ve Agrawal, 2015; Yusifov, Ragimova, Abdullayev ve Imanova, 2020). Bu konuda endişelerde mevcut 5G teknoloji için birçok baz istasyonu kurulması ve birçok yapay uydunun Dünya yörüngesine gönderilmesi gerekmektedir. Bu durumun radyasyona neden olup olmayacağı henüz bilinmemektedir. Fakat 5G teknolojisinin başta radyasyon olmak üzere, 5G araçları, 5G kullanımı, 5G mühendisliği gibi meslek alanları oluşturduğu düşünülmektedir.

2.2.4. Göç

Göç, bireyin savaş, afet, sürgün, iş ve meslek arayışı veya gönüllü hareketliliği sonucu oluşmaktadır. Göç hareketlerinin üç önemli sebebi bulunmaktadır. (1) Zorunlu göç; savaş, afet ve sürgünlerden dolayı insanın yuvasından zorunlu ayrılışa bırakılmasıdır. (2) Gönüllü göç; bireyin daha iyi yaşam şartları aradığı durumlarda oluşur. (3) İşgücü göçü; bireyin yaşam alanında iş bulamaması, ekonomik bir kazanç sağlayamaması veya kendi mesleğini icra edememesi gibi nedenlerden oluşur (Sarı Gerçil, 2019). Bu nedenlerin dışında dini nedenlerle göçlere rastlamakta mümkündür. 2019 verilerine göre 214 milyon uluslararası göçmen bulunmaktadır (Lecaj, 2019). Göç sayıları iş ve meslek tercihlerini de etkilemektedir. Özellikle genç nüfusun az olduğu ülkelerde iş gücü olma, fabrika veya sanayii kollarında yasa dışı, izinsiz çalışma ve ya farklı ülkelerde daha düşük fiyatlarda çalışma gibi nedenlerden dolayı iş ve meslek hayatını etkilemektedir (Taşkesen, 2017). Tüm bunların yanı sıra göç unsuru başlı başına bir meslek alanı olmaktadır. Göç ve nedenleri, barınma, gıda ve eğitim gibi unsurlar yeni meslek kolları oluşturmaktadır.

2.2.5. Endüstri 4.0

Artan sanayii ve teknolojik gelişmeler dünya üzerinde çeşitli hareketlenmelere neden olmuştur. Endüstri 4.0, toplum 5.0 gibi kodlamalı hareketler toplumlarda hızlıca mesleki değişimlere neden olmaktadır (Özkoku, 2020). 2011 yılından beri kullanılmaya başlanan Endüstri 4.0 kavramı dijitalleşme süreci planlama, programlama, veri kullanımı, yazılım ve bilişim teknolojilerinin entegreli kullanımı olarak tanımlanabilir (Koştı, 2020). Endüstri 4.0 kavramı ile grupların, şirketlerin yeni düzenleri, ürün döngülerini ve değer zincirine bağlı olarak birey ihtiyaçlarına odaklanmaktadır. Endüstri 4.0 yalnızca teknolojik gelişimleri değil toplumun tüm yönleri ile gelişimini desteklemektedir (Ecevit Satı ve Oktay Yılmaz, 2020). Bu alanda önümüzdeki yıllarda daha hızlı bir dönüşümün gerçekleşeceği ve bazı meslek gruplarının etkisini yitirerek yeni meslek kollarının oluşacağını sinyali vermektedir (Çark, 2020).

Ayrıca yapay zekâ uygulamalarının iş alanlarında sıklıkla kullanımı gibi nedenlerden dolayı iş gücüne olan ihtiyacın azalacağı endişesi hâkimdir. Bunun aksine yeni uygulama alanları veya yeni oluşumlardan dolayı yeni meslek grupları ve daha nitelikli çalışan arayışı doğuracağı düşünülmektedir (Yasım, 2020). Yeni ve öngörülen geleceğin meslek kollarında bireyin nitelikli olması hedeflenmektedir. Bu nitelikten kasıt endüstri 4.0 ile başarılı yarınların oluşturulmasında bireyin yirmi birinci yüzyıl (21yy) becerilerine sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır (Cengiz, 2019).

2.3. 21.yy Becerileri

Endüstri 4.0 ile beraber bireyin sahip olması hedeflenen 21yy becerileri Tablo 2’de gösterilmektedir. Dünya ekonomik formu (World Economic Forum (WEF), 2020) raporunda da desteklenen bu beceriler çağın gereklilikleri, eğitim sistemleri, geleceğin meslekleri bağlamında bireyin sahip olması gerekmektedir.

Tablo 2. 21.yy becerileri*

1. Öğrenme Becerileri	2. Bilgi ve Teknoloji Becerileri	3. Yaşam Becerileri
Yaratıcı Düşünme	Bilgi Okuryazarlığı	Esneklik ve Uyum
Eleştirel Düşünme	İletişim Teknolojileri Okuryazarlığı	Kendini Yönetme
Yansıtıcı Düşünme	Medya Okuryazarlığı	Sosyal Beceriler
Argüman Yapabilme		Liderlik
Problem Çözme		Üretkenlik
İletişim		
İşbirliği		

*Tablo Çelebi ve Altuncu (2019), Çelebi ve Seninç (2019) ile Gülen (2016) çalışmalarına dayanarak hazırlanmıştır.

Tablo 2’de 21yy becerileri boyutları ve alt boyutlarıyla beraber görülmektedir. Buna göre; öğrenme, bilgi ve teknoloji ile yaşam becerileri 21yy becerilerinin alt boyutları olarak ele alınmıştır. Bu beceriler bireyin iş birlikleri kurarak, eleştirel bir bakış açısıyla, uygun araçlar ile bilgiyi toplama, analiz ve test etmesiyle gerçek hayat problemlerinin çözümünde kullanarak daha geniş bir topluluk kitlesine sunabilmesini sağlamaktadır (Yalı, 2021). Sabit bir içeriği olmayan bu beceriler günün koşullarına göre değişim göstermektedir (Sayın ve Seferoğlu, 2016).

3. GELECEĞİN OLASI MESLEKLERİ

Meslek ve geleceğin mesleklerine yönelik ulusal ve uluslararası literatür tarandığında sosyal bilimler alanında eğitim, sağlık ve dijital teknolojilerin kullanımı gibi alanlardaki değişimler baş göstermektedir.

Eğitim alanında uluslararası çalışmalar incelendiğinde; pedagoji, özel eğitim, öğrenme güçlüğü, dayanışma ve işbirliği gibi konulara hâkim meslek gruplarının önemi artmaktadır (Takala, Wickman, Uusitalo-Malmivaara ve Lundström, 2015). Ayrıca mesleki danışmanlık, kimlik arayışı, özellikle öğretmen eğitimlerinde kimlik arayışı meslek grupları içinde yer alabilir (Ruohotie-Lyhty ve Pitkänen-Huhta, 2020). Çevrimiçi, uzaktan veya web tabanlı eğitimler yanı sıra yüz yüze eğitimlerde önem kazanacaktır (Hockridge, 2013). Bunların dışında sosyal hizmetler alanında bazı meslek gruplarının önemi artabilir. İnsan yaşantısında giyim, makyaj, yaşam stili, tasarım ve toplum yaşantısı için sosyal hizmetler gibi meslekler önemli olacaktır (Nissen, 2020). Kriz yönetimi, sosyal hizmet uzmanlığı, sosyal pedagog, bakıcılık (yaşlı bakımı, evde bakım, çocuk bakımı) gibi mesleklerde rağbet görecektir (Pentini ve Lorenz, 2020). Sağlık alanında cinsel sağlık, hemşirelik, fizyoterapi, (Areskoug-Josefsson ve diğ., 2016) aşırı gıda tüketiminin artması ve masa başı işlerden dolayı kalp hastalığı, inme, kolorektal kanser ve diyabet gibi rahatsızlıklar artmaktadır. Bu hastalıklardan dolayı obozite, diyetisyen veya fiziki egzersizlikler uzmanlıkları artabilir. Ayrıca gıda çalışmaları (mühendislik, tüketim, ihtiyaç gibi) ile mutfak meslekleri önemi artmaktadır (Gillis, Whibbs ve Li, 2020). Artan tüm bilimsel çalışmalar nedeniyle, hayvan, insan ve doğaya yönelik deneylerden dolayı etik, etik mesleği daha çok önem kazanacaktır (Naidoo, Turner ve McNeill, 2020). Genel olarak cinsel sağlık, hemşirelik, fizyoterapi, dengeli beslenme, restoran işletmeciliği, diyetisyen, tüm fiziki egzersiz içeren spor dalları, gıda ve mutfak meslekleri geleceğin meslekleri olabilir. Bunlara ek olarak Dijitalleşme çabalarından dolayı

yapay zeka, dijital teknolojilerin kullanımı ve bunların bir çok meslek kolları içerisinde entegre edilmesi yeni meslek oluşumlarına neden olacaktır (Bartlett, 2020).

Türkiye yüksek iş gücü potansiyeli olan ama düşük sosyal dayanıklılık potansiyeli olan bir ülke olduğu belirtilmektedir (WEF, 2020). İş gücü bakımından ülkemiz birçok Avrupa ülkesinden daha iyi konumdayken iş bulma veya iş yaratma konularında düşük düzeylerde kalmaktadır. Özellikle genç nüfusun fazla olması, küresel değişimlere anında adapte olunamaması, yeni iş kollarının geç tanıtılması ve meslek tercihlerinin daha çok sınav sistemlerine dayanması gibi nedenler gösterilebilir (Gülen, 2020). Özellikle küresel değişimlerin yerinde takibi hayati bir önem taşımaktadır. Dünyanın hızla değişmesinin üç önemli nedeni bulunmaktadır. Bu nedenler; (1) dijitalizasyon, (2) küreselleşme, (3) demografik değişiklikler ve göç olarak belirtilmektedir (YÖK, 2019). Bu üç önemli neden küresel düzeyde iş alanlarının ve yeni mesleklerin oluşmasında etkindir. Sadece yeni meslekler değil eski olan bazı meslek gruplarının da önemini vurgulamaktadır. Özellikle Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) 2019 yılındaki geleceğin meslekleri raporu incelendiğinde sosyal bilimler alanında bazı fakülte, bölüm veya programların gelecekte önem kazanacağı belirtilmiştir. Bunlara ek olarak yeni lisansüstü programlar önerilmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Yükseköğretim kurulu program, bölüm, fakülte önerileri

Fakülte	Ön lisans	Lisans	Lisansüstü
1. Bilişim	1. Öğretmen Yardımcısı	1. Dijital Dönüşüm Yönetimi	1. Politik Psikoloji
	2. Ev Eğitmenliği	2. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik	2. Nöro Ekonomi
		3. Dijital Ekonomi	3. Veri Analizi
		4. STEM-A Eğitmenliği	4. Etik Danışmanlık
		5. Yaşlılık Bilimi	5. Sürdürülebilir Ekoloji
			6. Sosyal Girişimcilik ve İşbirlikleri

Tablo 3'te görüldüğü gibi özellikle endüstri 4.0 gibi değişimlerin etkisi ile bilişim ve teknoloji entegreli meslek gruplarının sosyal bilimler alanına da etki ettiği görülmektedir. Buna göre bilişim fakültelerinin kurulması, dijital dönüşüm yönetimi, manevi danışmanlık ve rehberlik, dijital ekonomi, STEM-A eğitmenliği ve yaşlılık bilimi gibi lisans bölümlerinin kurulması önerilmektedir. Buna ek olarak öğretmen yardımcılığı ve ev eğitmenliği gibi önlisans programları da önerilmektedir. Özellikle lisansüstü eğitimin öneminin artması ve bireyin uzmanlaşması konularına katkı sağlayacağından politik psikoloji, nöro ekonomi, veri analizi, etik danışmanlık, sürdürülebilir ekoloji ile sosyal girişimcilik ve işbirlikleri programları önerilmektedir.

Ulusal ve uluslararası literatür eşliğinde yapılan tarama ve analizler ışığında gelecekte popüler olması muhtemel bazı meslek grupları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Sosyal bilimlerde gelecekte olası popüler meslekler

Alan	Meslek
Eğitim	STEM eğitimi, STEM eğitmenliği, STEAM ve STEM uygulamaları, psikoloji, davranış bilimi, kimlik-benlik uzmanlığı, sosyal hizmetler, sosyal hizmet uzmanlığı, sosyal pedagoğ, göç uzmanlığı, özel eğitim, öğrenme güçlüğü, dayanışma ve işbirliği, mesleki danışmanlık, uzaktan ve yüz yüze eğitim
Sanat, Spor ve Müzik	Ergoterapi, yoga eğitmenliği, meditasyon, giyim, makyaj, yaşam stili, tasarım, tüm fiziki egzersiz içeren spor dalları
Sağlık	Estetik, kozmetik, ayak bakımı uzmanlığı, yaşlı bakımı, evde çalışan bakıcı, huzurevi ve bakımevi çalışanı, hemşire, çocuk bakımı, radyasyon, kriz yönetimi, cinsel sağlık, fizyoterapi, dengeli beslenme, restoran işletmeciliği, diyetisyen,
Tarım	Organik tarım, gıda ve mutfak meslekleri
Bilişim	5G teknolojileri, kodlama, dijital teknolojileri kullanma becerileri, rüya gerçekleştiriciliği, yapay zeka eğitmeni, drone kullanıcılığı, iklim mühendisliği, robot veterinerliği, bulut bilişim, siber güvenlik, 3-D yazıcı, artırılmış gerçeklik ve büyük veri, siber-fiziksel sistemler, yapay zeka, sanal gerçeklik

Tablo 4'te gelecekte olası meslekler sıralanmıştır. Bu mesleklerin, literatür eşliğinde global düzeyde meydana gelen değişimler neticesinde popüler olması tahmin edilmektedir. Genel olarak son yılların trend eğitim yaklaşımı olan STEM eğitimine yönelik meslekler veya bu disiplinleri ilgilendiren meslek gruplarının önem derecesinin artacağı söylenebilir. Nitekim ilgili literatürde STEM eğitim yaklaşımları ile bu alandaki meslek gruplarına ilginin artma eğiliminde olduğu belirlenmiştir. Özel eğitim, sosyal hizmetler ve pedagoji alanlarındaki mesleklerin önemi daha da artacaktır. Sanat, spor ve müzik alanlarındaki var olan meslek gruplarının devam edeceği ama yeni eklemelerin ilgi odağı olabileceği düşünülmektedir. Nitekim ergoterapi mesleği bu alanlardaki fiziksel aktiviteler, duyuşsal egzersizler, yaşamı idame ettirebilme egzersizleri gibi birçok alanı kapsayan uğraşı terapisi şimdiden sivrilmiştir (Demirci, 2017). Ayrıca meditasyon, yoga eğitimliği ve kişisel bakımla ilgili meslek gruplarına olan ilginin de artacağı düşünülmektedir. Sağlık alanında hekimlik, diş uzmanlığı, nöron bilim gibi mesleklere ek olarak; estetik, kozmetik, ayak bakımı uzmanlığı, kriz yönetimi, cinsel sağlık, fizyoterapi, dengeli beslenme, restoran işletmeciliği, diyetisyen, yaşlı bakımı, evde çalışan bakıcı, huzurevi ve bakımevi çalışanı, hemşire, çocuk bakımı gibi mesleklerin ilgi odağı olacağı düşünülmektedir (Bulut, 2018). Tarım alanında hobi bahçeciliği, çiçekçilik, çiftçilik gibi mesleklere ek olarak organik tarım ile uğraşının daha revaçta olacağı düşünülmektedir. Özellikle endüstri 4.0 gibi global değişimlerin getirisi olan bilişim sektörü ve meslek gruplarının oldukça ilgi göreceği düşünülmektedir. Bilişim teknolojileri bilgisayar ve mühendislik alanlardaki mesleki gelişimlere ek olarak, kodlama, dijital teknolojileri kullanma becerileri, rüya gerçekleştiriciliği, yapay zekâ eğitmeni, drone kullanıcılığı, iklim mühendisliği, robot veterinerliği, bulut bilişim, siber güvenlik, artırılmış gerçeklik ve büyük veri, siber-fiziksel sistemler, yapay zekâ, sanal gerçeklik gibi meslek gruplarının ön planda olacağı tahmin edilmektedir (Bulut, 2018; Ecevit Satı ve Oktay Yılmaz, 2020; Gökdemir Ekici ve Sütütemiz, 2018).

Genel olarak sosyal bilimler alanında gelecekte popüler olması muhtemel meslekler yukarıda sıralanmıştır. Değişen dünya şartları ve bireyin ilgi-yetenekleri meslek tercihlerini etkilemektedir. Bu meslekler dışında, bireyin ev geçimi, ebeveyn olma, birey sorumlulukları ile ilgili meslek gruplarının da popüler olacağı düşünülmektedir. Öte yandan ülkemiz gibi genç nüfusun yoğun olduğu ülkelerde gençlik hizmetleri veya gençlerin eğitimlerine yönelik meslek gruplarının da önem derecesinin artacağı düşünülmektedir. Sosyal bilimler alanına yönelik yapılan bu çalışmaya benzer bilgisayar, mühendislik, zirai gibi diğer alanlarda da geleceğin mesleklerinin analiz edilmesi önerilmektedir.

4. KAYNAKÇA:

- Akalın, Ö. (2006). *Okul öncesi öğretmen adaylarının mesleki algıları ile geleceğe yönelik umut düzeylerinin karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Akyüz, Y., (2008). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi
- Areskoug-Josefsson, K., Juuso, P., Gard, G., Rolander, B., & Larsson, A. (2016) Health care students' attitudes toward addressing sexual health in their future profession: Validity and reliability of a questionnaire. *International Journal of Sexual Health*, 28(3), 243-250, <https://doi.org/10.1080/19317611.2016.1199453>
- Aydemir, L. (2018). Üniversite öğrencilerinin meslek tercihlerini belirleyen faktörlere yönelik bir inceleme. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (5) , 713-723. DOI: 10.18506/anemon.378084
- Ayrıntı, (2020). Kaybolmaya yüz tutan meslekler. *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı*, 8(93), 25-31.
- Ayrıntı, (2021). Teknolojinin pandemi döneminde artan önemi. *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı*, 8(94), 23-27.
- Balçın, M. D. & Yavuz Topaloğlu M. (2018) Gelecekte seçmek istedikleri mesleklere ilişkin öğrenci görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 1331-1359.
- Bartlett, R. (2020). Enhancing civil service capability: emergence of the professions model. *Asia Pacific Journal of Public Administration*, 42(4), 262-273, <https://doi.org/10.1080/23276665.2020.1787184>
- Bebitova, M., Roduplu Şahin, D. (2020). Uzay madenciliği kavramı, finansal ve hukuksal açıdan bir değerlendirme. *International Journal of New Trends in Science, Engineering and Technology*, 3(1), 28-44.
- Bektaş, Ö. (2019). *Sosyal bilimler ve sosyal bilgiler (Turan, R., & Yıldırım, T.; Sosyal bilgilerin temelleri)*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Bulut, S. (2018). Geleceğin meslekleri üzerine tavsiyeler. *Katılım Finans Dergisi*, 2(10), 62-63.

- Çark, Ö. (2020). Dijital dönüşümün işgücü ve meslekler üzerindeki etkileri. *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries*, 19-34.
- Çelebi, M., & Altuncu, N. (2019). *21. yüzyıl becerilerinin İngilizce öğretim programındaki yeri*. 6. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi. 231-244. Gaziantep
- Çelebi, M., & Seninç, Ş. (2019). *Öğretmenlerin 21. yüzyıl becerilerine ilişkin yeterlik algılarının ve bu becerileri kullanım düzeylerinin belirlenmesi*. 6. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi 157-172. Gaziantep
- Cengiz, S. A. (2019). *Endüstri 4.0 sürecinin eğitim sistemine yansımaları; Türkiye örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Nevşehir
- Çoban, A., E., (2009). *Mesleki rehberlik*. (Edt: Güven, M; Psikolojik danışma ve rehberlik). Ankara: Anı Yayıncılık
- Demirci, O. O. (2017). Ergoterapi: Geleceğin mesleği olabilecek bir meslek alanı, *Klinik Psikiyatri*, 20, 59-65.
- Dönmez, İ., & Gürbüz, S. (2020). Üniversite öğrencilerinin Covid-19 virüsü hakkında bilişsel yapılarının belirlenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(4), 2159-2172. DOI: 10.33206/mjss.763029
- Durmuş, M. (2012). *İlköğretim 8. sınıf rehberlik programı eğitsel ve mesleki gelişim kazanımlarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars
- Ecevit Satı, Z., & Oktay Yılmaz, B. (2020). Endüstri 4.0 ortamında değişen iş ve mesleklerin Türkiye’de kadın istihdamına etkileri. *Strategic Public Management Journal*, 6 (11) , 54-76. DOI: 10.25069/spmj.701685
- Fıncıoğulları, S. (2016). Sosyal bilimler ve hermeneutik üzerine kısa bir değerlendirme. *Sosyoloji Dergisi*, 33, 37-48.
- Gillis, L., Whibbs, R., & Li, A. (2020). Future chefs’ beliefs on the role of nutrition, diet, and healthy cooking techniques in culinary arts training for foodservice: A cross-cultural and gender perspective. *Journal of Culinary Science & Technology*, <https://doi.org/10.1080/15428052.2020.1808138>
- Gohil, A., Modi, H., & Patel, S. K. (2013). *5G technology of mobile communication: A survey*. International Conference on Intelligent Systems and Signal Processing, 288-292
- Gökdemir Ekici, S., & Sütütemiz, N. (2018). *Dijital kuşağın nitelikleri, beklentileri ve yakın geleceğin iş biçimlerine genel bir bakış*. International Congress on Politic, Economic and Social Studies, 4, Venice ITALY
- Gülen, S. (2020). Çocuk gelişimi okuyan bireyin sahip olmak istediği meslek ve tercihlerinin nedenleri ile beraber incelenmesi, *Turkish Studies-Education*, 15(3), 1893-1906. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.41996>
- Gülen, S., & Demirkuş, N., (2014). Güneş sistemi ve ötesi: uzay bilmecesi” ünitesinde, görsel materyalin öğrenci başarısına etkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 1-19.
- Hockridge, D. (2013). Challenges for educators using distance and online education to prepare students for relational professions. *Distance Education*, 34(2), 142-160, <https://doi.org/10.1080/01587919.2013.793640>
- Işık, M., & Erol, H . (2020). Endüstri 4.0 farkındalığı ve işgücü nitelikleri üzerine etkileri: Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Özel Sayı*, 86-112. DOI: 10.33692/avrasyad.831613
- Karaca, A. (2018). *Yedinci sınıf öğrencilerinin çeşitli meslek grupları hakkındaki algılarının kelime ilişkilendirme testi (kit) aracılığıyla incelenmesi ve öğrencilerin gelecekte meslek seçiminde rol oynayan faktörlerin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Koştı, G. (2020). Sanayi 4.0 ve teknoloji bileşenleri. *Journal of Business Innovation and Governance*, 3 (2) , 131-144.
- Kurt, E, Sehitoglu, Y, & Şengüllendi, M . (2020). Türkiye’de salgın hastalıklar ve işletme tarihi: salgın hastalıkla mücadelede büyüyen bir girişimci olarak Necip Akar. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 15 (2) , 45-54.
- Lecaj, F. (2019). Küreselleşme göç ve kadın. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 3(1), 49-58
- Mitra, R. N., & Agrawal, D. P. (2015). 5G mobile technology: A survey. *ICT Express*, 1(3), 132-137. <https://doi.org/10.1016/j.ict.2016.01.003>
- Naidoo, S., Turner, K. M., & McNeill, D. B. (2020). Ethics and inter professional education: An exploration across health professions education programs. *Journal of Inter professional Care*, 34(6), 829-831, <https://doi.org/10.1080/13561820.2019.1696288>
- Nazlı, S., (2008). *Kapsamlı gelişimsel rehberlik programları*. Ankara: Savaş Yayınevi

- Nissen, L. (2020). Social work and the future in a post-covid 19 world: a foresight lens and a call to action for the profession. *Journal of Technology in Human Services*, 38(4), 309-330, <https://doi.org/10.1080/15228835.2020.1796892>
- Oskay, H. A. (2020). Gece gökyüzünün sanat eserinde kullanımı: Astrofotoğraf. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 9(69), 750-767.
- Özkoku, C. E. (2020). *Endüstri 4.0'ın istihdam boyutu*. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
- Pentini, A. A. & Lorenz, W. (2020). The Corona crisis and the erosion of 'the social' – giving a decisive voice to the social professions. *European Journal of Social Work*, 23(4), 543-553, <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1783215>
- Ruohotie-Lyhty, M., & Pitkänen-Huhta, A., (2020). Status versus nature of work: pre-service language teachers envisioning their future profession. *European Journal of Teacher Education*, <https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1788535>
- Sarı Gerçil, G. (2019). *Küresel göç ve entegrasyon sorunlarına yönelik değerlendirme*. Fifth International Mediterranean Social Sciences Congress. 355-366
- Sayın, Z., & Seferoğlu, S. S. (2016). *Yeni bir 21. yüzyıl becerisi olarak kodlama eğitimi ve kodlamanın eğitim politikalarına etkisi*. Akademik Bilişim 2016, 3-5 Şubat, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın
- Serinikli, N. (2021). COVID 19 salgın sürecinde örgütsel değişim: Uzaktan/Evden çalışma modeli. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(1), 277-288. DOI: 10.18069/firatsbed.831755
- Takala, M., Wickman, K., Uusitalo-Malmivaara, L., & Lundström, A. (2015) Becoming a special educator – Finnish and Swedish students' views on their future professions. *Education Inquiry*, 6(1), <https://doi.org/10.3402/edui.v6.24329>
- Taşkesen, M . (2017). Küreselleşme sürecinde Türkiye'de iç göç ve çalışma hayatı. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (1) , 20-35.
- Tataj, X , Kola, M . (2021). Education Policies in Line with the Latest Developments in the Field of Artificial Intelligence: Case of Albania. *İnsan ve İnsan*, 8 (27) , 101-116. DOI: 10.29224/insanveinsan.818263
- Tatlı, H. S., Kazan, H., & Öngel, V. (2021). Kariyer planlama; ülkenin ekonomik itibarı ve kariyer kaygısı açısından bir inceleme. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 22 (1), 167-185
- World Economic Forum (WEF), (2020). *The future of jobs report 2020*. http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf Erişim tarihi: 04.02.2021
- Yalı, S. (2021). *21. yüzyıl becerileri perspektifinden tarih eğitiminin yönü*. *İnsan ve İnsan*, 8 (27) , 209-233 . DOI: 10.29224/insanveinsan.818785
- Yasım, Y. (2020). Endüstri 4.0: Çalışmanın geleceği. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (1) , 47-64.
- Yeşilyaprak, B., (2008). *Eğitimde rehberlik hizmetleri gelişimsel yaklaşım*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Yükseköğretim Kurulu (YÖK), (2019). *Geleceğin meslekleri çalışmaları*. https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2019/gelecegin_meslekleri_calismalari.pdf erişim tarihi: 02.02.2021
- Yusifov, S.I., Ragimova, N. A., Abdullayev, V. H., & Imanova, Z. B. (2020). 5G Technology: A New Step to IoT Platform. *JINAV: Journal of Information and Visualization*, 1(2), <https://doi.org/10.35877/454RI.jinav257>
- Žuk, P. (2020). On the role of utopia in social thought and social sciences. *History of European Ideas*, 46(8), 1047-1058, <https://doi.org/10.1080/01916599.2020.1761650>

Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Çalışmanın Temel Unsurları

Fundamental Elements of Social Work as a Human Rights Profession

Emine ATAMAN ⁽¹⁾

Cited/Atıf: Ataman, E. (2021). Bir insan hakları mesleği olarak sosyal çalışmanın temel unsurları, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 22-29.

ÖZET

Sosyal çalışma; ihtiyaç sahibi bireylerin ihtiyaçlarının aynı zamanda ve esasında bir hak olduğunu, bu haklarından faydalanmalarının ve onların haklarının güvence altına alınmasını savunan bir insan hakları mesleği olarak kabul edilir. Sosyal çalışma, insan haklarını referans alarak akademik disiplin çerçevesinde teori, etik, değer ve uygulamayı bütünleştirerek mesleği ifa etmektedir. Bu çalışma, Silvia Staub-Bernasconi'nin "sosyal çalışma bir insan hakları mesleğidir" tezini merkeze almaktadır. Söz konusu tezi, sosyal çalışma mesleğinin "görev anlayışı" ile ilişkilendiren argümanlarla desteklenmiş ve sosyal çalışmayı bir insan hakları mesleği haline getiren unsurlar incelenmiştir. Araştırmanın sonuç bölümünde ise insan hakları temelli sosyal çalışmanın değerlendirilmesi yer almaktadır.

ABSTRACT

Social work; It is regarded as a human rights profession that advocates that the needs of the needy individuals are at the same time and essentially a right, that they enjoy these rights and ensure their rights. Social work performs the profession by integrating theory, ethics, values and practice within the framework of academic discipline, with reference to human rights. This study centers on Silvia Staub-Bernasconi's thesis "social work is a human rights profession". His thesis was supported by arguments that associate social work with the "sense of duty" and the elements that make social work a human rights profession are analyzed. In the last part of the study, there is an evaluation of human rights based social work

MAKALE TARİHİ

Geliş Tarihi: 15.12.2020
Kabul Tarihi: 07.01.2021

ANAHTAR KELİMELER

İnsan hakları, sosyal çalışma, etik, Uluslararası Sosyal Hizmet Federasyonu

ARTICLE HISTORY

Received: 15.12.2020
Accepted: 07.01.2021

ANAHTAR KELİMELER

Human rights, social work, ethic, International Federation of Social Worker

GİRİŞ

Tarihte büyük aileler, kiliseler, lonca federasyonları tarafından gerçekleştirilen sosyal çalışma faaliyetleri zamanla özel kuruluşların, kişilerin, özel teşebbüslerin faaliyet ve eylem alanından çıkarak devlet kurumlarının bir görevi ya da ödevi olarak görülmüş, sosyal çalışma mesleği oluşturulmuştur. Sosyal çalışma sözlüğüne göre sosyal çalışma mesleği; devletin yardımı yasalarla güvence altına almış olduğu, sosyal çalışma mevzuatına bağlı olarak çalışan insani hizmetler sınıfındadır (Lambers, 2018: 13). Sosyal hizmetler terimi ise geniş bir hizmet anlayışına (sosyal, psikolojik, sağlık, eğitim, hukuk, ekonomik) sahip olarak eklektik bilgi temeline dayanmaktadır (Thiersch, 2014: 185). Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliğinin (IASSW) sosyal

¹ Öğr. Gör, Artvin Çoruh Üniversitesi, Borçka Acarlar MYO, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, e-posta: emineataman@artvin.edu.tr

çalışma mesleği tanımı şu şekildedir: “Sosyal çalışma mesleği; sosyal değişimi ve gelişimi sağlayan, insan ilişkilerinde problem çözmenin yanı sıra insanların refahlarını iyileştirmeleri için güçlendirmeyi temel alan, insan davranışı ve sosyal sistem teorisine dayanarak birey ile çevre ve toplumlar arasındaki kesişime müdahale eden, insan haklarına dayalı bir meslektir” (IFSW, 2004).

BM İnsan Hakları Bildirgesinin birinci maddesine göre “Tüm insanlar özgür, değer ve hak bakımından eşit olarak doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler. Birbirlerine karşı kardeşlik düşünceleriyle davranmalıdırlar (BM, 1997).

Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Federasyonu, 2000 yılında Kanada-Montreal’da yaptığı Dünya konferansında sosyal çalışma mesleğinin değerlerini şu şekilde yeniden belirlemiştir. Sosyal çalışma, insancıl değerlere ve demokratik amaçlara dayanmaktadır. Söz konusu değerler, her bir insanın eşitliğine ve onuruna saygıyı öngörmektedir. Mesleğin ortaya çıkışından bu yana sosyal çalışma mesleği, öncelikle insanların potansiyellerinin geliştirilmesi, güçlendirilmesi ve daha sonra insan ihtiyaçlarının giderilmesini amaç edinmiştir. İnsan hakları ve sosyal adalet, sosyal çalışma faaliyetleri için hem kaynaklık etmekte hem de bu yolla meşru bir zemine oturmasını sağlamaktadır (Staub-Bernasconi, 2006: 3). Sosyal çalışma mesleği yoksul, dışlanmış insanların potansiyelleri üzerinde çalışarak onları güçlendirirler ve toplumsal uyumlarına katkı sağlarlar. Sosyal çalışma değerleri, ulusal ve uluslararası boyutuyla mesleğin etik kodları içerisinde bulunmaktadır (Seyyar ve Genç, 2010: 667).

Tarihi bir öncü model olarak sosyal çalışma disiplininin gelişimine katkı sağlayan ilk bilim insanı Jane Adams, toplumun dezavantajlı gruplarına yönelik olarak yapmış olduğu yardım ve toplum çalışmalarıyla mazlum, dışlanmış, ötekileştirilmiş ve yoksullaştırılmış kesimin sesi olmuştur (Zastrow, 2016: 5).

Bu çalışmanın önemi, İsviçre kökenli Alman sosyal çalışmacı Silvia Staub-Bernasconi’nin bakış açısı doğrultusunda insan hakları temelli sosyal çalışma üzerine görüşlerini incelemektir. Akademik disipline önemli katkıları olan çalışmalarında “Sosyal çalışma bir insan hakları mesleğidir” tezini sıkça dile getirmektedir (Staub-Bernasconi, 2019). Öte yandan mesleğin hak savunucu rolünün yerine getirilmesinde insan haklarını ana kaynak olarak göstermiş ve aynı zamanda bir bilim insanı olarak sosyal çalışma mesleği etik kodlarının gelişiminde aktif rol oynamıştır.

Bu çalışma, sosyal çalışmanın insan hakları bağlamında tarihsel süreci, Staub-Bernasconi’nin çerçevesini oluşturduğu “sosyal çalışmanın ikili ve üçlü görev anlayışı” üzerinde durulmaktadır. Öte yandan, sosyal çalışmanın bir insan hakları mesleği olmasının unsurları nedensellik, analiz ve referans çerçeveleri ile değerlendirilmektedir. Son bölümde ise insan hakları bağlamında sosyal çalışma değerlendirilmektedir.

2. İnsan Hakları Temelli Sosyal Çalışmanın Oluşumu

İnsan hakları temelli olarak mesleğin ilk tohumlarını tarihe bırakan Jane Addams, 1931 yılında “Büyüyen Bir Dünya Bilinci Raporu” ile talep ettiği dünya bilinciyle Nobel barış ödülü almıştır. Sosyal sorunların günümüzde hala süregeldiğinin göstergesi olarak yoksulluk, işsizlik, cinsiyetçilik, ırkçılık, kadın ticareti, göç, mültecilik gibi sorunlar sosyal çalışmanın uğraşı gerekçeleridir. 1912 yılında Addams tarafından yazılan “Kadınlarda Uluslararası Örgütlü Kadın Ticareti” kitabı insan hakları tartışmasıyla yakından bağlantılıdır. Addams, mültecilerin oryantasyonu ve mülteci evlerinin oluşturulması için bir farkındalık oluşturmuştur. 1915’te birinci dünya savaşı sonrasında “Savaş her zaman insan haklarını ihlal eden bir girişimdir” sloganıyla savaş karşıtlığını ortaya koymuştur. Zürih’te 1919 yılında kadınlar kongresinde “Barış ve Özgürlük” temalı konuşması Birleşmiş Milletlerde (BM) ses getirmiştir (Staub-Bernasconi, 2006: 7-8).

Sosyal çalışma mesleğine insanî/hukukî boyut kazandırmış olan birçok öncü bulunmaktadır. İngiliz sosyal çalışmacı Eglantine Jebb 1923’te Çocuk Hakları Fonunu kurmuştur. Bu fondan ilk kez BM tarafından uluslararası sosyal refah ve sosyal yardım konseyinde söz edilmiş ve fon desteklenmiştir. Bir diğer isim olan Madhav Gore, 1968 yılında Helsinki’de “International Conference on Social Welfare” (Uluslararası Sosyal Refah Konferansı) ismi altında tertiplenen bilimsel toplantıda, sosyal çalışma mesleğini 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile irtibatlandırmıştır (Staub-Bernasconi, 2017: 44-45).

Sosyal çalışma disiplininin gelişimine önemli katkılar sağlayan bir insan hakları aktivisti olarak kabul edilen ve insan hakları odaklı sosyal çalışmanın geliştiricisi olarak tanımlanabilen Silvia Staub-Bernasconi, 1936 yılında Zürih'te dünyaya gelmiştir. Zürih'teki sosyal çalışma okulunu bitirdikten sonra burslu olarak gittiği ABD'de sosyal çalışma lisans bölümünden mezun olmuştur. Dönüş yaptığı Zürih'te sosyal pedagoji ve etik üzerine çalışmaları ile bilim uzmanlığını almıştır. Meslek hayatında sokak sosyal çalışması, genç gruplarla sosyal çalışma ve göçmenlere yönelik sosyal projelerde yer almıştır. 1983 yılında Berlin'de zaman içerisinde geliştirdiği tezi "sosyal çalışma bir insan hakları mesleğidir" teorisinin temelini atmıştır. 1998'de de Berlin Üniversitesinde profesör oldu ve aynı üniversitede 2000 yılından itibaren insan hakları temelli sosyal çalışma yüksek lisans programının kurucusu olarak müfredatı geliştirdi. Zaman içerisinde yayınlanmış insan hakları temelli yüksek lisans programı, Magdeburg Üniversitesindeki UNESCO İnsan Hakları Eğitim Kürsüsü, Basel Üniversitesi Sosyoloji Enstitüsü ve Alman İnsan Hakları Enstitüsü'nde de verilmeye başlanmıştır (Labonte-Roset, 2016: 23).

Sosyal çalışma, BM tarafından "savunmasız" olarak nitelendirilen kişi ve gruplarla ilgilenen bir meslektir; Çocuklar, kadınlar, yoksullar, işsizler, göçmenler, mülteciler, etnik, dinsel, cinsel azınlıklar ve daha farklı sorun alanları düşünüldüğünde, sosyal çalışma insan haklarını savunucu bir meslektir (Staub-Bernasconi, 2019). İnsan hakları temelli bir sosyal çalışmanın dayanaklarının oluşmasında tarihsel olarak şu adımlar atılmıştır:

1. Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Federasyonu'nun (IFSW) 1988 yılında kurulması ile sosyal çalışma uygulamaları yaygınlaştırıldı ve zulüm görenler için insan hakları aktivistleri desteklendi.

2. 1994 yılında Uluslararası Sosyal Hizmet Federasyonu ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği, BM ile birlikte Sosyal Çalışma Okulları Ve Sosyal Çalışma Mesleği İçin El Kitabı oluşturuldu. İnsan hakları zamanla teori, değerler ve ahlakın ayrılmaz bir parçası olarak temel insani ihtiyaçlara denk gelen yasal iddialarla güçlendirildi (IFSW ve IASSW 2004a).

3. Uluslararası Sosyal Çalışma Meslek Birliği 2000 yılında insan hakları politika beyanı yayımladı. Buna göre "Sosyal çalışma, uygulamaya dayalı bir meslek olarak toplumsal değişimi ve gelişmeyi, sosyal uyumu ve insanların güçlendirilmesini ve özgürleşmesini destekleyen akademik bir disiplindir. Sosyal adalet prensipleri, insan hakları, kolektif sorumluluk ve çeşitliliklere saygı, sosyal çalışmaların merkezi konumundadır. Sosyal çalışma teorileri, sosyal bilimler, beşeri bilimler ve yerel bilgi ile desteklenirken insanları, yapıları yaşam mücadelelerini ele almak ve refahı arttırmak için kullanır. İnsan hakları politika beyanında insan hakları derslerinin sosyal çalışma bölümlerinde zorunlu olarak müfredata konulması tebliğ edilmiştir (IFSW ve IASSW, 2004a).

4. 2002 yılında BM Çocuk Hakları Profesyonel Eğitim Sözleşmesi El Kitabı oluşturulmuştur. 2004 yılında Uluslararası Sosyal Hizmet Federasyonu ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği Sosyal Çalışma Eğitiminde Uluslararası Standartlar kitapçığında sosyal çalışmanın uluslararası tanımı oluşturulmuştur. Bu tanımda hedef; insan hakları çalışmalarının bireysel düzeyde olması, ihtiyaçların karşılanması, insan onuru ve iyiliğin onarılması, sosyal bütünleşme ve sosyal adalet vurgusu olmuştur (Staub-Bernasconi, 2006: 10).

5. 2007 yılında oluşturulan "Sosyal Hizmet Mesleğinin Eğitimi ve Öğretimi için Küresel Standartlar" (Global Standards for the Education and Training of the Social Work Profession), 2010 yılında gerçekleşen "Sosyal Hizmet Uygulamasında Standartlar İnsan Hakları Buluşması" (Standards in Social Work Practice Meeting Human Rights) ve 2012 yılında düzenlenen "Sosyal Hizmet ve Sosyal Değişim için Küresel Gündem" toplantısı (Global Agenda for Social Work and Social Change) (Staub-Bernasconi, 2019: 22) bu yasal dayanakların delili olmuştur.

Tüm bu belgeler, sosyal çalışma mesleğinin uluslararası ve ulus ötesi bir açılımını gerektiriyor, çünkü ortaya çıkan sosyal sorunların çoğu, dünya toplumunun yapısının ve dinamiklerinin konuları haline gelmiştir (Staub-Bernasconi, 2019: 17).

3. Sosyal Çalışmanın İnsan Hakkı Mesleği Olmasının Unsurları

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi On Yılı (1995-2004) sözleşmesinin ilkelerine göre birden fazla insan hakkı mesleği icra eden meslek grupları bulunmaktadır. Örneğin öğretmenler, sosyal çalışma

meslek elemanları, tıp uzmanları, basın temsilcileri, hukuk temsilcileri, emniyet güçleri (BM, 1997). Bahsedilen meslek grupları, ağırlıklı olarak sosyal desteğe muhtaç hassas gruplarla iletişim halindedir. Bu yönüyle bu meslekleri icra eden elemanlar da bu hassas sosyal grupların temel insan haklarını ihlal etme tehlikesi ile karşı karşıya kalabilmektedir.

Sosyal çalışmanın insan hakkı mesleği olmasının unsurlarına bakıldığında; nedensellik (illiyet bağı), analiz ve referans çerçevesi incelenmektedir. Çalışmanın bu kısmında Prasad'ın maddeleştirdiği unsurlar alt başlıklar şeklinde genişletilerek verilmektedir (Prasad, 2017: 3).

3.1. Nedensellik Bağı Açısından İnsan Hakları

Sosyal çalışma mesleğinin tarihî köklerine gidildiğinde insan hakları ile olan bağı ortaya çıkmaktadır. Sosyal çalışmanın hukukî boyutuyla ulusal hukuktan ziyade Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine bağlı olarak keyfî yaklaşımdan ziyade, ülkeler üstü bir hukuk nosyonu vardır. Sosyal çalışma kendi uhdesinde de insan haklarına uygunluk arz etmelidir (Örneğin ayrımcılığa maruz kalmamalıdır). Sosyal çalışma mesleğinin siyaseten/hukuken belirlenmiş somut bir hedefi/görevi vardır. Bireysel desteğin yanında sosyal çalışma mesleğinin bir diğer amacı da toplumsal yapıdaki değişime uyumu sağlamaktır (Staub-Bernasconi, 2017: 197).

Sosyal çalışmanın rolü ve amacına yönelik uygulamalar açısından “koruma, terapötik, özgürleştirici” olmak üzere üç temel yaklaşım bulunmaktadır. Bu üç yaklaşımdan özgürleştirici yaklaşımlar insanların kendi hayatları üzerindeki kontrollerini ve bu konuda bilgi ve beceri kazanmalarına aracı olur (Dominelli, 2015: 87). Hizmet alanın güçlendirilmesi esasına dayanan kendi kaderini tayin hakkı, insan onuru ve değerini korumayı hedefleyen insan hakları ile iç içedir ve insan hakları bağlamından kopuk bir işlevselliği olmamalıdır (Şahin, 2009: 87).

Üçüncü kuşak insan haklarına uygun nitelikler taşıyan insan hakları temelli sosyal çalışmada bireyin özerkliği, özgürlük ve kendini gerçekleştirmede büyük rol oynamaktadır. Bireyi sistem içerisinde bütüncül olarak ele alan sosyal sistemler kuramına göre birey için iyi olan, toplum için de iyidir. Bireysel ve sosyal değerler arasındaki çatışmada bireysel değerler öncelik arz etmektedir. Sosyal çalışma, toplum ihtiyaçlarının ve bireyin yasal hakları bakımından güvence altına alınmasına aracılık eder. Tüm insanların içsel değerlerine ve saygınlığına ve ortaya çıkan haklara saygı üzerine kurulu olarak sosyal çalışma, her insanın fiziksel, duygusal ve ruhsal bütünlüğünü ve iyiliğini destekler ve savunur. Pozitif haklar olarak da bilinen sosyal gruplar ve azınlıklar için hak ve savunma hakkı, soykırımın yasaklanması, kültürel varlıkların korunması, azınlığın dili, dini gibi unsurlarla bütün insanlar kökenlerinden bağımsız olarak aynı değerlere sahiptirler. Bunlara ek olarak bireylerin kendi kaderini tayin hakkı, her türlü insani faaliyete katılım hakkı, olumsuz siyasi kararları ve uygulamaları reddetme hakkı bulunmaktadır (Staub-Bernasconi, 2017: 187).

Araştırmacılar, sosyal çalışma mesleğinin insan hakları ile bağlantısını Amerikalı toplumsal reformcu, barış yanlısı ve kadın hakları savunucusu olan Jane Addams (1860-1935) ile başlatmaktadır (Staub-Bernasconi, 2018: 44).

Dünya çapında ise Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Federasyonu sosyal çalışmanın temel kavram olarak bir insan hakkı mesleği olduğunu ilan etmiştir. Sosyal çalışmanın ana/referans belgelerine göre çeşitli kaynaklar mevcuttur, bunlar (IFSW ve IASSW 2014):

- Birleşmiş Milletlerin yayınladığı İnsan Hakları ve Sosyal Çalışma El Kitabı.
- Uluslararası Sosyal Hizmet Federasyonu ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği.
- Sosyal Çalışmada Etik Kitabı. (Ethics in Social Work)
- Sosyal Çalışma Mesleğinin Eğitimine Yönelik Küresel Standartlar (Global standards for the education and training of the Social work profession).
- İnsan Hakları Bağlamında Sosyal Çalışma Uygulama Standartları (Standards in Social work practice meeting human rights)
- Küresel Ajanda (Global Agenda).

3.2. Bir İnceleme Aracı ve Delil Dayanağı Olarak İnsan Hakları

Yardıma muhtaç kişi veya grupların hayat şartlarının değerlendirilmesi ancak insan haklarına dayalı sosyal çalışma ile mümkün görülmektedir. İnsan hakları temelli sosyal çalışmanın misyon ve görevlerinin ifasının kabulü veya reddi konularında oryantasyon imkânı sağlamaktadır. İnsan hakları temelli sosyal çalışmanın etik ilkelerle bağdaşması, meşru olup olmadığının karar verilmesinde yardımcı olmakta, çelişki ve ikilemlerde kalan meslek elemanlarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca insan hakları temelli sosyal çalışma mesleki disiplinin kendi şahsî argümanların güçlendirmesinde yardımcı olmaktadır (Staub-Bernasconi, 2017: 160-161).

Sosyal çalışmacının müracaatçıya, devlete ve kendi mesleğine karşı sorumlu görev anlayışı mevcuttur. Dolayısıyla sosyal çalışmacı, bireyin ve mikro sistemin ihtiyaçlarını karşılamada devletin mevcut sosyal politikalarına göre müdahaleler gerçekleştirirken, mesleğinin bilimsel ve etik kodlarını insan hakları çerçevesinde değerlendirmek durumundadır. Sosyal çalışmanın insan hakları temeline dayanan etik kodlarına göre hareket etmek durumunda olan bir sosyal çalışmacı (Prasad, 2017) :

- Mesleğin etik ve profesyonel kurallarına sadakat gösterebilmeli (Ehliyet, Liyakat),
- Sosyal devletin kanun ve beklentilerine uygun olarak mesleğini ifa edebilmeli,
- Danışmanlık yaptığı müracaatçıların özel ihtiyaç ve beklentilerine cevap verebilmelidir.

Sosyal hizmet mesleğinin “ikili” ve “üçlü görevi” olarak adlandırılan “Doppel” ve “Trippelmandat”, Staub-Bernasconi’nin geliştirdiği, sosyal çalışmaya has kavramlardır. Buna göre sosyal çalışma/sosyal çalışmacı bu ikili ve üçlü görevi yerine getirirken meslek disiplini, devlet ve müracaatçı arasında duran, denge kurucu bir işlevi yerine getirmektedir. Bu denge kurucu işlevi aynı zamanda mesleğin uygulama aşamasında müdahale ve görevin kabulünü insan hakları çerçevesi içinde tutmaktadır.

Mesleki İkili Görevi (Doppelmandat) yerine getirirken gerekli unsurlar şunlardır (Staub-Bernasconi, 2018: 53):

1. **Yardım:** Sosyal çalışmanın temel görevi insanlara yardım etmektir.
2. **Kontrol (Denetim):** Sosyal çalışma, yardım ederken aynı zamanda devletin birey üzerinde kontrol işlevini de yerine getirmektedir.

Mesleki Üçlü Görevi (Trippelmandat) yerine getirirken gerekli unsurlar şunlardır (Staub-Bernasconi, 2018: 55):

1. **Yöntemlerin bilimsel altyapısını oluşturmak:** Sosyal çalışma uygulamalarının bilimsel temellere dayandırılması.
2. **Özel eylem teorileri:** Sosyal çalışma uygulamalarında vakalara özel olarak kuramlardan yararlanılması.
3. **Etik kurallar, hükümler:** Sosyal çalışma etik ilkelerinden yararlanılması.

Sosyal çalışmanın üçlü görevi, aynı zamanda sosyal çalışma elemanına tevdi edilen görevin kabulü veya reddinin insan hakları açısından meşruluk temelini oluşturmaktadır. Üçlü görev, başkalarına tehlike arz etmediği sürece müracaatçıların beklentilerinin aleyhinde olamaz. Sosyal çalışmacı bazı durumlarda ikilemlerde ve karar süreçlerinde bu üç ana ilke diyebileceğimiz görevini bir bütün olarak yerine getirmek isterken, vicdani yönden zor duruma düşebilmektedir. Örneğin; çocuklu bir anneye uygulanan vaka çalışmasının sonucunda özel olarak korunması gereken çocuğun sağlık bütünlüğü için bir sosyal çalışmacı ne karar vermelidir? Devlet, bazen çocuğun kurumsal bakımını önemserken, sosyal çalışmacı analiz/değerlendirme sonucunda çocuğun annesinin velayeti altında kalmasını daha uygun görebilir veya bunun tam tersi de söz konusu olabilmektedir (Staub-Bernasconi, 2018: 58).

Örnek Tablo’da Yardıma Muhtaç Sosyal Gruplara Yönelik Olası İnsan Hakları İhlallerinde karşılık bulan ilgili Uluslararası Hukuk Maddeleri yer almaktadır (Prasad, 2017):

Tablo 1: Uluslararası Hukuk Maddeleri

Muhatap Sosyal Gruplar	İlgili Uluslararası Hukuk
Evsizlerin, mültecilerin, engellilerin ve yoksulların mesken şartları: Uygun Şartlar Altında İkamet Hakkı	BM-Sosyal Pakt; m. 11

Engelli ve mülteci çocukların okul durumu: Eğitim Alma Hakkı.	BM-Sosyal Pakt; m. 13.
Özellikle kadın ve çocukların şiddete karşı korumasız kalması: Şiddetten Arınmış bir Yaşam Hakkı	Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi (CEDAW = Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women),
Yoksul insanlar, evsiz inanlar, nüfus cüzdanı olmayan insanlar, mülteciler: Sağlıklı Yaşama Hakkı	BM-Sosyal Pakt; m. 12

3.3. Bir Referans Çerçevesi Olarak İnsan Hakları

İnsan hakları temelli bir sosyal çalışmayı referans çerçevesi dâhilinde değerlendirmek şu sorulara açıklık getirmektedir:

Sosyal çalışma mesleği bizzat uygulayıcılar tarafından nasıl algılanmaktadır? Sosyal çalışma, müracaatçı için icra edilen sadece bir iş midir yoksa IASSW/IFSW belgelerindeki tanıma göre bir hizmet midir? Buna göre sosyal çalışma: “İnsan hakları ve sosyal adalet ilkelerini temel alan, sosyal değişimi destekleyen, insanların iyilik durumunun geliştirilmesi için, insan ilişkilerinde problem çözmeyi, güçlendirmeyi ve özgürleştirmeyi amaçlayan ve bunun için insan davranışına ve sosyal sistemlere ilişkin teorilerden yararlanarak insanların çevreleriyle etkileşim noktalarına müdahale eden bir meslektir”(IFSW, IASSW, 2014).

Staub-Bernasconi’ye göre “Sosyal çalışma, toplumun güçlerinin bir yansımasıdır”. Eğer bu güçler ileriye götürüyorsa sosyal çalışma işlevseldir. Bu güçler olumlu geri dönüşler aldığında sosyal çalışma sosyal hale gelmektedir. Ayrıca insan hakları temel mesajı, insanları ne olursa olsun sevmektir ve sosyal çalışmanın insan için çekirdek bir değer olan insan onurunu (Menschenwürde) korumak gibi açık bir politik görevi vardır. Sosyal çalışma değerleri, sosyal hizmet uygulamalarında esas alınan insan merkezli temel değerlerdir. Bu bağlamda İnsan, hem bir hak sahibidir, hem de sosyal boyutuyla sorumlu bir varlıktır (Lob-Hüdepol ve Lesch 2007: 23).

Sosyal çalışma mesleği icra edilirken işverenin talimatları ile etik değerler arasında bir uygunluk söz konusu değil ise uygulayıcılar meslek etik değerlerine ne kadar bağlı kalmaktadır? Özellikle bazı durumlarda işverenin talimatlarına bağlılık mesleğin etik değerlerine bağlılığın üzerinde olduğuna dair kaygılar yaşanmaktadır. Özellikle sosyal çalışmanın bütünüyle kurumlaştırıldığı birimlerde bu durumla karşılaşılmaktadır (Goffman, 2012).

Sosyal çalışmaya aykırı talep ve eylemlere örnekler vermek gerekirse (Internationale Diskussionsgesellschaft, 2006) :

- Tehlikeli bir durum olmadığı halde habersiz ev/oda denetimleri: Bu eylem BM-Sivil Pakt’ın 17. maddesine göre aykırıdır (m. 17: Kişinin özel özgür alanının korunması)
- Müracaatçıların hatalı davranışlarını ilgili sosyal kurumları bildirerek onların sosyal haklarının kısıtlanmasına sebebiyet vermek (Sosyal Pakt; m. 11: Asgari hayat standardı hakkı).

Sosyal çalışmaya aykırı talep ve eylemlerin değerlendirilmesinde bazı araştırmacılar, bunun duruma göre doğru olduğunu düşünmektedir. Bazı sosyal çalışmacılar aykırı eylemleri iç muhasebe yapmadan aynen icra etmektedir. Bazı duyarlı sosyal çalışma elemanları ise, etik olmayan aykırı talep ve istekleri vicdanen uygulayamadıkları için kendilerinden beklenenleri değişik bahanelerle yerine getirmemektedirler. Avrupa’da aleni olarak mesleki etik kurallarına aykırı eylemlerin sayısal boyutu sınırlıdır. Örneğin bazı duyarlı sosyal çalışma elemanlarının şu sloganı anlamlıdır: “Biz mültecilerin sürgün edilmesini sağlayan yardımcılar değil sosyal çalışmacıyız” (Staub-Bernasconi, 2017: 181).

3.4. SONUÇ VE ÖNERİLER

BM İnsan Hakları Koruma Sisteminin Müracaatçılar İçin Değerlendirilmesi: Şikâyet Mekanizması

- Müracaatçılar, bireysel başvurularıyla BM’nin ilgili komisyonlarına şikâyette bulunma hakkına sahiptir.

- BM, ilgili devletlerden konu ile ilgili bilgi isteyebilir ve böylece mekanizmalara müdahale edebilir.
- Müracaatçıların lehine olabilecek bazı kanuni değişiklikler, uluslararası baskı ile ancak gerçekleştirilebilir.
- Bireysel başvurular ile ilgili olarak İsveç, Danimarka ve İspanya gibi ülkeler, uluslararası antlaşmalara aykırı davranışlarına bağlı olarak BM nezdinde uyarılar almıştır (DBSH: Deutsche Berufsverband für Soziale Arbeit, (Alman Sosyal Hizmet Meslek Birliği) 2009).

İnsan Hakkı Bağlamında Sosyal Çalışma Mesleğine Eleştirel Bir Bakış

- Sosyal çalışma mesleği, bir taraftan hak ettiği ilgiyi göremeyen bir meslek algısına yol açmakta, diğer taraftan da bilimsel kariyer imkânı tanıyan profesyonel bir meslek statüsüne yükselmektedir.
- Sosyal çalışma mesleği, kendi başına karar verebilen bağımsız ve özgür bir meslek değildir. Meslek elemanları, daha çok kamusal kurumların görevlendirmeleri ile işbaşı yapmaktadır. Buna bağlı olarak hangi sosyal alanlara yöneleceğine ve hangi sosyal ihtiyaçlara cevap vereceğini kendi başına karar verememektedir.
- Hayal kırıklığı yaşamak, baştan programlanmış gibidir. Çünkü insan hakları bağlamında sosyal çalışma, sosyal gerçeklerin ve devletlerin duruşu karşısında somut bir çözüm üretememektedir.
- Sosyal çalışmanın karşısında sosyal adalet gibi diğer ilke ve değerler çoğu zaman daha çok önemsenmektedir. Hâlbuki insan hakları, parçalanmaz bir bütündür. Bu bağlamda ayrımcılık yapmama, korunma hakkı gibi değerler de ön plânda tutulmalıdır (Internationale Diskussionschaft, 2006).

İnsan Hakları Temelli Bir Sosyal Çalışma İçin Öneriler

- Sosyal hukuk devletleri, yardıma muhtaç sosyal gruplara yönelik işlenen insan hakları ihlallerine karşı daha duyarlı olmalı ve basında bu konulara daha çok yer vermeli ki gündem oluşsun ve tartışılsın.
- Sosyal çalışma üreten STK'lar, insan haklarına aykırı talep ve istekleri alenî olarak reddetmeli ve toplumsal farkındalık bilincini geliştirmelidir.
- STK'lar insan hakları bağlamında sosyal çalışmanın ifası için lobi faaliyetlerinde bulunmalıdır.
- Sosyal çalışma bölümlerinde bu konular işlenmeli, ihlaller söz konusu olduğunda raporlar hazırlanmalı ve sosyal çalışma mesleğinin itibarı, hem toplumsal hem de siyaseten yükseltilmelidir.
- İnsan haklarına saygı gösteren ve bu çizgide çalışan sosyal çalışmacılar desteklenmelidir.
- Türkiye'de sosyal hizmet bölümleri lisans müfredatlarına insan hakları ve sosyal hizmet dersleri zorunlu olarak konulmalıdır.
- Lisansüstü programlar için ise insan hakları temelli sosyal hizmet veya hak temelli sosyal hizmet programları açılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Birleşmiş Milletler (1997). United Nations Decade for Human Rights Education and public information activities in the field of human rights. *İnsan Hakları Eğitimi On Yılı 1995-2004*. A/52/469/Add.1.
- Birleşmiş Milletler (2019). İnsan hakları evrensel beyannameyi madde 1. 07.10.2019 tarihinde <https://childrenandarmedconflict.un.org/keydocuments/turkish/universaldeclaration.html> adresinden erişildi.
- DBSH (2009). *Ethics in Social Work*, Adelaide: Deutscher Berufsverband Für Soziale Arbeit e.V. Berlin: *Grundlagen für die Arbeit des DBSH*.
- Dominelli, L. (2015). *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar*. Baskı Karşıtı Uygulama: Yirmi Birinci Yüzyılın Zorlukları (83-99). (Çev. Editörü: T. Tuncay). Ankara: Nika Yayınevi.
- Goffman, E. (2012). *Asyle*. Frankfurt am Main: Suhrkamp

- Internationale Diskussionschaft (2006). Menschenrechte. 03.07.2020 tarihinde <https://www.uni-siegen.de/zpe/projekte/menschenrechte/staubbethiklexikonutb.pdf> adresinden erişildi.
- IFSW ve IASSW (2004a). International Federation of Social Workers and the International Association of Schools of Social Work, *Global standards for the education and training of the Social work profession*, Adelhaide.
- IFSW ve IASSW (2014). International Federation of Social Workers and the International Association of Schools of Social Work. *Definition Soziale Arbeit*. 12.10.2019 tarihinde <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/#:~:text=%E2%80%9CSocial%20work%20is%20a%20practice,are%20central%20to%20social%20work> adresinden erişildi.
- Labonte-Roset, C. (2016). *Soziale Arbeit Als Menschenrechtsprofession*, Alice Salomon Hochschule Berlin. 10.07.2020 tarihinde http://www.weiterdenken.de/sites/default/files/uploads/2016/05/vortrag_labonte-roset.pdf adresinden erişildi.
- Lambers, H. (2018). *Geschichte der Sozialen Arbeit*. Wie aus Helfen Soziale Arbeit Wurde. 2. Auflage. Stuttgart: UTB Verlag.
- Lob-Hüdepohl, A. ve Lesch, W. (2007). *Ethik Sozialer Arbeit: Ein Handbuch Gebundenes Buch*. Schöningh: UTB Verlag.
- Prasad, N. (2017). *Soziale Arbeit: Eine Umstrittene Menschenrechtsprofession*. 01.07.2020 tarihinde https://www.dgsa.de/fileadmin/Dokumente/Sektionen/Theorie_und_Wissenschaft/Slides_Keynote_NIve dita_Prasad_DGSA_2017.pdf adresinden erişildi.
- Seyyar, A. ve Genç, Y. (2010). *Sosyal Hizmet Terimleri*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Staub-Bernasconi, S. (2006). *Dienstleistung Oder Menschenrechtsprofession? Zum Selbstverständnis Sozialer Arbeit in Deutschland mit Seinem Seitenblick Auf die Internationale Diskussionschaft*. 03.07.2020 tarihinde <https://www.uni-siegen.de/zpe/projekte/menschenrechte/staubbethiklexikonutb.pdf> adresinden erişildi.
- Staub-Bernasconi, S. (2017). *Soziale Arbeit und Menschenrechte Inklusion und Soziale Arbeit*. Berlin: Barbara Budrich Verlag.
- Staub-Bernasconi, S. (2018). *Soziale Arbeit als Handlungswissenschaft*. 2. Auflage, Stuttgart: UTB Verlag.
- Staub-Bernasconi, S. (2019). *Menschenwürde, Menschenrechte, Soziale Arbeit*. Die Menschenrechte vom Kopf auf die Füße stellen. 1. Auflage. Leverkusen: Barbara Budrich Verlag.
- Şahin, F. (2019). Sosyal Hizmette Kendi Kaderini Tayin Hakkı. *Aile ve Toplum Dergisi*. Cilt: 5, Sayı: 19, (87-97). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/198230>
- Thiersch, H. (2014). *Lebensweltorientierte Soziale Arbeit*. Aufgaben der Praxis im Sozialen Wandel. Weinheim und Basel: Beltz-Juventa Verlag.
- Zastrow, C. (2016). *Sosyal Hizmette Giriş*. 4. Basım. Ankara: Nika Yayınevi.

Çocuk Sahibi Olmak ve Ebeveynlik

Having Children and Parents

Yunus MACİT (1)

Cited/Atıf: Macit, Y. (2021). Çocuk sahibi olmak ve ebeveynlik, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 30-40

ÖZET

Aile hemen hemen bütün toplumlarda görülen bir kurum olarak, halen varlığını sürdürmekte ancak bununla birlikte önemli değişikliklere de uğramaktadır. Meydana gelen değişikliklerin en önemlileri arasında ise evlenme ile ilgili sebepler, çocuk sahibi olma durumları yer almaktadır. Şüphesiz insanların kendi motivasyonları dışında çalışma hayatı, sosyo ekonomik şartlar gibi birçok etken bu değişimlerde önemli bir yere sahip görünmektedir. Bu çalışma kapsamında 21. yüzyılda çocuğa verilen değer ile ebeveynlik algısının değişimi ve geldiği nokta değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde aile yaşam döngüsüne değinilerek devamında neden çocuk sahibi olunur sorusuna cevap aranmıştır. İkinci bölümde ise çocuğa verilen değer ile çocuk-ebeveyn ilişkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Sonuç olarak bakıldığında yıllar içinde çocuk sahibi olma oranında bir azalma olduğu, bu azalmanın ve ailenin çekirdekleşmesinin çocuğa verilen değerlerin psikolojik olarak artmasını beraberinde getirdiği görülmüştür.

ABSTRACT

As an institution seen in almost all societies, the family still exists, but it also undergoes significant changes. Among the most important changes that occur are the reasons for marriage and the circumstances of having children. Undoubtedly, many factors such as working life and socioeconomic conditions, other than people's own motivations, seem to have an important place in these changes. Within the scope of this study, it was tried to evaluate the value given to the child in the 21st century and the change in parenting perception and the point it reached. In the first part of the study, the family life cycle was mentioned and the answer to the question of why to have children was sought. In the second part, the value given to the child and the child-parent relationship are focused. As a result, it has been observed that there has been a decrease in the rate of having children over the years, and this decrease and the family's withdrawal have led to a psychological increase in the value given to the child.

MAKALE TARİHİ

Geliş Tarihi: 02.01.2021
Kabul Tarihi: 28.01.2021

ANAHTAR KELİMELER

Çocuk, Ebeveyn, Aile, Değer

ARTICLE HISTORY

Received: 02.01.2021
Accepted: 28.01.2021

ANAHTAR KELİMELER

Child, Parent, Family, Value

GİRİŞ

Aile, sosyal bir varlık olan insan için vazgeçilmez bir unsur olarak tarihsel süreç içinde ve hemen hemen bütün toplumlarda varlığını koruyan bir yapı olarak vazgeçilmez görünmektedir. İnsanın doğduğu, büyüdüğü, kültürel değerleri ve gelenekleri öğrendiği, sosyalleştiği bir yapı olan aile, sevginin, dayanışmanın, sosyal desteğin, kendini gerçekleştirmenin ortaya çıkabildiği bir işlevler bütünüdür (Çamur Duyan, 2018). Çocuk sahibi olma hususu ise temelde sosyal, psikolojik ve ekonomik sebeplerden kaynaklanmaktadır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda şüphesiz geçmişe göre çocuk sahibi olma motivasyonunda ciddi oranlarda

¹ Öğr. Gör., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Yaşlı Bakım Hizmetleri Bölümü, e-posta: yunusmacit@ahievran.edu.tr

değişmeler meydana gelmiştir. Bununla beraber ebeveynlik algısı da değiştiği düşünülmektedir.

İnsanlar evlenmeye karar verdiklerinde yaşam boyu sürecek bir değişikliğin ilk adımını da atmış olmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise evlilik ve aile hayatının durağan bir yapı olmamasıdır. Bireyler aile içinde yıllar içinde değişip gelişen yeni roller kazanmaktadır. Yeni evlenen bir çift birlikte yaşama durumuna uyum sağlamaya çalışırken, ilk çocukları doğduğunda ise buna anne-babalık olgusuna uyum sağlamakta eklenmektedir. Aileye katılan her çocuk ile beraber bu uyum süreci ve rollerin dağılımı yeniden yapılırken, çocukların eğitim seviyeleri de bu rollerin işlevlerini farklılaştıran bir etmen olarak ortaya çıkmaktadır (Canel, 2013).

Demografik yapıya bakıldığında ise Türkiye’de 1950’lilerden itibaren bir değişim süreci göze çarpmaktadır. Özellikle kırsal bölgelerden kent merkezine doğru yapılan iç göçler tarımsal üretimin düşmesine ve sanayileşme örüntülerinin gelişmesine paralel ve ilişki içinde yaşanan bir olgu olarak görülmektedir. Nedensellik içinde oluşan bu tablo sonucunda nüfusun artık büyük bir bölümünün kentlerde yaşamını sürdürdüğü, kişi başına düşen gayri safi milli hasılanın geçmişe göre önemli ölçüde arttığı, bireylerin sağlık ve eğitim gibi olanaklara daha kolay ulaşabildiği bir nüfus yapısını ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmeler çocuk sahibi olma, evlenme, nüfusun yaşlanması gibi olguları da beraberinde getirmiştir (Yavuz & Güllüoınar, 2019). Doğal olarak kırsal da çocuk sahibi olma motivasyonu ile kentsel yaşamdaki çocuk sahibi olma motivasyonu arasında önemli farkla olduğu görülmektedir. Çocuk sahibi olma isteğini yaşam şartları, yaşanan evin fiziki durumu, kadının iş yaşamına girmesi, sanayi yaşamında tarımın aksine çok geniş nüfuslara ihtiyaç duyulmaması gibi birçok faktör de etkili olmaktadır. Çoğu insanın diğer insanlarla yakın ilişkilere ihtiyacı bulunmaktadır. Yakınlık, entelektüel, fiziksel ve/veya duygusal olarak başka bir kişiyle paylaşımlarda bulunmak özellikle doğu toplumlarında son derece derin anlamlar taşımaktadır (Olson vd., 2011).

Bu çalışmada çocuk sahibi olma isteği, çocuğa atfedilen değer boyutları ve bu boyutları etkilen faktörler, ebeveynlik ve evlilik içindeki bu ilişkilerin nasıl oluştuğuna ve sürdürüldüğüne odaklanılmaya çalışılarak, insanların çocuk sahibi olma ya da olmama isteklerinin ve çocuğun aile içindeki yerinin nasıl bir anlama geldiği sorularına cevaplar aranacaktır.

1. AİLE YAŞAM DÖNGÜSÜ

Aile yaşam döngüsü düşüncesi öncelikle aile üyelerinin gelişim ve değişim sürecine uyum sağlamak için ortaya koyduğu çabanın, sonrasında ise ailenin herhangi bir bireyinde ki gelişmelerin diğer aile üyelerinin birini ya da hepsini etkileyebileceğini içeren bireysel gelişim anlayışının olduğu bir bakış açısına sahiptir (Nichols, 2013).

Aile yaşam döngüsü evlilik öncesi dönemden ailenin son üyesinin vefatına kadar süren, aile ve üyelerini tanımada, topluma etkilerini belirlemede kullanılan önemli bir araçtır. Aile yaşam döngüsü aileyi zaman değişkenine bağlı olarak ele aldığından uzun zaman gözlem gerektiren bir uygulamadır. Aile yaşam dönemlerinin farklı özelliklerini ve yapısını ortaya koyma çalışmaları aynı zaman da toplumların yaşadığı sosyal problemlerin anlaşılmasına da bir zemin oluşturmaktadır (Özdemir vd., 2013). Sosyal, ekonomik, kültürel ve teknolojik alandaki gelişmeler evlilik ve aile olgusuna verilen değerinde değişmesine neden olmaktadır. Aile hayatındaki önemli değişimler ve evlilikten son çocuğun yetiştirilmesine kadar geçen periyodun gittikçe azalıyor olması aile yaşam döngüsünde de değişimlere yol açmaktadır. Aile yaşam döngüsünde ortaya çıkan bu değişimler toplumları evlilikler yönünden etkilemekle birlikte toplumsal ve psikolojik etkileri de olabilen bir süreç olarak yaşanmaya devam etmektedir (Çamur Duyan, 2018).

Ailenin zaman içindeki gelişimini betimleyen ve sekiz evreden oluşan Aile Yaşam Döngüsü Modeli ilk olarak Duvall (1957) tarafından ortaya konulmuştur (Özabacı ve Erkan, 2017). Aile yaşam modeli evlilik süreci ile başlamakta olup bireyi ölümü ile sona ererken, ailenin geçmiş, şimdi ve gelecekteki gelişimsel görevleri ile ilgili uygulayıcıların karşılaşabilecekleri problemleri

tanımlaması boyutuyla, ailenin her bir evrede yaşayabilecekleri durumları içermesi açısından son derece önemlidir (Çağlayan Bingöl, 2013). Duvall'ın bu sekiz evreli modelinin yanında Carter ve McGoldrick (1980) altı evreli bir model geliştirmiştir. Bu ikinci modelin evreleri ise bekâr genç yetişkinler-evden ayrılma, yeni evli çiftler, küçük çocuklu aileler, ergen çocuklu aileler, çocukların evden ayrılması ve ileri yaştaki ailelerden oluşturulmuştur. Aile yaşam döngüsünde son olarak ise 1990 yılında Gardner (1990) 20 ailenin fotoğraf albümünü inceleyerek, bu ailelerin yaşam döngüsünü araştırmış ve dört evreli bir yaşam döngüsü tespit etmiştir. Gardner'ın Aile Yaşam Döngüsü ise ebeveynlik öncesi dönem, okul öncesi çocuklu aileler, okul çağı çocuklu aileler, okul çağı sonu çocuklu aileler evrelerinden oluşmaktadır (Nazlı, 2016).

Tablo 1: Aile Sistemi (Ayaz & Kılıçarslan, 2020).

Aile yaşam döngüsü evreleri bireylerin rollerinde yaşanan değişimler ve geçişler ile ortaya konulan bir oldu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu döngü içerisinde birçok kritik basamaklar olmakla birlikte özellikle döngü içinde evlenme, ilk ve son çocuğun aileye katılımı, son çocuğun evden ayrılması süreçleri çocuk sahibi olma ve ebeveynlik konusuna değinmektedir (Gür, 2011).

Aile yaşam döngüsünde özellikle yeni evli çift ile aileye ilk çocuğun katılması evrelerinde bireylerin hayatlarında üstlendikleri rollere ek olarak birçok rol eklenmekte, sorumluluklar artmakta ve bu yeni sürece uyum sağlanması gerekmektedir. Aile dinamikleri içerisinde en önemli unsurlardan biri anne babaların çocukları ile ilişki ve iletişimlerini doğru anne-baba rolleri ile çocuklarına yaklaşmak önemli bir yer tutmaktadır. Aile ancak bu şekilde çocuklarına özgüven sağlayabilecektir. İnsan yaşamında ebeveyn olma ile sadece çocuk sahibi olunmamakta, aileye yeni katılan çocuk ile yeni endişeler, yeni zorluklar ve yeni stresler gibi olumsuz durumların yanında yeni duygular, yeni anlayışlar ve yeni sevinçler gibi olumlu duygular da oluşturabilmektedir (Pınar & Kükcü Doğan, 2020). Bu nedenle aile yaşam döngüsünde yeni evli çift ve yeni evli çiftin çocuk sahibi olması evreleri ebeveyn çocuk ilişkisi bakımından önemli bir kırılma noktalarını oluşturmaktadır.

2. İNSAN NEDEN ÇOCUK SAHİBİ OLMAK İSTER?

İnsanlar neden çocuk sahibi olmak ister sorusuna birçok açıklama yapılabilecektir. Ancak temelde dört neden insanların çocuk sahibi olmasında önemli faktörler arasında yer almaktadır. Bu sebeplerden birincisi daha çok tarım toplumunda yer aldığı düşünülen bir olgu olup, çocuğun ailenin üretim potansiyeline katkısının olduğuna inanılmasıdır. İkinci sebep insanların yaşlılık süreçlerinde kendileri ile ilgileyecek birilerine gereksinim duyması olarak ifade edilebilmektedir. Üçüncü olarak ise inanç sistemlerinden gelen değerler çocuk sahibi olma konusunda insanlara motivasyon verebilmektedir. Çocuk sahibi olma konusunda son ve

dördüncü faktör ise bireylerin çocuk sevgisini tatmak istemeleridir. Yukarıdaki dört faktör dışında çocuk sahibi olmak, birçok insan için yakın ilişki kurma ve bağlanma ihtiyacı giderme hususunun sağlanmasında önem arz ettiği ifade edilebilmektedir (Uğur, 2018).

Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları (TAYA) sonucunda hazırlanan ileri istatistik analizleri sonucunda Türkiye’de ideal çocuk sayısı beklentisi kırsal bölgelerde ortalama 3,4; kent yaşamının sürdürüldüğü bölgelerde ortalama 3,2 olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bununla beraber sahip olunan çocuk sayısı ise bu ortalamaların altında bulunmaktadır. Yine araştırma raporuna göre çocuk sahibi olma isteği konusunda istatistiksel olarak en anlamlı sonuç bölgesel farklılıkların ortaya çıkması olarak ifade edilmektedir. Doğu bölgelerinde çocuk sahibi olma isteği daha fazla iken batıya doğru gidildikçe çocuk sahibi olma isteğinin azaldığı görülmektedir. (Akyurt, 2018). İfade edilen sayısal değerler doğrultusunda ülkemizde çocuğa önemli derecede değer verildiği ve çocuk sahibi olmak konusunda motivasyonun olduğu ancak yaşam şartları doğrultusunda çocuk sahibi olma durumunun kısıtlanabildiği söylenebilmektedir.

Türkiye’de insanlar neden çocuk sahibi olmak istiyor sorusuna bakıldığında kırsal bölgelerde özellikle tarımın hâkim gelir kaynağı olan ailelerle ekonomik sebeplerle çocuk sahibi olma durumunun, kent yaşamının getirdiği şartlar doğrultusunda geniş aileden çekirdek aileye geçilen aile yapısında ise daha çok çocuğa psikolojik değer atfedildiği bilinmektedir (Yavuz & Güllüpinar, 2019). Çocuğa verilen değer boyutunda önemli bir üçüncü olguyu ise sosyolojik beklentiler oluşturmaktadır. Özellikle inanç değerlerinin egemen olduğu, nesil devam ettirme duygusunun baskın bir şekilde hissedildiği, her ne kadar aile yapısı fiziki olarak çekirdek aile olarak görünse bile, ilişkisel olarak geniş ailenin, kent ve kırsal ilişkisinin aktif bir şekilde devam ettiği ülkemiz de çocuğun sosyolojik değeri oldukça belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Sahip olunan çocuk sayısına ve istenen çocuk sayısına ilişkin olarak yapılan analizlerde sahip olunan çocuk sayısının sosyoekonomik, kültürel özelliklere göre önemli farklılıklar gösterirken doğurganlık tercihlerinin o kadar farklılaşmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sahip olunan çocuk sayısı ve istenen çocuk sayısı arasında bir farklılık olduğu, bazı kadınların istediğinden çok çocuğa, bazılarının ise istediğinden az çocuğa sahip olduğu anlaşılmaktadır. İstlenen ve sahip olunan çocuk sayısı arasındaki ilişki öğrenim düzeyine, yaşanan bölgeye, medeni duruma, sosyoekonomik statüye, sosyal güvencenin olup olmamasına göre farklılıklar göstermektedir (Akyurt, 2018). Bütün bu faktörlere ek olarak yoksulluk, göç, işsizlik, hastalıklar gibi problemlerinde çocuk sahibi olma durumunu önemli derecede etkilediği düşünülmektedir.

Çocuk sahibi olma konusunda ilk evlenme yaşının da önemli bir etken olarak ön plana çıktığı varsayılmaktadır. Bu konuda yapılan analizlerde 1950’li yıllara oranla günümüze gelindiğinde hem erkekler açısından hem de kadınlar açısından evliliğe ilişkin bir erteleme davranışının olduğu ortaya konulmaktadır. Erkeklerde ilk evlenme yaşı bu periyotta 19’dan 28’e yükselirken, kadınlarda 16’dan 24’e yükselmiştir (Koç & Saraç, 2018). Evlilikteki yaşın yükselmesi ile beraber kentsel bölgelerde yaşanılmaya başlanması dolayısıyla hem ekonomik sebeplerle hem de kadının statüsündeki değişimler sebebiyle annenin de çalışma hayatına girmesi sonucunu beraberinde getirmektedir. Geniş aile bağlarının ilişkisel olarak devam etmesine rağmen fiziki olarak çekirdek aileden uzak olması sonucunda çocuğa bakım verecek kişi ile ilgili ailelerde kaygılar oluşmaktadır. Aile dışından olan bakım verecek kişiye güvenme sorunu dışında profesyonel bakım hizmetinin maliyeti de bu konuda bir sorun haline gelebilmektedir. Bütün bu faktörler çocuk sahibi olma ya da daha az çocuk sahibi olma ile ilgili önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. ÇOCUĞA VERİLEN DEĞER

Türkiye gibi ailenin toplumsal yapı içinde önemli bir kurum olarak görüldüğü ülkelerde, aileye öncelikle çocuk merkezli bir yaklaşım sergilenmekte ve bu yaklaşım doğrultusunda hem evlilikler hem de aile içinde ortaya çıkan ilişkilerin çoğu çocuğu merkeze alan sosyal ilişkiler sistemi olarak ortaya çıkmaktadır. Çocukluk olgusu sosyal ve kültürel koşullardan bağımsız bir şekilde ortaya çıkmamaktadır. Bu bağlamda sosyal ve kültürel koşulların değişmesi paralelinde

çocuğa atfedilen değerde de değışmeler olabilmektedir. Başka bir şekilde ifade edilirse, biyolojik temelli olarak çocuğun geçirdiği gelişim süreçlerini esas alan küresel ilkeler dışında, her toplum bir bakıma kendi çocuk algısına ilişkin bakış açısını belirlemektedir. (Yavuz & Güllüpinar, 2019).

Çocuk kavramının tanımı Türk Dil Kurumu sözlüğünde; “küçük yaştaki oğlan ya da kız, soy bakımından oğul ya da kız, bebeklik çağı ile erginlik çağı arasında gelişme döneminde bulunan” şeklinde ifade edilmektedir (TDK, 2020). Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanarak imza altına alınan Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesine göre ise çocuk, “daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan” olarak tanımlanmaktadır (Akgün & Çetin, 2020). Bunun yanında istatistiki veriler incelendiğinde; TÜİK bilgilerine göre ise Türkiye’de 2019 yılı itibarıyla toplam nüfusun %27,5’i çocuklardan meydana gelmektedir. Türkiye’de çocuk bulunan hane halkı sayısına bakıldığında ise 11.373.675 sayısı görülmektedir. 2019 yılı hane halkı sayısı 24.001.940 olduğu düşünöldüğünde çocuk bulunan hane halkı sayısının oranı % 47.38 olarak ortaya çıkmaktadır. Bu oranda bize mevcutta her iki hane halkından birisinde çocuk olduğu sonucunu vermektedir. Genel olarak bakıldığında ise 2019 yılında yıllık çocuk nüfus artış oranının binde -1,9 oranında azalması çocuk sahibi olma isteği konusunda negatif yönlü bir süreç olduğunu ifade etmektedir (TUİK, 2020). Yaşanan bu sürecin günümüzde artarak devam eden küreselleşme ve teknoloji kullanımında ki hızlı artış doğrultusunda yaşanan toplumsal değışim sürecinin aile kurumunu da etkilemesi sonucunda olduğu düşünölmektedir (Yavuz & Özmete, 2012). Aile kurumunda yaşanan değışim ve dönüşümler sonucunda ataerkil geniş ailenin zayıfladığı, buna bağlı olarak ta aile ve hane halkı kompozisyonların da bir dönüşüm yaşadığı görölmektedir. Son 40-50 yıllık periyod süresinde “çekirdek” ve “dağılmış aile” sayısının yükselmesi, “geniş aile” sayısının ise düşmesi, günümüze gelindiğinde ise özellikle “tek ebeveynli aile” ve “tek kişilik hane halkı” sayılarında kayda değer artışın görölüyor olması durumları da çocuğun değeri önemli derecede etkilemektedir (Yavuz & Güllüpinar, 2019).

Çocuğun değeri ile ilgili kuramsal yaklaşımlar değeriendirildiğinde Gelişimsel İdealizm teorisi çerçevesinde kadınların toplumdaki yerinin, ailelerin kurulma şeklinin değışmesine bağlı olarak çocuk yetiştirme algısının ve çocuğun toplumdaki yerinin değıştiği, buna bağlı olarak ta yeni bir ideal aile yaklaşımının meydana geldiği ifade edilmektedir (Koç, 2018). Türkiye’de çocuğa verilen değer ve çocuk sahibi olma motivasyonunda meydana gelen bu değışmede aile yapısının sosyoekonomik, demografik dönüşüm ve düşünsel değışiminin önemli rolü bulunmaktadır. Bu üç faktör gelişimsel idealizm teorisinin de açıkladığı noktalar içinde yer almaktadır (Koç, 2014). Dolayısıyla çocuğa verilen değer ya da çocuk sahibi olma gereksiniminin aile yapısından bağımsız düşünölemeyeceği, ailenin geçirdiği değışime paralel olarak çocuğun değeri de farklılaştığı öngörülmektedir.

Doğurganlık ekonomik teorisi ise, bir kişinin çocuk sahibi olmaya karar vermesi için, çocuk sahibi olmanın yararlarının çocuk sahibi olmanın zaman ve parasal maliyetlerinden daha ağır basması gerektiğini ileri süren bir yaklaşım olarak ön plana çıkmaktadır (Uğur, 2020).

Çalışmanın bu bölümünde Kağıtçıbaşı’nın (2005) kategorize ettiği üç farklı çocuk değeri olan ekonomik/faydacı, psikolojik ve sosyal değer esas (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005) alınarak, çocuğa verilen bu değer boyutları açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1. Ekonomik Değer

Çocuk sahibi olmayı destekleyen sosyal normlar, tarım toplumlarında emek gücü sağlamak ve büyödüklerinde ebeveynlere sosyal destek sağlamak için işlevsel görölmekte iken, bugün özellikle gelişmiş ölkelerdeki mevcut ekonomik yapıda, çoğunlukla çocuklar ebeveynler için bir yük olarak düşünölmektedir (Uğur, 2020). Türkiye gibi gelişmekte olan ölkelerde de 1950’li yıllarda çocuğun aile içindeki değeri belirlenmesinde ekonomik beklentiler rol oynarken, kırdan kent hayatına geçiş süreci sonrasında çocuğa atfedilen ekonomik değer beklentisi azalma eğilimi göstermiştir.

Çocuğun değeri kavramı, anne babaların çocuk sahibi olmak suretiyle elde ettikleri psikolojik, sosyal ve ekonomik açılardan oluşan maliyet ve faydaların toplamı şeklinde tanımlanmaktadır. Çocuğa verilen değer hususunda Kağıtçıbaşı ve Ataca “*ekonomik/faydacıl, psikolojik ve sosyal*” (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005) başlıkları altında üç farklı yaklaşımın olduğunu belirterek, bu değerın ekonomik gelişmelerden bağımsız olmadığını ifade etmiştir (Erol & Aloğlu, 2017). Çocuğun değeri ile ilgili belirleyiciler arasında eğitim seviyesi, refah düzeyi, yerleşim yeri özellikleri de yer almaktadır (Yavuz & Güllüpinar, 2019). Bu etkenlere ek olarak sosyoekonomik durum iyileştikçe bireylerin çocuk sahibi olma isteğinin azaldığı TAYA 2018 ileri istatistik analizlerinde belirtilmektedir (Akyurt, 2018).

Ebeveynler sadece çocuklara olan sevgilerinden dolayı çocuklarının insan sermayesine yatırım yapabilseler de, çocukları için fedakârlık yapmalarının yanı sıra yaşlılıkta çocuklarından maddi ve manevi destek görmeyi de arzulayabilmektedir (Jeong & Kim, 2020).

3.2.Psikolojik Değer

Çocuğa yüklenen psikolojik değer çocuğun ebeveynlere verdiği mutluluk, birliktelik duygusu yaşama gibi durumlar olarak başta ifade edilebilmektedir. Çocuğa verilen psikolojik değerın güçlü olduğu ailelerde ebeveyn-çocuk ilişkisi, çocuğun bağımsız bir kimlik geliştirmesini destekleyecek nitelikte ortaya çıkmaktadır. Çocuğa verilen psikolojik değerın artması, çocuk sahibi olma konusunda cinsiyet tercihinde bulunmama ve tek çocuk sahibi olma ile yetinme gibi aile örüntüsü oluşturmaktadır (Boyacıoğlu, 2020). Ailelerin sosyal ve ekonomik düzeyleri yükseldikçe çocuğa yüklenen psikolojik değerın arttığı bilinmektedir. Yine kent yaşamında çocuktan ekonomik beklentilerin azaldığı, psikolojik değerının arttığını söylemek mümkündür. Yıllar içinde çocuğa verilen psikolojik değerler çok daha önemli bir konuma yükselmiştir (Kağıtçıbaşı & Ataca, 2017).

3.3.Sosyolojik Değer

Ebeveynler, çocuklarının yetiştirilmesinde neyin önemli olduğu konusunda sahip oldukları inanç sistemleri, çocukların nasıl hareket etmeleri gerektiğine dair beklentileri, gelişimin farklı aşamalarında çocukların kurumsal değeri doğrultusunda karar vermektedirler. Farklı aile ritüellerine ve inisiyatiflerine sahip olan ailelerde fiziksel çevrenin talepleri doğrultusunda gönüllü ya da istemsiz olarak sosyalleşme hedeflerine öncelik verilmektedir (Roopnarine & Gielen, 2005). Çocuğun bu manada sosyal değerının daha ön plana çıktığı ifade edilmektedir.

Ailelerin çocuk sahibi olma durumları ile birlikte gelen sosyal kabul, yetişkin olarak kabul edilme, neslin devamı gibi durumlar çocuğa yüklen sosyal değeri oluşturmaktadır (Boyacıoğlu, 2020).

4. ÇOCUK EBEVEYN İLİŞKİSİ

Aile, değer sisteminin ve davranış örüntülerinin ilk şekillendiği, temel değerler, tutumlar ve davranışların yeni nesillere aktarıldığı bir kurumdur. Çocukluk dönemi bireyin aile içinde en güçsüz olduğu dönem olduğundan bu süreçte aile desteği gelişiminde son derece önemli olmaktadır. Bireyin aile içinde öğrendikleri, aynı zamanda toplumun yapılanması ve toplumsal değışimin yönünün belirlenmesi konusunu da ilgilendiren bir durumu ifade etmektedir. Aile içinde iletişimin ve etkileşimin kalitesinin toplumsal değışime yansımaları dikkate alındığında; çocuklar ve ebeveyn arasındaki iletişim, etkileşim ve çatışmalar dikkatli bir şekilde üzerinde durulması gereken hususlar olarak ortaya çıkmaktadır (Yavuz & Özmete, 2012).

Aile içindeki bireylerin özellikle de çocukların fiziksel, sosyal ve psikolojik olarak sağlıklı ve normal gelişim gösterebilmeleri için erken çocukluk döneminde bazı temel gereksinimlerin ebeveynleri tarafından yerine getirmesi beklenmektedir. Bu gereksinimler arasında duygusal boyutta güvenli bağlanmanın oluşması, otonominin gelişmesi, yetkinlik ve kimlik algısının desteklenmesi, duyguların ve ihtiyaçların rahatça belirtilebilmesi gelmektedir (Adıgüzel vd., 2020). Günümüze gelindiğinde çocuk ebeveyn ilişkisinde üzerinde durulan temel meselelerden biri ise ortak ebeveynlik olgusu olarak öne çıkmaktadır. Ortak ebeveynlikte ülkemizin

geleneksel yapısının ötesinde babaların çocuklarının gelişiminde daha aktif rol almaları ve her iki eşinde çocuk ile doyum sağlayıcı bir ilişki kurması olarak tanımlanmaktadır. Anne ve babaların ebeveynlik görevinde birlikte yer almalarının sağlıklı bir şekilde olması çocuğun gelişimini, ailenin işlevlerini ve ebeveynler ile diğer alt sistemler arasındaki ilişkiyi olumlu bir şekilde etkilediği görülmektedir (Gürmen, 2019).

Sağlıklı bir ebeveyn-çocuk ilişkisinde aile bireylerinin birbirlerinin kişilik gelişimlerini tamamlamalarına destek olmaları, ilişkilerini ve etkileşimlerini karşılıklı olarak güven, sevgi ve dürüstlük içerisinde devam ettirmeleri, her bireyin kişisel yaşam alanına saygı duyulması ve aile bireylerinin rollerini yerine getirmesi gerektiği ifade edilmektedir (Çalıklar & Kadioğlu, 2020).

Kağıtçıbaşı, "Bağımlılık Aile Modeli", "Psikolojik (Duygusal) Bağımlılık Modeli" ve "Bağımsızlık Modeli" olarak 3 farklı aile örüntüsü olduğunu ifade etmektedir. Bu aile yaklaşımlarından "bağımlılık aile modeli", insan ilişkilerinin daha samimi olduğu, mekanik dayanışmanın görüldüğü, az gelişmiş, kırsal, tarımsal bölgelerde görülmektedir. İkinci model olan "bağımsızlık" yaklaşımı, bireysel değerleri öne çıkaran, bireyi kutsallaştıran bir kültüre sahip Batılı sanayileşmiş bölgelerde yaygın olarak ortaya çıkmaktadır. Son olarak ise "psikolojik (duygusal) bağımlılık modeli" yukarıda ifade edilen ve birbirine karşıt görüşler olan aile yaklaşımlarının sentezi şeklinde ifade edilmektedir (Erol & Aloğlu, 2017). Bu bağlamda Türkiye'ye bakıldığında sosyoekonomik olarak bağımsızlaşan ancak psikolojik ve sosyolojik olarak ilişkilerin devam ettiği bir yaklaşımın olduğu görülmektedir.

Ebeveyn tutumları ile ilgili yapılan araştırmalarda çeşitli ebeveyn tutumları belirlenmiştir. Bağçeli Kahraman ve Çubukçu tarafından yapılan çalışmada Baumrind (1971) tarafından dört başlıkta ele alınan anne baba tutumları otoriter, demokratik, ihmalkâr ve hoşgörülü olarak ifade edilmektedir (Bağçeli Kahraman & Çubukcu, 2019). Genel olarak ebeveyn tutumları ile ilgili çerçeve bu dört tutumun üzerinden şekillenmektedir. Çocukların yaşamlarında ebeveynlerin tutumlarının birbirinden farklı etkileri ortaya çıkmaktadır. Demokratik tutum sergileyen anne babalar çocuklarına daha özgür, özgüvenleri yüksek, kendi ayakları üzerinde durabilen, kendisiyle barışık bir kimlik geliştirmesine katkı yapmakta iken, Otoriter ebeveynler çocuklarını daha fazla baskı altında büyütür, kendi içine kapanmalarına yol açmaktadır (Akgün & Çetin, 2020). Ebeveyn tutumları aile ile çocuk arasındaki ilişkide önemli bir yer tutmaktadır. Çocuğun değerinin belirlenmesi, ailenin çocuktan beklentilerinin oluşması, aile içinde rollerin paylaşılması gibi hususlarda ebeveyn tutumları belirleyici faktörler arasında yer almaktadır. Aile içerisinde sınırları belirlenmiş bir otoriteye ihtiyaç duyulmakla birlikte, otoriteye bağlı hiyerarşinin gerekli olduğu zamanlarda esnekliği sağlayabilecek yapının da olması gerekmektedir. Ailenin sağlıklı olarak işlevde bulunmasını sağlayacak bir diğer özellik, birliktelik boyutunda aile üyelerinin özerklik ve bağıllık ihtiyaçlarının dengeli bir şekilde karşılanması olarak ön plana çıkmaktadır (Camadan vd., 2017).

Bronfenbrenner'in (1979) Ekolojik Kuramına göre; çocuk gelişimsel süreçte, kardeş, ebeveyn, dede-nine, hayvanlar, okul ve arkadaşlar gibi karmaşık sosyal bir çevre içinde gelişmektedir. Bronfenbrenner'e göre çocuğun gelişimi çevresel sistemin etkisini yansıtmaktadır. Bu çevresel sistemler mikrosistem, mezosistem, egzosistem, makrosistem ve kronosistem olmak üzere beş halkadan oluşmaktadır. İlk halkayı oluşturan mikrosistemde anne-babaların çocuklarına gösterdiği demokratik, otoriter, izin verici ya da aşırı koruyucu tutumların çocuk üzerinde önemli etkiler bıraktığı belirtilmektedir (Bağçeli Kahraman & Çubukcu, 2019).

4.1.Sağlıklı Aile ve Çocuk

Aile, çocukların ilk sosyal deneyimlerini elde ettiği yer olarak belirtilmektedir. Bu nedenle ailede anne babalar ve çocuğa diğer bakım veren kişiler tutarlı, sevgi dolu ve olumlu davranışlar sergilemeleri önem taşımaktadır. Çocukların fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak her yönden sağlıklı bir şekilde büyümesi ve yaşı doğrultusunda gelişim göstermesi için aile ve çocuk ilişkisi son derece önemli bir konu olarak ön plana çıkmaktadır (İlden Koçkar & Harma, 2018).

Sağlıklı aile tanımı kültüre ve topluma göre farklılıklar gösterse de bazı ortak özelliklerinin olduğu söylenilebilmektedir. Aile içindeki bireyler arasındaki ilişkilerin açık ve net olduğu, iletişimin güven duygusu üzerine şekillendirildiği, değişime uyum sağlama konusunda sınırların esnek olarak belirlendiği, üyelerin özerk kimlik ve kişiliklerinin desteklendiği, çocukların sorumluluk alma konusunda teşvik edildiği ve geleceğe dair iyimserliğe sahip ailelerin sağlıklı olduğu vurgulanmaktadır (Camadan vd., 2017).

Sağlıklı aileler, çocukların anne babalar tarafından ihtiyaçlarının doğru şekilde karşılandığı ve tüm aile üyelerinin o ailenin üyesi olmaktan mutluluk duyduğu yapılar olarak ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla ebeveynler çocukların sağlıklı gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Çocukların yetenek ve potansiyelleri için kolaylaştırıcı, arabulucu, adaptif ve koruyucu bir sistemin kurulmasında çocuklarına rehberlik etmek ebeveynlerin en önemli sorumlulukları arasında bulunmaktadır (Karaca & Efiltili, 2020).

Tablo 2: Sağlıklı Ailelerin Özellikleri (Ayaz & Kılıçarslan, 2020)

Sağlıklı Ailenin Özellikleri
<ul style="list-style-type: none">• Aile Üyelerine Bağlılık• Üyelerin Cesaretlendirilmesi• Manevi ya da Dini Yönelim• Krizlerle başarılı bir şekilde baş etme becerisi• Beraber Vakit Geçirme İsteği• Etkili İletişim Örüntüleri• Açık Roller

4.2. Aile İçi Çatışma ve Çocuklara Etkileri

Çocuğun güven, denge, huzur duygularını hissederek doyuma ulaşacağı temel yer aile olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak ailede çocuk yukarıda sayılan durumların aksi bir şekilde çatışma ve tartışmalara şahit olursa, uyum problemleri, öfke patlamaları, iletişim sorunları ve akranları ile problemler ilişkiler yaşayabilmektedir (İlden Koçkar & Harma, 2018). Aile içinde yaşanan anlaşmazlıklar ise aile işlevlerinin sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesini engellemekte, başta çocuklar olmak üzere aile üyelerinin ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir (Camadan vd., 2017). Çocukların bu olumsuz etkilerden korunması ve olumlu bir benlik algısı geliştirebilmesi için, aile bireylerinin kendi aralarında iyi ilişkiler kurması ve ebeveynlerin çocuklarına karşı güven verici ve hoşgörülü bir yaklaşıma sahip olmaları önemli bir konu olarak ön plana çıkmaktadır (Karaca & Efiltili, 2020).

Aile üyeleri birbirinden aldıkları mesajlarla kendilerini değerli veya değersiz, güvende veya güvensiz hissetmektedir. Bu durum özellikle çocukların psikolojik, sosyal ve kültürel konularını, işlevselliklerini ve ruhsal durumlarını doğrudan şekillendiren bir faktör olarak ifade edilmektedir (Ayaz & Kılıçarslan, 2020). Aile içerisinde ortaya çıkan çatışmaların ve problemlerin içerisinde büyüyen çocuklarda, süreç içerisinde psikolojik ve sosyal sorunların ortaya çıkması, kendilerini başarısız ve yetersiz olarak algılamaları gibi durumlar meydana gelebilmektedir (Ahmadova & Yavuz, 2019). Bu nedenle aile içindeki çatışmalar çocukların gelişimlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Burada çatışmanın şekli ve çocuğa yansıtılması bu etkilenmenin boyutunu etkileyecek bir faktör olarak görülmektedir.

Bir mikrosistem olarak ailenin yaşam döngüsünün evresini ve tüm aile üyelerinin bireysel gelişim evrelerini bilmek gerekmektedir. Sistemdeki her üyenin diğer aile üyelerini ve aile üyelerinin de bireyi etkilemesi olarak açıklanan “döngüsellik ilkesi” açısından aile

değerlendirildiğinde yaşanan sorunun bireylerden değil, kişiler arasındaki ilişkilerden kaynaklandığı görülmektedir (Tüzer & Göka, 2002). Dolayısıyla sorun veya belirti aile, yaşam döngüsündeki geçiş dönemlerine gereken uyarlamayı yapamadığında ortaya çıkarmaktadır. Aile de geçiş aşamalarında uyum sağlayamama çatışmalarda önemli rol oynamaktadır.

4.3.Ebeveynlerin Çocuklarına Verdikleri Ödüller ve Cezalar

Çocuklarının gelişimi ve onların korunması açısından kendilerini sorumlu hisseden ebeveynler, bu amaç doğrultusunda bazı ödüller ve cezalar vermek suretiyle eğitimi yürütme gayretinde olmaktadır. Anne babaların çocuklarını ödüllendirme şekillerine bakıldığında hediye, gezmeye gitme, övme, özel bir etkinlik yapma gibi yöntemler görülürken, cezalandırma yöntemlerine ise mahrum bırakma, bağırma-hakaret etme, fiziksel ceza (şiddet), istenmeyen davranışı başkalarına anlatmakla tehdit etme, küsme gibi davranışlar örnek verilebilmektedir (İlden Koçkar & Harma, 2018).

Çocuklarda görülen davranış sorunlarının ebeveyn tutumları ve ebeveyninin de kendi ebeveyni ile olan ilişkisini algılama biçimiyle ilişkili olduğu bilinmektedir. Çocukluk döneminde maruz kalınan işlevsel olmayan bir ebeveynlik biçiminin, yetişkinlik döneminde psikolojik bir soruna yol açabilmesi sürecinde, öncelikli olarak şema düzeyinde de işlevsel olmayan bir örüntünün oluşması önemli görünmektedir (Adıgüzel vd., 2020).

Ebeveynin çocukla arasında gerçekleşen ilişki çocuğun ruhsal ve davranışsal yönden gelişiminde, kişilik yapısının ortaya çıkmasında önemli etken olmaktadır. Ebeveynin çocukla arasındaki tutarlı davranışları, çocuğun ebeveynini rol model olarak görmesiyle kişiliğini olumlu etkilemektedir. Fakat ebeveynin çocuğa karşı tutarsız davranışları, çocuğun ebeveynini rol model almasıyla çocuğun kişiliğinde olumsuz etkiler bırakmaktadır (Ahmadova & Yavuz, 2019).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuk sahibi olmak ve ebeveynlik olgusu üzerinden çocuğa verilen değer, çocuk sahibi olma ya da olmama gerekçeleri, çocuğun aile hayatındaki yeri üzerine yaptığımız bu çalışmada temel olarak insan neden çocuk sahibi olmak ister, çocuk sahibi olmayı etkileyen faktörler nelerdir ve ebeveyn-çocuk ilişkisi nasıl olmalıdır sorularına cevap aranmaya çalışılmıştır.

Açıkça görülmektedir ki insanların etkinlikleri, ortaya koydukları roller çevrelerini etkilemekte ve ortaya çıkan değişimler doğrultusunda insan hayatını yeniden şekillendirmektedir. Bu nedenle insanı anlama çalışmalarında içinde yaşadığı aileden, toplumdan bağımsız bir değerlendirme yapmak doğru görülmemektedir. Çocuğa atfedilen değer boyutunda geçmişte ekonomik beklentiler daha baskın iken, günümüze gelindiğinde psikolojik değerlerin ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Tarımsal üretimden sanayi toplumuna geçiş, kırsal yerleşim yerlerinden, kentlere göç edilmesi, aile tipindeki dönüşümler çocuğa ilişkin algıları, çocuk sahibi olmayı etkileyen unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır.

Aile, çocuğun hayata hazırlanmasında ve hayatını sürdürmesinde en temel dinamiklerden birini oluşturmaktadır. Canlılar içinde bakıma en fazla ve en uzun süre muhtaç olan yavrunun insan yavrusu olduğu düşünüldüğünde ailenin önemi bir kez daha vurgulanmış olmaktadır. Bireyi toplumsal yaşama hazırlayan, bağımsız bir kimlik kazanmasını sağlayan, fizyolojik ve psikolojik olarak çocuğun temel gereksinimlerini karşılayan aileler olduğu gibi çocuğun çatışma içinde büyüdüğü, bakım ve gereksinimlerinin karşılanmadığı ya da ihmal edildiği aileler de görülebilmektedir. Bu nedenle ailenin çocuğun hayatında olumlu etkiler bırakabilmesi için sağlıklı ya da normal bir yapıya, iletişim ve etkileşime sahip olması gerekmektedir. Bu noktada anne baba tutumları önemli rol oynamaktadır.

Çocuk sahibi olmak, ebeveynlere büyük sorumluluklar getiren bir durumdur. Ebeveyn olmak aile yaşam döngüsünde en önemli kırılmalardan birini oluştururken, önemli değişiklikleri de beraberinde getirmektedir. Bu sürece uyum sağlamak, aile içinde her bireyin kişiliğine saygı göstererek, aile bütünlüğünü korumak, hem eşler arasında hem de ebeveyn-çocuk arasındaki

etkileşim ve iletişimi sağlıklı bir şekilde yürütmek sadece çocuğun değil, ailenin ve toplumun sağlığı açısından da son derece önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, C., Dümenci, S. B., & Topal, M. (2020). Çekingenlik Davranışının Tespiti ve Giderilmesine İlişkin Şema Yaklaşımı İle Büyük Ebeveyn-Ebeveyn ve Çocuk İlişkisi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 1(1), 17-25.
- Ahmadova, P., & Yavuz, M. (2019). Annenin Bağlanma Özelliği ile Ebeveyn Tutumları ve Çocuklarının Sağlık ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 3(Bahar), 1-18. <https://dergi.biruni.edu.tr/index.php/2019/05/16/sayi-3-bahar/>
- Akgün, R., & Çetin, H. (2020). 4-6 yaş arası çocuğu olan ebeveyn tutumlarının ve istismar farkındalıklarının belirlenmesi üzerine bir çalışma. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 5, 42-61.
- Akyurt, M. A. (2018). Türkiye'de Doğurganlık Davranışları: Düzey, Belirleyiciler, Politikalar. İçinde Y. Esen & C. Nuhurat (Ed.), *Türkiye aile yapısı ileri istatistik analizi içinde (Aile, Çalı, ss. 12-33)*.
- Ayaz, B., & Kılıçarslan, F. (2020). *Aile Terapisi*. İstanbul Üniversitesi. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyalhizmetlt_ao/aileterapi.pdf
- Bağçeli Kahraman, P., & Çubukçu, A. (2019). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Annelerinin İstismar Düzeyleri, Ebeveyn Tutumları ve Çocuklarının Davranış Problemleri Arasındaki İlişki. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1304-1331. <https://doi.org/10.26466/opus.507909>
- Boyacıoğlu, İ. (2020). Sosyal psikolojik açıdan nüfus politikaları: çocuğa verilen değer in aile dinamikleri ve kadının statüsü üzerindeki etkileri. *Madde, Diyalektik ve Toplum*, 3(3), 274-277.
- Çağlayan Bingöl, H. (2013). *Aile ve Boşanma Danışmanlığı Kılavuzu*. T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Çalıklar, Ö., & Kadioğlu, H. (2020). Orijinal Makale Sağlıklı Aile Ebeveynlik Envanteri'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliği. *J Psychiatric Nurs*, 11(1), 49-56. <https://doi.org/10.14744/phd.2019.93585>
- Camadan, F., Karataş, Z., & Bozali, S. (2017). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16((64-Ek Sayı)), 1510-1530. <https://doi.org/10.17755/esosder.306804>
- Çamur Duyan, G. (2018). *Aile Yaşam Döngüsü*. İçinde K. Tepeli (Ed.), *Aile Yaşam Döngüsü (s. 90)*. Hedef Yayıncılık.
- Canel, N. A. (2013). *Aile Yaşam Becerileri: C. 3. basım*. T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Erol, P. Ö., & Aoloğlu, E. (2017). Çocuğun değeri ve aile değişimi: Türkiye'den otuz yıllık bir portre. *Sosyoloji Dergisi*, 35, 77-101.
- Gür, S. (2011). *Aile Döngüsü ve Evreleri*. <http://www.turkpdr.com/makale/yetiskinlik-psikolojisi/aile-dongusu-ve-evreleri.htm>
- Gürmen, M. S. (2019). Çocukla Gelen ve Hiç Bitmeyen İlişki: Ortak Ebeveynlik. *Türk Psikoloji Yazılar*, 22(44), 15-31. <https://doi.org/10.31828/tpy1301996120181126m000010>
- İlden Koçkar, A., & Harma, M. (2018). Aile içi anlaşmazlıklar, çocuklara yansımaları ile çocuğun değerinin yıllar içerisinde değişimi. İçinde Y. Esen & C. Nuhurat (Ed.), *Türkiye aile yapısı ileri istatistik analizi içinde (ss. 136-177)*. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Jeong, S. Y., & Kim, J. (2020). Asset or burden? Impact of children on parents' retirement. *Journal of Asian Economics*, 1-14. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.asieco.2020.101251>
- Kağıtçıbaşı, Ç., & Ataca, B. (2005). Value of Children and Family Change: A Three-Decade Portrait From Turkey. *Applied Psychology: An International Review*, 54(3),317-337. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2005.00213.x>
- Karaca, M. A., & Efiltili, E. (2020). The Communication Between Parents With Special Needs Children And Their Typically Developing Children In Turkey. *European Journal of Special Education Research*, 6(2).
- Koç, İ. (2014). Türkiye'de Aile Yapısının Değişimi: 1968-2011. İçinde M. Turgut & S. Feyzioğlu (Ed.), *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler ve Öneriler İleri Analiz Çalışması (ss. 24-53)*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Koç, İ. (2018). Türkiye'de Aile Yapısının Değişimi Sürecinde Tek Ebeveynli Ailelerin Oluşumu, Belirleyicileri Ve Refah Durumu (2006-2016). İçinde Y. Esen & C. Nuhurat (Ed.), *Türkiye aile yapısı ileri istatistik analizi (ss. 33-85)*. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

- Koç, İ., & Saraç, M. (2018). Türkiye’de ilk evlilik yaşının ve evliliğe ilişkin pratiklerin değişimi ve boşanma ile ilişkisi (2006-2016). İçinde Y. Esen & C. Nuhrat (Ed.), Türkiye aile yapısı ileri istatistik analizi (ss. 88–133). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Nazlı, S. (2016). Aile Danışmanlığı: C. 12. Basım. Anı Yayıncılık.
- Nichols, P. M. (2013). Aile Terapisi Kavramlar ve Yöntemler: C. 1. basım (Ç. O. Gündüz (ed.)). Kaknüs yayınları.
- Olson, D. H., DeFrain, J., & Skogrand, L. (2011). *Marriages and Families: Intimacy, Diversity, and Strengths, Seventh Edition*. The McGraw-Hill Companies,.
- Özdemir, Ş., Torlak, Ö., & Vatandaş, C. (2013). Aile yaşam döngüsü ve tüketim. Sekam yayınları, 4.
- Pınar, Ş., & Kükcü Doğan, A. (2020). Yeni Çocuk Sahibi Olmuş Ebeveynlerin Anne Baba Rolüne Hazır Olma Durumu ile Sosyodemografik Özelliklerinin Karşılaştırılması. *STED / Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 29(4), 255–266. <https://doi.org/10.17942/sted.751964>
- Roopnarine, J. L., & Gielen, U. P. (2005). *Families In Global Perspective*. Pearson. Visit www.ablongman.com/relocator to contact your local Allyn & Bacon/Longman representative
- TDK. (2020). No Title. Türk Dil Kurumu. <https://sozluk.gov.tr/>
- TÜİK. (2020). TÜİK. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=206&locale=tr>
- Tüzer, V., & Göka, E. (2002). Aile Terapisinin Klinik Psikiyatriye Katkısı Psikiyatrik Hastalıklarda Aileye Yaklaşım ve Uygulama. *Yeni Symposium*, 40(3), 111–117.
- Uğur, Z. B. (2018). Çocuk Sahibi Olmak İnsanları Mutlu Ediyor Mu? Türkiye’den Bulgular. *Nüfusbilim Dergisi*, 40, 83–104.
- Uğur, Z. B. (2020). Does Having Children Bring Life Satisfaction in Europe? *Journal of Happiness Studies*, 21, 1385–1406. <https://doi.org/https://doi.org/10.1007/s10902-019-00135-5>
- Yavuz, S., & Güllüpınar, F. (2019). Türkiye’de Çocuğun Ekonomik Değerini Etkileyen Faktörler: 2016 Aile Yapısı Araştırması Analizi Üzerinden Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Sosyoloji Dergisi/Journal of Sociology*, 39(2).
- Yavuz, S., & Özmete, E. (2012). Türkiye’de genç bireyler ve ebeveynleri arasında yaşanan sorunların “aile yapısı araştırması” sonuçlarına göre değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(29), 9–27.

Erken Çocuklukta Motivasyon ile İlgili Yapılan Yurt İçi ve Yurt Dışı Çalışmaların İncelenmesi

Examination Of Domestic And International Studies On Motivation In Early Childhood

Semih UÇAR ⁽¹⁾

Cited/Atf: Uçar, S. (2021). Erken çocuklukta motivasyon ile ilgili yapılan yurt içi ve yurt dışı çalışmaların incelenmesi, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 41-52.

ÖZET

Erken çocuklukta motivasyon, uyum ve başarı için önemli bir gelişim öncüsü olmakla beraber çocukların gelişimi ve uyumu için katkı sağlayan becerilerin gelişimi ve problem çözüme ile ilgili çabalarını sürdürebilmelerinde önemli bir unsurdur. Bu çalışmada erken çocuklukta motivasyon ile ilgili yapılmış olan yurt içi ve yurt dışı bazı çalışmaların incelenmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmaya dahil edilme kriterleri belirlenerek bu çalışmalar seçilmiştir. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda yurt içi ve yurt dışında erken çocukluk ile ilgili yapılmış olan bazı çalışmalar detaylıca incelenmiş ve genel olarak bu çalışmaların genel hatları paylaşılmıştır. Çalışmada incelenen araştırmaların büyük çoğunluğunda katılımcıların motivasyon düzeylerinin birçok bileşen ve faktör ile olan ilişkilerinin araştırıldığı görülmüştür.

ABSTRACT

Motivation in early childhood is an important developmental driver for adaptation and success, and it is an important element in the development of skills that contribute to the development and adaptation of children and in their ability to continue their efforts in problem solving. This study was conducted to examine some domestic and international studies on motivation in early childhood. These studies were selected by determining the inclusion criteria for the study. The study was carried out using document analysis, which is one of the qualitative research methods. In this context, some studies on early childhood in Turkey and abroad have been examined in detail and the general lines of these studies have been shared. In the majority of the studies examined in the study, it was seen that the relationship between the motivation levels of the participants and many components and factors was investigated.

MAKALE TARİHİ

Geliş Tarihi: 15.02.2021
Kabul Tarihi: 09.03.2021

ANAHTAR KELİMELER

Erken Çocukluk,
Motivasyon, Eğitim,
Çocukluk

ARTICLE HISTORY

Received: 15.02.2021
Accepted: 09.03.2021

ANAHTAR KELİMELER

Early Childhood, Motivation,
Education, Childhood

GİRİŞ

İnsan dünyaya geldiği anda sosyal çevre ile etkileşimi başlar. İnsanın bu etkileşimi hayata uyum sağlama sürecini ve hayatının sonraki dönemlerine temel atma sürecini oluşturur. Başka bir deyişle: bireyin yaşama uyum sağlamasını çevresi ile etkileşimi neticesinde şekillenen yaşantıları sağlar. Yaşantıları ile insan doğasının yapıtaşlarından bir tanesi olan merak

¹ Öğr. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, Malazgirt MYO, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, e-posta: s.ucar@alparslan.edu.tr

duygusu birey doğduğu andan itibaren bireyi hayata motive ederek adapte olma sürecinde çok etkin rol oynar.

“Erken çocukluk” Türkiye’de, genelde okul öncesi ifadesi ile eş anlamda kullanılırken, bazı ülkelerde farklı yılları kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle; Türkiye’de okul öncesi eğitim 0–72 aylık çocukların eğitimi, erken çocuklukta eğitim olarak ifade edilmektedir(Güven ve Efe Azkeskin, 2014). Erken çocukluk kavramının bu şekilde kabul edilmesinde Türk Milli Eğitim Sistemi’nin yapısı ve işleyişi beraber eğitimde belirlenen önceliklerin etkili olduğu söylenebilir. 1800’li yıllardan itibaren anaokullarının oluşması ile gündeme gelen erken çocukluk eğitimi, günümüze yaklaşıldıkça dünyada ve ülkemizde büyük gelişmeler kaydetmiş ve toplumun genel olarak özellikle ilgilendiği ilgi alanlarından bir olmuştur(Güneysu, 2005).

Erken çocukluk dönemi, okul öncesi yılları da içine alan çocuğun sekiz yaşına kadar gelişiminin incelendiği kritik bir dönem olarak ifade edilmektedir(İnci, 2009). Görüldüğü gibi erken çocukluk döneminin kapsadığı yaş aralığı araştırmacılar tarafından farklılık göstermektedir. Bu farklılığın bir eksiklikten ziyade araştırmacıların yaklaşımlarıyla bağlantılı olduğu söylenebilir. Bu dönem, çocukların zihinsel, sosyal ve bedensel gelişimlerinin diğer dönemlerden daha hızlı olduğu dönemdir. Çocuğa sağlanan eğitimin, çocuğun içinde bulunduğu sosyal ve fiziksel çevrenin çocukta doğuştan var olan potansiyelinin en üst seviyede geliştirilmesinde etkisi oldukça büyüktür. Yapılan araştırmalar çocuklukta kazanılan davranışların büyük çoğunluğunun yetişkinlikte bireyin tavır, kişilik yapısını, alışkanlık, değer yargılarını ve inançlarını biçimlendirdiğini ortaya koymaktadır(Oktay, 2002).

Erken çocukluk dönemi; genel anlamda sinir sisteminin ve vücudun olgunlaşması; iletişim kapasitesinin artması, hareketliliğin artması, becerilerin artması ve yeteneklerin ve ilgi alanlarının hızla değişmesi yönüyle, insanların tüm yaşamının en hızlı değişme ve gelişme dönemidir(Kılıçgün, 2012). İnsan eğitiminde ve gelişiminde okul öncesi dönemi oldukça önemli bir yere sahiptir. Okul öncesi dönemde çocuğun fiziksel gelişimi ile bilişsel, duygusal, sosyal, cinsel kimlik ve dil gelişimi de büyük oranda tamamlanır (Suat, 2011). Erken çocukluk dönemi, beyin gelişimi açısından oldukça önemli olan ve bunun yanında çocukların becerilerin kolaylıkla edinilmesinde kritik bir dönem olduğu kabul edilmektedir. Bu yüzden, erken çocukluk döneminde çocukların davranış değiştirme kapasiteleri oldukça yüksek, genel uyumlarında çocukların esnek davranışlarının fazla olduğu ve çocuklar dış uyaranlara daha açıktırlar(Barrett ve diğ. 2014).

Erken çocukluk döneminde çocukların gelişimine yapılan yatırımlar bir ülkenin geleceğine yapılan yatırımdır. Başka bir ifade ile erken çocukluk döneminde çocukların gelişimine yapılan yatırımlar, insani gelişmeye yapılan yatırımın başlangıç noktasıdır (Kaytaç 2004). Ülkemizde toplumsal kalkınmanın hedeflerinden biri de okul öncesi dönem eğitim ve erken çocukluk döneminde eğitim hizmetlerinin toplumun bütün kesimlerine yaygınlaştırılmasıdır(Erden ve diğ. 2002).

Motivasyon kavramının farklı araştırmacılar tarafından tanımlandığı görülmektedir. Motivasyon, amaca ulaşmak için gerçekleştirilen hareketlerin kapsandığı kavramsal olarak belirtilen yapıdır (Brophy ,2004). Motivasyon “bir sorunu çözmek, en az orta düzeyde bir görevin üstesinden gelebilmek için inatla ve odaklanarak bireysel olarak bağımsız girişimi uyandıran/uyaran psikolojik güç” olarak tanımlanmaktadır (Özbey, 2018b). Motivasyon Sternberg ve Williams (2002)’ a göre, insanların belirlenen hedefe ulaşmasına yardımcı olan

zihinsel bir güç kaynağı veya içsel bir enerji olarak ifade edilebilir. Motivasyon, bireyin işlerini verimli ve etkili yapabilmeyi sağlayan en önemli etkenlerin başında gelmektedir (Modırı, 2012).

Çocuklar dünyaya meraklı, aktif, sorgulayıcı, keşfetmek ve öğrenmek için doğal motivasyon eğilimi ile gelirler Çocukların doğuştan getirdikleri motivasyon eğilimi onların fiziksel ve bilişsel, sosyal gelişimde oldukça önemli bir faktördür. Bu durum bebeklerin ilgi alanlarının üzerinde harekete geçerek beceri ve bilgi olarak ortaya çıkmaktadır (Topçu, 2015). Okul öncesi dönem çocukların var olan potansiyellerinin ortaya çıkmasında en etkili ve ilk dönemdir. Okul öncesi dönemin çocuk açısından verimli atlatılması çocukların özgüvenli ve potansiyellerinin farkında olmasını sağlayıp geleceklerinin alt yapıları oluşturulur(Aşçıoğlu, 2012). Bu dönemde çocuğa gösterilen sevgi ve şefkat çocuğun bu dönemi sağlıklı geçmesinde oldukça önemlidir. Çocuğun şefkat ve sevgi dolu bir yuvası oldukça, çocuk akademik seviyesine bağlı olmaksızın başarıya motivasyonuna sahip olacaktır (Yavuz, 2006).

Eğitim sisteminde motivasyonları yüksek olan çocuklar bulunmakla beraber, ilgisiz veya karşılaştıkları problemlerle başa çıkmak için azim göstermek, bazı çözüm yolları aramaktansa ertelemeyi ve kaçmayı tercih eden, yeteri kadar motive olamamış çocuklar da bulunmaktadır. Çocuklar arasında bulunan bu farklılığı motivasyon ile açıklayan Akbaba (2006), günlük yaşamda bireylerin sabır ve azim gösterme, problem çözme durumları için istekli duruma gelmesinde ve eğitim yerlerinde öğrenmenin gerçekleşmesinde hazırbulunuşluk için motivasyonun önkoşul olduğunu ifade etmektedir.

Çocukların motivasyonu, araştırmacılar, eğitimciler ve ebeveynler gibi çocuğun bütün potansiyellerinin çocuk tarafından en üst düzeye ulaşılmasına yardımcı olanlar için yıllardır önem arz eden bir araştırma konusudur. Motivasyon, zekâ kontrolü, okuldaki öğrenme, ilgi, katılım, iyi hissediş ve performansın çok fazla olmuş olması ile bağlantılıdır (Berhenke, 2013). Motivasyonun dolaysız gözlenebilen bir yapısı öğrenme sürecinde bulunmamaktadır. Çocukların motivasyon düzeyleri hedefler içinden seçim yapma, hedeflere yönelik hareketler ve sözlü ifadelerle dolaylı yoldan gözlenerek görülebilmektedir. Motivasyon bu yönüyle çocukların bir eylemde neden o şekilde bulduklarının anlaşılmasını sağlamaktadır(Aktan, 2012).

Erken çocuklukta motivasyon, uyum ve başarı için önemli bir gelişim öncüsü olmakla beraber çocukların gelişimi ve uyumu için katkı sağlayan becerilerin gelişimi ve problem çözme ile ilgili çabalarını sürdürebilmelerinde önemli bir unsurdur(Huang ve Ling Lay, 2017).

Çocuklarda var olan motivasyonun geliştirilmesi ve sürdürülmesi okul öncesi dönemde çocukların davranışlarında önemli ölçüde etkili olmaktadır(Özbey ve Dağlıoğlu, 2017).

Uluslararası literatür incelendiğinde motivasyonun çocukların bilişsel beceriler, sosyal duygusal beceriler, akademik beceriler ve motor beceriler gibi genel gelişim alanlarında hem okul öncesi dönemde hem de sonraki eğitim kademelerindeki okul başarısında ne ölçüde önemli olduğu ile ilgili araştırmalar olduğu görülmektedir(Özbey, 2018a). Motivasyon çoğunlukla farklı öğretim kademelerinde akademik başarıyı artırmak amacıyla kullanılan bir kavram olarak ifade edilmektedir. Oysa motivasyon, bilişsel, sosyal ve biyolojik, düzenlemenin odak noktasında bulunduğundan merkezi bir konudur(Ryan ve Deci, 2000). Clikeman (2007) motivasyonun becerilerin gelişmesinde göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğunu ifade etmiştir.

Erken çocukluk eğitiminde oldukça önemlilik arz eden konulardan biri olan motivasyon ile ilgili yurt dışında ve yurt içinde yapılmış olan çalışmaların incelenmesi hem konunun daha iyi

anlaşılmasına katkı sağlayacak hem de bundan sonra gerçekleştirilecek olan çalışmalar için de ışık olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle yurt içi ve yurt dışı çalışmaların incelenmesi amacıyla konu ile ilgili literatüre ulaşmak amacıyla döküman analizi kullanılarak araştırma gerçekleştirilmiştir.

2.YÖNTEM

Bu çalışmada, erken çocuklukta motivasyonu konu edinen yurt dışı ve yurt içi çalışmalar tarama modellerinden biri olan betimsel araştırma deseni ile incelenmiştir. Araştırmada araştırmacının amaçladığı bir durumu betimlemek için gerçekleştirilen çalışmalarda tarama modeli kullanılarak araştırma yapılır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2015). Erken çocuklukta motivasyon ile ilgili yapılmış olan yurt dışı ve yurt içi çalışmaların incelenmesi için döküman analizinden faydalanılmıştır. Döküman analizinde konu ile ilgili materyaller ve belirlenen konular incelenir (Merriam, 2018; Yıldırım ve Şimşek, 2018). Çalışmaya dahil edilecek araştırmaların belirlenmesinde, erken çocukluk dönemi ile ilgili olması, motivasyon veya motivasyon bileşenlerinin yer verilmiş olması ve Türkiye’de veya yurt dışında herhangi bir ülkede yapılmış olması kriterleri dikkate alınmıştır. Bu kriterleri sağlayan birçok çalışma bulunmuş, hedeflenen konu ile ilgili literatürün genel bir görünümü verilmek amacıyla 9 tane yurt içi ve 8 tane de yurt dışında farklı ülkelerde yayınlanan araştırma çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmaya dahil edilen araştırmaların hangi amaçla yapılmış oldukları, hangi yöntemin kullanılarak yapıldığı, katılımcılarının kimlerden oluştuğu, katılımcıların sayısal özellikleri, araştırmalarda kullanılan veri toplama araçlarının neler olduğu ve araştırmaların sonucunda ulaşılan bulgular ve sonuçlarına kısaca yer verilmiştir.

2.1.Türkiye’de Erken Çocuklukta Motivasyon ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Özbey (2018a), yaş aralığı 48-72 ay olan çocukların öz düzenleme becerileri ile motivasyon düzeyleri arasındaki ilişkiyi öz düzenleme ile ilgili bazı becerilerinin değişkenlere göre motivasyon düzeyleri ile ilişkileri incelemiştir. Çalışmanın katılımcı grubunu, 48-72 aylık okul öncesi eğitime devam eden tesadüfi örnekleme ile seçilen 219 çocuk oluşturmuştur. Çalışmana verilerin toplanması amacıyla “Okul Öncesi Motivasyon Ölçeği (DMQ18)”, “Öz Düzenleme Becerileri Ölçeği” ve “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlardan çocukların motivasyon düzeyleri ile baba öğrenim durumu, okul türü, annenin çalışma durumu ve baba mesleği değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık gösterdiği; anne öğrenim durumu, yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmüştür.

Özbey (2018b) yapmış olduğu çalışmada, okul öncesi eğitimi veren kurumlara devam eden yaş aralığı 48-72 ay olan çocukların motivasyon düzeyleri ile ahlaki değer davranışları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın katılımcı grubunu, bağımsız anaokullarına, özel anaokullarına ve ilköğretim okullarının anasınıfında eğitim gören yaş aralığı 48-72 ay olan çocuklar arasından tesadüfi örnekleme ile belirlenmiş 270 çocuk oluşturmuştur. Araştırmanın verilerine “Okul Öncesi Çocuklar İçin Motivasyon Ölçeği (DMQ18)” ve “Davranışta Değer Ölçeği” kullanılarak ulaşılmıştır. Araştırmanın sonucunda çocukların öncesi dönem çocuklar için motivasyon ölçeğinin tüm alt ölçekleri ev ahlaki değer davranışları arasında orta düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı ilişki görülmüştür. Araştırmanın sonuçları dikkate alındığında okul öncesi dönemde çocukların değer davranışlarının çok olmasında motivasyonu yüksek olmasının birbiri ile ilişkili olduğu, çocukların değer davranışları edinmelerinin onların motivasyon düzeyini pozitif yönde etkilediği belirtilmiştir.

Köyceğiz & Özbey (2018) yaptıkları araştırma, okul öncesi eğitimi veren kurumlarına devam sağlayan çocukların motivasyon düzeylerinin belirlenen bazı değişkenler ile problem çözme becerileri açısından incelenmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın katılımcı grubunu, bağımsız anaokullarına, özel anaokullarına ve ilköğretim okullarının anasınıfına devam eden 48-72 aylık çocuklardan 387 çocuk oluşturmaktadır. Araştırmada veriler “Kişilerarası Problem Çözme Ölçeği”, “Okul Öncesi Çocuklar İçin Motivasyon Ölçeği (DMQ18)” ve “Genel Bilgi Formu” aracılığı ile elde edilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlarda; çocukların motivasyon düzeylerinde çocukların okula devam etme süresi, öğretmen mezuniyeti ve öğretmenlerin kıdem yılı değişkenlerine göre bir farklılık olduğu; öğretmenin yaşı değişkenine göre ise anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Özbey & Dağlıoğlu (2017) yaptıkları çalışma, uzun yıllardan beri (1993 yılından beri) geliştirilmesi amacıyla çalışmaların yapıldığı “Okul Öncesi Çocuklar İçin Motivasyon Ölçeği (DMQ18)”nin son kullanımının uyarlama çalışmasının yapılarak alana kazandırılması amacıyla yapılmıştır. Çalışma erken çocukluk döneminde motivasyon ile ilgili yurt içinde yapılan ilk çalışmadır. Uyarlama çalışmasının gerçekleştirilmesi amacıyla bağımsız anaokulunda eğitimlerine eden yaş aralığı 36-72 ay olan 207 çocuktan veriler toplanmıştır. Araştırmada gerçekleştirilen doğrulamalı faktör analizi neticesinde ölçeğin yedi faktörlü olan yapısı doğrulanmıştır. Ayrıca yapılan analizler sonucunda ölçekten alınan puanlar arasında kız çocuklarının ve büyük yaş gruplarının lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Gözübüyük (2020) yaptığı çalışmada, yaş aralığı 48-72 ay olan çocukların bağlanma biçimleri ile motivasyon düzeyleri ve baba-çocuk ilişkisi arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Çalışma ilişkisel tarama modeli kullanılarak yapılmıştır. Çalışmanın katılımcı grubunu, Diyarbakır’ın Silvan ilçesinde bulunan 2018-2019 eğitim öğretim yılında bağımsız anaokullarına ve ilkokula bağlı anasınıfında eğitim gören yaş aralığı 48-72 ay olan çocuklar arasından tesadüfi örnekleme ile belirlenen 331 çocuk oluşturmuştur. Çalışmada veriler “Okul Öncesi Çocuklar İçin Motivasyon Ölçeği”, ve “Bağlanma Öykü Tamamlama Testi” , “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Baba Formu)” ve “Genel Bilgi Formu” kullanılarak elde edilmiştir. Çalışmanın sonucunda çocukların motivasyon düzeyleri, annesi çalışan, 2yıl okul öncesi eğitimi almış, babası profesyonel profesyonel-yarı meslek grubunda olan ve babasının öğrenim durumu nispeten daha yüksek olan çocukların lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Çalışmanın diğer bir sonucu da çocukların bağlanma biçimleri motivasyon düzeyleri arasında güvenli bağlanma özelliklerini gösteren çocukların lehine anlamlı bir farklılık görülmüştür. Baba-çocuk ilişkisi ile motivasyon düzeyleri arasında ise anlamlı ve orta düzeyde negatif yönde ilişki görülmüştür.

Gözübüyük ve Özbey (2019) yaptıkları araştırmada, okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden yaş aralığı 48-72 ay olan çocukların motivasyon düzeyleri ile bağlanma örüntüleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada bağlanma örüntülerinin annenin öğrenim durumu, yaşı, babanın öğrenim durumu ve çalışma durumu, yaşı, mesleği gibi değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmanın katılımcı grubunu, Diyarbakır’ın Silvan ilçesinde bulunan 2018-2019 eğitim öğretim yılında bağımsız anaokullarına ve ilkokula bağlı anasınıfında eğitim gören yaş aralığı 48-72 ay olan çocuklar arasından tesadüfi örnekleme ile belirlenen 331 çocuk oluşturmuştur. Çalışmada veriler “Okul Öncesi Çocuklar İçin Motivasyon Ölçeği”, ve “Bağlanma Öykü Tamamlama Testi” , “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Baba Formu)” ve “Genel Bilgi Formu” kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmanın neticesinde bağlanma puanlarının anne yaşı, baba yaşı, anne öğrenim durumu ve baba mesleği değişkenleri yönüyle anlamlı bir

farklılık göstermediği; baba öğrenim durumu ve anne çalışma durumu değişkenleri yönüyle bir anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ulaşılan diğer bir sonuç ise güvenli bağlanma biçimine sahip çocukların güvensiz bağlanma biçimine sahip çocuklara göre motivasyon düzeylerinin daha yüksek olduğunun saptanmasıdır.

Özbey ve Aytemur Güler (2019) yaptıkları çalışma, okul öncesi eğitimine devam eden yaş aralıkları 48-72 ay olan çocukların motivasyon düzeyleri ile problem davranışları ve sosyal becerileri arasında ilişki incelemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada ilişkisel tarama kullanılmıştır. Çalışmanın katılımcı grubunu Kars il merkezinde 2017-2018 yılı bahar döneminde özel ve resmi okul öncesi eğitim kurumlarında eğitimlerine devam eden yaş aralığı 48-72 ay olan çocuklar arasından tesadüfi örnekleme ile seçilen 304 çocuk oluşturmuştur. Çalışmada veriler “Okul Öncesi Çocuklar İçin Motivasyon Ölçeği” . “Problem Davranış Ölçeği”, “Sosyal Beceri Ölçeği” ve “Genel Bilgi Formu” kullanılarak toplanmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, çocukların motivasyon puanlarıyla sosyal beceri puanları arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuş ve çocukların motivasyon puanlarıyla problem davranış puanları arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmüştür.

Türkmen ve Özbey (2018) yaptıkları çalışmada, yaş aralığı 60-72 ay olan okul öncesi eğitimi alan çocukların benlik algılarının bazı değişkenler ve motivasyon düzeyleri ile ilişkisini araştırmak amaçlanmıştır. Çalışmanın katılımcı grubunu, Trabzon ilinin Ortahisar merkez ilçesinde 2017-2018 Eğitim Öğretim yılında bağımsız anaokullarına ve resmi ilköğretim okullarının anasınıflarına devam eden 60-72 aylık çocuklardan tesadüfi örnekleme ile belirlenen 300 çocuk oluşturmuştur. Çalışmada veriler “Okul Öncesi Çocuklar İçin Motivasyon Ölçeği (DMSQ18)” “Demoulin Benlik Algısı Ölçeği” ve “Genel Bilgi Formu” kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlarda; çocukların benlik algılarının doğum sırası, okul öncesi eğitim süresi, kardeş sayısı, anne öğrenim durumu, babanın mesleği, aile türü, baba öğrenim durumu, anne çalışma durumu ve annenin mesleği değişkenleri yönüyle anlamlı olan bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çocukların motivasyon düzeyleri ile benlik algıları arasında pozitif yönde, orta düzeyde ve anlamlı ilişki görülmüştür. Araştırmanın bu sonuçlarına göre, kendini tanıyan olumlu benlik algısına sahip olan çocukların da motivasyon düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu söylenebilmektedir.

Türkmen (2019) yaptığı çalışmada, 60-72 aylık çocukların motivasyonları ile benlik algıları ve duygusal zekâları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın katılımcı grubunu, Trabzon ilinin Ortahisar merkez ilçesinde 2017-2018 Eğitim Öğretim yılında bağımsız anaokullarına ve resmi ilköğretim okullarının anasınıflarına devam eden 60-72 aylık çocuklardan tesadüfi örnekleme ile belirlenen 300 çocuk oluşturmuştur. Çalışmada veriler “Okul Öncesi Çocuklar İçin Motivasyon Ölçeği (DMSQ18)” “Demoulin Benlik Algısı Ölçeği”, “Sullivan Duygusal Zekâ Ölçekleri” ve “Genel Bilgi Formu” kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmanın sonucunda çocukların motivasyon düzeylerinin 2 yıl ve üzerinde okul öncesi eğitimi alan, 1 kardeşe sahip olanların, annesi çalışanların, bağımsız anaokulunda eğitim alanların, anne ve babası önlisans ve lisans mezunu olanların, annesi çalışanların, yüksek sosyoekonomik düzeye sahip ve anne-babası profesyonel olarak bir meslek sahibi olan çocuklar lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Çocukların duygusal zekâlarının 2 yıl ve üzerinde okul öncesi eğitimi alan,1 kardeşe sahip olanların, annesi çalışanların, bağımsız anaokulunda eğitim alanların, anne ve babası önlisans ve lisans mezunu olanların, yüksek sosyoekonomik düzeye sahip ve anne-babası profesyonel olarak bir meslek sahibi olan çocuklar lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Çocukların benlik algılarının 2 yıl ve üzerinde okul öncesi eğitimi alan,1 kardeşe sahip olanların, annesi çalışanların, bağımsız anaokulunda

eğitim alanların, anne ve babası önlisans ve lisans mezunu olanların, yüksek sosyoekonomik düzeye sahip ve anne-babası profesyonel olarak bir meslek sahibi olan çocuklar lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Çalışmaya dahil edilen çocukların motivasyon düzeyleri ile benlik algıları ve duygusal zekâları arasında orta düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Çocukların benlik algıları ile duygusal zekâ düzeyleri arasında anlamlı, orta düzeyde ve pozitif yönde bir ilişki saptanmıştır.

2.2.Yurt Dışında Erken Çocuklukta Motivasyon ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Hashmi, Seok & Halik (2017), yaptıkları çalışmada “Yapabilirim (I Can)” üst düzey olarak ifade edilen motivasyon programının okul öncesi dönem çocuklarının kararlılık becerileri açısından etkisini incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın katılımcı grubunu Malezya’da üç anaokulundan üç ile iki yaşları arasında rastgele seçilen 44 çocuk oluşturmuştur. Katılımcı grubunun 25’i deney, 19’u kontrol grubu olarak şekilde çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kontrol grubunda yer alan çocuklara normal eğitimleri devam ettirilmiş, deney grubunda yer alan 25 katılımcıya ise 5 ay boyunca “Yapabilirim (I Can)” üst düzey motivasyon programı uygulanmıştır. Çocukların uygulanan “Yapabilirim (I Can)” üst düzey motivasyon programı süresince takip çıkarmalı/eşleştirme materyalleri ile oyunları, farklı zorluktaki puzzleler, oynadıkları süre, kararlılık gösterme durumları ve zorlandığı noktalarda sebatları incelenmiş ve belirlenen forma göre kodlamalar yapılmıştır. Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre, “Yapabilirim (I Can)” üst düzey motivasyon programında eğitim alan deney grubundaki çocuklar ile normal eğitimlerine devam eden kontrol grubunda bulunan çocuklardan elde edilen puanlar arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Üst düzey olan motivasyon programı kapsamında eğitim alan deney grubundaki çocukların normal eğitimlerine devam eden kontrol grubundaki çocuklara nazaran etkinliklere daha fazla istekle katıldıkları ve deney grubundaki çocukların kontrol grubundakilere göre oyuncakları ile daha fazla vakit geçirdikleri sunucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın diğer bir sonucu da deney grubundaki çocuklardan elde edilen puanların referansıyla motivasyonun performans ve öğrenme üzerindeki etkisinin ortaya konmasıdır.

Huang & Lay (2017) yaptıkları çalışmada, farklı dönemlerde erken çocukluk ve bebeklik dönemi genel yeterlilik düzeylerini ve motivasyonunu boylamsal olarak incelemişlerdir. Çalışmanın katılımcı grubunu 10 aylık 53 çocuk ve bu çocukların anneleri oluşturmuştur. Araştırmada elde edilen verilerden bebeklerin 10, 21, 26, 37 ve 53 aylıkken annelerinin motivasyon ölçeğini doldurmaları ile elde edilmiştir. Çocukların gelişim süreçleri 16 aylık üç periyotta (10.-26. ay, 21.-37. ay, 37.-53. ay) kısımlandırılarak gruplar arasında meydana gelen farklılıklar incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlarda, erken çocukluk ve bebeklik döneminde çocuklarının özellikle fiziksel ve bilişsel alanlarda etkinliklere yönelik istikrarlı ve motive olarak yaklaştıkları ve motivasyonların sabit olduğuna ulaşılmıştır.

Hwang vd. (2017) yaptıkları çalışmada, revize olan “Okul Öncesi Çocuklar İçin Motivasyon Ölçeği (DMSQ18)”nin karşılaştırmasını ve kültürel değişmezliğini İngilizce, Çince ve Macarca konuşan çocuklar ile incelemişlerdir. Çalışmanın katılımcı grubunu okul öncesi dönemde yaş aralıkları 2 yaş ile 6 yaş grubu aralığında olan 1582 çocuk oluşturmuştur. Çocuklar eşit sayıda iki gruba ayrılarak DMSQ17- Okul Öncesi Çocuklar İçin Motivasyon Ölçeği uygulanarak verilere ulaşılmıştır. Uygulanan DMSQ17 ölçeğinden elde edilen bulgulardan bazılarının farklı kültürler için evrenselliği ve geçerliliği zedelediği ve düşük çıkmasından dolayı ölçeğin revizyona ihtiyacı olduğu doğrulanmıştır. Çalışmanın bu aşamasından sonra yenilenen DMSQ18 ölçeği kullanılarak verilere ulaşılarak kültürler arası karşılaştırma yapılmıştır.

Araştırma sonucunda, çocukların “Okul Öncesi Çocuklar İçin Motivasyon Ölçeği DMSQ18”den elde ettikleri veriler arasında sadece kaba motor beceriler alt ölçeğinde anlamlı farklılık bulunmuştur. Macar ve Amerikan çocukların kaba motor sebat becerileri Çinli çocuklardan daha yüksek bulunmuştur. Araştırmada bu durumun nedeni olarak batı kültüründeki fiziksel becerilere yönelik uygulamaların Asya kültüründen fazla vurgulanmasının yanında ebeveynlerin bilişsel odaklı beklentileri ve ilgileri olduğu belirtilmiştir.

Józsa, Barrett, Józsa, Kis & Morgan (2017) yaptıkları çalışmada, 3–8 yaş grubundaki çocuklar için Orta Düzeyde Zorlu Bireyselleştirilmiş Bilgisayar-Tablet temelli Motivasyon Değerlendirmesi geliştirmişlerdir. Geliştirilen değerlendirme aracı Macar ilkokulları ve anaokullarında 3-8 yaş arası 274 çocuğa uygulanmıştır. Uygulama değerlendirme aracında çocukları dikkate alınarak kolaydan zora olacak şekilde zorluk derecesi artan dört harfli ve dört sayılı arama ve eşleştirme görevleri verilerek gerçekleştirilmiştir. Verilen görevlerdeki zorluklar arttıkça çocukların sebat gösterdiği, daha çok zaman harcadığı fakat arama ve eşleştirmelerde daha fazla hata yaptığı görülmüştür. Değerlendirmeye katılan çocukların mevcut motivasyon puanları, her bir çocuk için orta derecede zorlayabilecek görevlerdeki bir işi bitirme kararlılığı durumu baz alınarak bilgisayar aracılığıyla hesaplanmıştır. Çalışmanın sonucunda çocukların kendileri için zorlayıcı buldukları görevleri bitirmek için sebat gösterdikleri ve bu tür işlerden zevk aldıklarına ulaşılmıştır.

Green & Morgan (2017) yaptıkları çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri’nde farklı motivasyon düzeyleri olan ilkokul çocukları için üst düzey görevler verildiğinde bu çocukların profillerinin belirlenip belirlenmeyeceğini incelemişlerdir. Çalışmanın katılımcı grubunu 7 ve 10 yaş aralığında olan 64 çocuk oluşturmuştur. Çalışmanın verileri anneler ve öğretmenler tarafından doldurulan “Okul Öncesi Dönem Çocuklar İçin Motivasyon Ölçeği” ve öğretmenler tarafından doldurulan “Harter- Sınıf İçinde İçsel-Dışsal Motivasyon Ölçeği” ile elde edilmiştir. Çalışmada çocukların üst düzey görevlere yönelik motivasyon sonuçları ile küme analizini yapılarak, çocuklar düşük motive olanlar, orta derecede yüksek motive olanlar, değişken motivasyonu olanlar ve sürekli yüksek motive olanlar olarak 4 grupta ifade edilmişlerdir. Oluşturulan bu gruplar motivasyonun motor sebat, olumsuz tepki bilişsel sebat ve zorlu görevleri seçme opsiyonlarına göre belirlenmiştir. Ayrıca üst düzey görevlerde ile bilişsel sebat arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anneler ve öğretmenlerce değerlendirilmiş olan bilişsel sebat ile öğretmenlerce değerlendirilen içsel motivasyonun çocuklardaki üst düzey görevlerde bulunan bilişsel sebatı ile ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anneler ve öğretmenlerce değerlendirilmiş olan motor sebat ile öğretmenlerce değerlendirilen içsel motivasyonun çocuklardaki üst düzey görevlerde bulunan motor sebat ile ilişkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Wang, Morgan & Biringen (2014) yaptıkları çalışmada, erken çocukluk dönemindeki anne-çocuk etkileşimini ve bu etkileşimin çocukların motivasyonlarına etkisini boylamsal olarak 18 ay ile 39 ay arasında incelemişlerdir. Çalışmanın katılımcı grubunu Amerika’da bulunan 43 çocuk ve bu çocukların anneleri oluşturmuştur. Annelerin çocuklar ile yarı yapılandırılmış oyunlar oynamaları ve bu oynadıkları oyunlar video ile kayıtlanmış ve ardından Etkileşim Etkisini Değerlendirme Sistemine göre değerlendirilmiştir. Çalışmada kullanılan motivasyon ölçeğini anneler çocukları için doldurmuşlardır. Araştırmanın sonucunda çocuklar ile 18 aylık iken kurulan olumlu etkileşim çocukların ilerleyen dönemdeki motivasyonunu, sebat ve yeterliliğini yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çocuklar ile kurulan etkileşimin olumsuz olması durumunda ise ilerleyen dönemlerde çocukların sebat ve bağımsız çalışabilme/kendini motive edebilmeye dair olan motivasyonlarının negatif yönde bir etkilenmeye maruz kaldığına ulaşılmıştır.

Sparks, Hunter, Backman, Morgan & Ross (2012) yaptıkları araştırmada, annenin stresi ile bebeklerin üst düzey motivasyonu arasındaki ilişkiyi uzun vadede boylamsal olarak incelemişlerdir. Veriler Okul Öncesi Çocuklar İçin Motivasyon Ölçeği ve Ebeveyn Stres İndeksi Kısa Formu (PSI-SF) kullanılarak bebekler 6. ve 18. ayda iken elde edilmiştir. Çalışmanın katılımcı grubunu 150 bebek ve annesi oluşturmuştur. Çalışma sonucunda ebeveynlerin stres düzeyi ile 6 aylık bebekler arasında düşük ilişki belirlenmiştir. Bunun yanında, ile bebeklerin motivasyon düzeyi ile 18 aylık anne baba ebeveynliği stresi arasında anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Çalışmanın sonuçları genel olarak daha az motive olan bebeklerin annelerinin daha yüksek düzeyde ebeveynlik stresi bildiren anneler olduğu belirlenmiştir.

Berhenke (2013) yaptığı çalışmada, okul öncesi dönemdeki motivasyon, öğrenme ve öz düzenleme arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Çalışma 3-5 yaş arası 145 çocuk ile yapılmıştır. Çalışmada çocuklar, motivasyon ve grup zorlama görevleri, başarıya ilişkin bireysel değerlendirmeler, öz-düzenleme ve öğretmen raporları kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları, öz düzenleme ve motivasyonun ilişkili ve farklı yapılar olduğunu meydana çıkarmıştır. Kalıcılığın, muhtemelen öz-düzenleme becerilerinin ve motivasyonel inançların ürünü olduğu araştırmada belirtilmiştir. Araştırmada ayrıca okul öncesi dönemdeki çocukların okuma becerilerine yönelik büyümenin motivasyon düzeyleri ile önemli ölçüde yordandığı, ayrıca motivasyon düzeyinin ve öz düzenlemenin matematik ile ilgili becerilerinde oluşabilecek büyümeyi öngördüğü belirtilmiştir. Ayrıca çalışmada ulaşılan diğer bir sonuç ise çocuğun öz düzenlemesi ve motivasyonu ile ilgili öğretmenlerin vermiş olduğu raporlarının çocukların akademik olan becerilerinde oluşabilecek büyümeyi yordayamadığı belirtilmiştir.

3.SONUÇ

Çocuklar dünyaya meraklı, aktif, sorgulayıcı, keşfetmek ve öğrenmek için doğal motivasyon eğilimi ile gelirler Çocukların doğuştan getirdikleri motivasyon eğilimi onların fiziksel ve bilişsel, sosyal gelişimde oldukça önemli bir faktördür. Bu durum bebeklerin ilgi alanlarının üzerinde harekete geçerek beceri ve bilgi olarak ortaya çıkmaktadır (Topçu, 2015). Okul öncesi dönem çocukların var olan potansiyellerinin ortaya çıkmasında en etkili ve ilk dönemdir. Okul öncesi dönemin çocuk açısından verimli atlatılması çocukların özgüvenli ve potansiyellerinin farkında olmasını sağlayıp geleceklerinin alt yapıları oluşturulur(Aşçıoğlu, 2012). Bu dönemde çocuğa gösterilen sevgi ve şefkat çocuğun bu dönemi sağlıklı geçmesinde oldukça önemlidir. Çocuğun şefkat ve sevgi dolu bir yuvası oldukça, çocuk akademik seviyesine bağlı olmaksızın başarıya motivasyonuna sahip olacaktır (Yavuz, 2006).

Erken çocuklukta motivasyon ile yapılmış olan yurt dışı ve yurt içi 17 araştırmanın incelendiği bu çalışmada, motivasyonun birçok bileşen ile ilişkisi olduğu sonucu görülmüştür. Boylamsal bir şekilde gerçekleştirilen araştırmalardan ulaşılan sonuçların da gösterdiği gibi motivasyon düzeyi yüksek olan bireylerin diğer gelişim alanlarındaki başarılarının da yüksek olduğu ve bunun ilerleyen yıllarda da benzer şekilde olduğu görülmüştür. Literatürden elde edilen diğer bir sonucun ise motivasyonun anne karnından itibaren oluştuğudur. Annenin hamilelik döneminde yaşadığı duygusal değişimlerden bebeğin de etkilendiği ve buna göre de reaksiyon gösterdiği ifade edilmektedir. Motivasyon düzeyi yüksek olan bebeklerin daha uyumlu davranışlar sergiledikleri, stres düzeylerinin de motivasyonu düşük olan bebeklerden daha düşük olduğu görülmüştür. İncelenen çalışmalardan elde edilen sonuçların ışığında motivasyonun çocukların bütün gelişim alanlarıyla ilişkisi olduğu, çocukların motivasyon düzeyleri ile ilerideki başarıları ve davranış durumları hakkında yordamalar yapılabildiği görülmüştür. Bu nedenle erken çocuklukta çocuklarla ilgilenecek ebeveynlerin, çocuklara

eğitim verecek eğitimcilerin ve toplumda çocuklarla birlikte yaşayan bütün bireylerin çocukların motivasyon düzeylerinin istene düzeyde olabilmesi için ellerinden gelen gayreti göstermeleri ve geleceğimizi emanet edeceğimiz bu gününü çocukları yarının büyüklerine gereken hassasiyetle yaklaşılmalıdır.

4.KAYNAKÇA

Akbaba, S. (2006). *Eğitimde motivasyon*. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, (13), 343-461.

Aktan, S. (2012). *Öğrencilerin akademik başarısı, öz düzenleme becerisi, motivasyonu ve öğretmenlerin öğretim stilleri arasındaki ilişki*. Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Aşçıoğlu, G. (2012). *Okul öncesi dönem çocuklarında motivasyonun görsel sanat çalışmaları üzerindeki etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Berhenke, A. L. (2013). *Motivation, self-regulation, and learning in preschool*. Doctoral thesis, University of Michigan, USA.

Brophy, J. (2004). *Motivating students to learn*. (Second Edition). London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Barrett, P.M., Cooper, M., & Teoh, A.B. (2014). *When time is of the essence: a rationale for earlier early intervention*. Journal of Psychological Abnormalities in Children, 3(4), 133-140.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (17. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları

Clikeman, M., S. (2007). *Social competence in children*. E Booksss: 1-9.

Erden, M., Karakelle, S., Kıran, B., ve Kablan, Z. (2002). "Erken Çocukluk Eğitimi Hizmetlerinin Yaygınlaştırılmasında Alternatif Bir Yaklaşım Olarak KEDV Kadın ve Çocuk Merkezleri Projesi'nin Değerlendirilmesi", Erken Çocukluk Eğitimi ve Gelişimi Sempozyumu Bildiri Kitabı, Kök Yayınları, Ankara.

Green, S., & Morgan, G. (2017). *Patterns of mastery task behavior in early school-age children in the United States*. Hungarian Educational Research Journal (HERJ), 7(2), 142-157.

Gözübüyük, A. (2020). *Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Motivasyon Düzeyleri ile Baba-Çocuk İlişkisi ve Bağlanma Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Gözübüyük, A. & Özbey, S. (2019). *Investigation of the relationship between attachment patterns and motivational levels of preschool children*. SDU International Journal of Educational Studies, 6(2), 101-113. Doi: 10.33710/sduijes.607129

Güneysu, S. (2005), *Erken Çocukluk Eğitimi Hizmetlerinde Kalite. Okul Öncesi Eğitimde Kalite: Üniversitelerin Rolü Toplantısı Raporu*. M.E.B., AÇEV, UNICEF ve Eğitim Reformu Girişimi. İstanbul.

Güven, G. Ve Efe Azkeskin, K. (2014). *Erken Çocukluk Eğitimi ve Okul Öncesi Eğitim*. (Ed. İ.H. Diken). 3. Baskı, Pegem Akademi Yayınları. Ankara.

Huang, S. Y., & Lay, K. L. (2017). *Mastery motivation in infancy and early childhood: The consistency and variation of its stability and predictability of general competence*. Hungarian Educational Research Journal, 7(2), 15-31.

- Hashmi, S. I., Seok, C. B., & Halik, M. H. (2017). *Enhancing persistence on mastery tasks among young preschool children by implementing the "I Can" mastery motivation classroom program*. Hungarian Educational Research Journal, 7(2), 127-141.
- Hwang, A. W., Wang, J., Józsa, K., Wang, P. J., Liao, H. F., & Morgan, G. A. (2017). *Cross cultural invariance and comparisons of Hungarian-, Chinese-, and Englishspeaking preschool children leading to the revised Dimensions of Mastery Questionnaire (DMQ 18)*. Hungarian Educational Research Journal, 7(2), 32-47.
- Józsa, K., Barrett, K. C., Józsa, G., Kis, N., & Morgan, G. A. (2017). *Development and initial evaluation of an individualized moderately challenging computer-tablet mastery motivation measure for 3-8 year-olds*. Hungarian Educational Research Journal (HERJ), 7(2), 106-126.
- İnci, E.(2009). *Erken Çocukluk Dönemi Öğrencilerinin Değer Yönelimlerinin Sosyo-Ekonomik Düzey, Yaş ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre İncelenmesi*.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.
- Kaytaç, M. (2004). "Türkiye'de Okulöncesi Eğitimin Fayda-Maliyet Analizi" Araştırma Raporu, Anne-Çocuk Eğitim Vakfı.
- Kılıçgün, M.Y. (2012). *Erken Çocukluk Eğitimi Ders Notları*. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Köyceğiz, M.& Özbey, S. (2018). *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların motivasyon düzeylerinin bazı değişkenler ve problem çözme becerileri açısından incelenmesi*. Uluslararası Geleceğin Eğitimine Bakış Konferansında sunulmuş bildiri, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Girne/Kuzey Kıbrıs.
- Merriam, S, B. (2018). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan Çev. Ed.). Nobel.
- Mokrova, I. L., O'Brien, M., Calkins, S. D., Leerkes, E. M., & Marcovitch, S. (2013). *The role of persistence at preschool age in academic skills at kindergarten*. European Journal of Psychology of Education, 28(4), 1495–1503.
- Modırı, I. G. (2012). *Müzik Öğretmenliği Öğrencilerinin Piyano Dersi Motivasyonları ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi. IX(1), 74-98 <http://efdergi.yyu.edu.tr>
- Oktay, A. (2002). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okulöncesi Dönem* (3. Baskı). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Özbey, S. (2018a). *Okul öncesi dönem çocuklarında motivasyon ve öz düzenleme becerileri üzerine bir inceleme*. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(65), 26- 47.
- Özbey, S. (2018b). *Okul öncesi dönem çocuklarının ahlaki değer davranışları ile motivasyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 5(16), 1-15.
- Özbey, S. ve Dağlıoğlu, E. (2017). *Adaptation study of the motivation scale for the preschool children (DMQ18)*. International Journal of Academic Research, 4, 2(1), 1-14.
- Özbey, S. ve Aktemur Gürler, S. (2019). *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların motivasyon düzeyleri ile sosyal becerileri ve problem davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 8(1), 587-602.
- Ryan, R. M., and Deci, E. L. (2000). *Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being*. American Psychologist, 55(1), 68-78. Doi:10.1037/0003-066X.55.1.68.

Sezince, M. ve Kolburan, Ş.G. (2018). 3-6 Yaş Çocuklarda Müzik ve Dans Eğitiminin Motivasyonel, Fiziksel ve Psikolojik Gelişim Açısından İncelenmesi. Aydın Toplum ve İnsan Dergisi, 4(1), 13-32.

Sparks, T. A., Hunter, S. K., Backman, T. L., Morgan, G. A., & Ross, R. G. (2012). *Maternal parenting stress and mothers' reports of their infants' mastery motivation*. Infant Behavior and Development, 35(1), 167-173.

Suat, K.O.L. (2011). *Erken çocuklukta bilişsel gelişim ve dil gelişimi*. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21, 1-21.

Sternberg, R. J. & Williams, W.M. (2002). *Educational Psychology*. USA: Allyn and Bacon.

Topçu, S. (2015). *Üstün ve normal zihin düzeyine sahip öğrencilerde içsel-dışsal motivasyon ve benlik saygı düzeyi arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Türkmen, S. (2019). *60-72 aylık çocukların motivasyon düzeyleri ile duygusal zekâ ve benlik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Türkmen, S.& Özbey, S. (2018). "60-72 Aylık Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Benlik Algılarının Bazı Değişkenler ve Çocukların Motivasyon Düzeyi ile İlişkinin İncelenmesi. UGEBAK (Uluslararası Geleceğin Eğitimine Bakış Konferansı). 2-4 Mayıs 2018, Girne/Kuzey Kıbrıs.

Wang, J., Morgan, G. A., & Biringen, Z. (2014). *Mother-toddler affect exchanges and children's mastery behaviours during preschool years*. Infant and Child Development, 23(2), 139-152.

Yavuz, F. (2006). *Okul motivasyonunu değerlendirme ölçeği yapılandırılması ve güvenirliği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.